

శ్రీరస్తు.

కావ్యాలంకారచూడామణి

విష్ణుకోట బెల్లయచుహాకవి ప్రణీతము.

ఈ కుఠ్రము ద్రణము.

వేదము - వేంకటరాయశాస్త్రి అండ్ బ్రదర్స్,

4, మల్లకేశ్వరగడి నందు, లింగిసెట్టివీధి,

చున్నాడి, జి. టి. మదరాసు.

1936

రు. ౧.]

కావ్యాలంకార చూడామణి

ప్రథమోల్లాసము.

శ్రీవాగాస్పదయోః పరస్పరయుజోః శ్రుత్యుత్సవక్లఃఘయోః

రాగాలాపనిరూఢయో ర్యతిగణవ్యాపారపారీణయోః

సారస్యజ్ఞిరిజేశయో రివ సదా సంగీతసాహిత్యయో

ర్విద్వద్విశ్రమహేతుకం విహారతాం చాశుక్యవిశ్వప్రభౌ.

ఉ. పంకజముక్ దోఱింగి తదుపాంతచరన్మధుపప్రసక్తికే

గోంకి ఝషాదిరూపములకుక్ జనునాఘనివితయక్కుపై

గింకిరి గాఁగ లచ్చి తిలకించి యజనము నుండుఁగాత ని

శృంకఁ జశుక్యవిశ్వమనుజప్రభుపుణ్యకటాక్షదృష్టులక్.

చ. వరచతురాననప్రతిభ వాసికి నెక్కఁ బదక్రమంబులక్

దిరుగుచు నంగవిభ్రమము ధీముకురంబులఁ గానిపించుచుక్

సరసవచస్సవిత్రి యగుచామ యలంకృతులక్ దనర్పి సు

ష్టిరతఁ జశుక్యవిశ్వస్పృశిత్తమునక్ బొలుపారు చుండెడుక్.

సీ. శ్రీకంఠచూడాగ్రశృంగారకరణ మే రాజున కన్వయారంభగురుండు

చాశుక్యవంశభూషణము శ్రీవిష్ణువర్ధనుఁ డేమహిశురాతలకుఁ దాత

భృతకుమారారామభీముండు చాశుక్య భీముఁ డేన్మపకులాభిఁ దిధుండు

రాజమహేంద్రపురస్థాత రాజన రేంద్రుఁ డెక్కువతాత యేవిభునకు

తే. సంధ్రదళదానవోపేంద్రుఁ డగునుపేంద్ర

ధరణివల్లభుఁ డేరాజుతండ్రితండ్రి

ఘనుఁ డుపేంద్రాఖ్యుఁ డెవ్వనిగన్నతండ్రి

యతఁడు విశ్వేశ్వరుండు లక్కమాంబసుతుండు.

శా. సర్వశ్రీ దనపేరివాఁ డగుటచే సంతుష్టచేతస్కుఁ డై

సర్వశ్రీత్వము రాజశేఖరతయుక్ శంభుత్వము నిర్వశ్య నా

ఘోర్వీభర్తకు విశ్వనాథుండు శివుం డోఁగించెఁ గా కున్న నీ

దుర్వార ప్రతిభాతిభాగ్యశుభద స్తుత్యత్వముల్ గలునే.

ఉ. అశ్రుతవైరివర్ధుండు సమాశ్రితభర్ధుండు దివ్యవీర్యుండు

విశ్రుతకీర్తి పుణ్యగుణ వేదవిభూషితమూర్తి మానసో

CHECKED.

0

1

3

8

7

స్మృతితరాజనీతి యథమీకృతభూషరభూతి సర్వలా
కాశ్రయచక్రవర్తి సమదారిచమూసమవర్తి శూరతక్.

౬

సీ. లక్ష్యీధరిత్రుప్రలాలనప్రాధిమ రాజనారాయణప్రభ వహించి
హవ్యకవ్యార్థనిత్యప్రదానవ్యాప్తి సర్వలాకాశ్రయక్షమక జేంది
త్రప్రశస్త్రాఖణోద్ధరణక్రియాసిద్ధి ధరణీపరాహశబ్దమునః బేర్చి
గర్వితారాతివిఖండనోదారతక గరవాలఖైరవఖ్యాతి వడసి

తే. కదనభీతులః బలు మేపి కాచి రాయ
గండగో పాలబిరుదసంగతిః దనర్చి
యవనిః బోగ డొందు బహువిజయప్రవర్తి
చారుచాళుక్య విశ్వేశచక్రవర్తి.

౭

ఉ. ఎందుఁ జళుక్యవిశ్వధరణీశ్వరురాయకతారిసాళుప
స్పందన మొప్పఁ జెప్ప బహువక్షయలంబునఁ గ్రుందుఁ జేంది వి
న్నందినరాజహంసనివహంబులఁ బట్టి వధించి సన్నతిం
బొందినధార్తరాప్రతులపూగములకొ గరుణించు నాజులకొ.

౮

వ. మఱియును.

సీ. వేదశాస్త్రరహస్య విధు లెల్లఁ బరికించి నవిఁ జతుర్వగ్రప్రశస్తి నొంది
రాజవిద్యాకంఠ్రరక్తిసంభావించి వర్ణకమంబుల వల నెఱింగి
జ్యోతిషాయుక్తేదనంగతి నెఁగఁడొంది సంగీతసాహిత్యసరణి నేర్చి
తురగేభరోహణాదుల విశ్రుతికి నెక్కి యాయుధవిద్యల నతిశయిల్లి

తే. యచట నచ్చట నున్న కావ్యాగమములఁ
జేలఁగి సత్కవిసౌకర్యసిద్ధిఁగొఱుకు
నొక్కచోటనె యొడఁగూర్చు నుత్సహించి
సత్కళావర్తి విశ్వేశచక్రవర్తి.

౯

మ. ననుఁ గావ్యక్రమవేది సర్వితబుధానందాదరాలాకితుకొ
మనితక్రీగిరిజేశపాదయగళుకొ మాన్యుకొ గళాకాశలకొ
వినుతుకొ గౌళికగోత్రుఁ బెద్దన సుధీవిఖ్యాతు రావించి స
ద్వివయం బొప్పంగ నాదరించి తగ నావిశ్వేశ్వరుం డి ట్టునకొ.

౧౦

ఉ. భావరసప్రపంచమునఁ బద్మనలంకృతిలక్షణంబు, ఛం
దోవిచితిప్రచారము, గుఠూహలదస్ఫురదంధ్ర దేశభా
షావివిధప్రసంగములచందము నందముగా నొనర్చి వి
ద్యావిధి గానిపించుటగదా చతురత్వ మనంగ మేదినికొ.

౧౧

క. అను సర్వశ్వేశ్వరవిభు, ననుమతి యనునూత్మపోత మాధారము గా
ఘనరసరత్నాకరమునఁ, గనుఁగొని యొడఁగూర్చి యిత్తుఁ గల్పపుమణులకొ.

౧౨

పశ్యంతములు

- క. లక్ష్మీపుత్రునకు సుపేం, ద్రక్షావరనందసునకు ధర్మజ్ఞానకుఁ; ౧౩
 లక్ష్మీవిభేదనలాఘవ, లక్ష్మణునకు సర్వకాస్త్రలంపటమతికిఁ.
- క. సింధురసత్పునకు మరు, త్సింధు రస క్రీడ దహిత తృప్తికరునకుఁ ౧౪
 బంధురశుభానుభవునకు, బంధురమావృద్ధికరణ బహువిభవునకుఁ.
- క. చాళుక్యవిశ్వధరణీ, పాలనకు నమన్ను పాలపరి పాలనకుఁ ౧౫
 క్రీలునకు నమరవిజయ, క్రీలనాశ్లేషసౌభ్యశీలన కెపుడుఁ.
- వ. అభ్యుదయపరంపరల కకంపితస్థితి యావహిల్లనట్లుగా మద్వచోరచనీయం బగు ౧౬
 కావ్యాలంకారచూడామణి యను నలంకార లక్షణంబునకుఁ బ్రథమావతరణం బెట్టిదనిన.
- చ. సరళవిరాజదుచ్చరణశస్త్రము వర్ణము, వర్ణపంక్తివి ౧౭
 స్తరము పదంబు, తత్పదవితానము వాక్యము, వాక్యభేదసుం
 దరతర మర్థ, మర్థఘనతత్త్వవిబుద్ధము భావ, మట్టిభా
 వరుచిరసుప్రసన్నవిభవంబు రసం బొడఁ గూర్ప నేర్చినఁ.

భావము

- క. బహిరథాలంబనమై, విహరించు మనోవికార విలసితము సుమీ ౧౮
 విహిత మగు భావ మన; నది, మహి విజ్ఞానంబు నా సుమతులం బరంగుఁ.
- క, ఘనవిజ్ఞానం బాత్మకు, మనసుచనే కలుగు నట్టిగుననున కబ్బుఁ ౧౯
 కనదీంద్రియములచేతఁ, విసఁగా వీనులకు నొదవు విషయప్రాప్తిఁ.

భావభేదములు

- లే. ఆట్టి విజ్ఞానకలిత మై యమరుభావ ౨౦
 మాతృక బ్రహ్మకృత మై విభావానుభావ
 సాత్త్విక వ్యభిచారి సంజ్ఞలఁ దనర్చు
 నాల్గుతెఱఁగుల రసనిదానంబు గాఁగ.
- క. నవరవిస్ఫుటకరణ, ప్రవణము లగు సుచితరుచివిభావము లెల్లఁ ౨౧
 వివిధ స్త్రీపురుషులయం, దవిరళముగఁ బొడముఁ దెలియ నగును గపింద్రుల్.

విభావములు

- అ. అవిభావ మొప్పు నాలంబనంబు, ను ౨౨
 ద్దీపనంబు నాఁగ ద్వివిధ మగుచు
నిఖిల రస విబోధ నిర్మాణ కరణంబు.
 లితైఱుగు లెల్ల నెఱుగ వలయు.

ఆ లం బ న వి భా వ ము

క. ఆలంబనంబు నాగ ర, సాలంబన మైనరూపయావనకాంఠి
శ్రీనానాస్యాదికకముది, మూలము తద్వ్యక్తికై బ్రమోదప్రద మై. - ౨౩
 ఉ దా హ రణ ము

చ. నెలపుల నిండుచన్నుగవ నిక్కును, గామునితూపు కైవడికొ
 వెలిగెడు రూపవిభ్రమము, విద్యుదుదారతఁ దేజరిల్లుఁ జూ
 పులజి, సొంపు వెట్టనివిభూషణ మై మెయి నరతకంతకుకొ
 బలియొఁ, జటక్యవిశ్వజనపాలునిమన్ననఁ గన్నయింతికికొ. - ౨౪

ఉ వ ద్దీ ప న వి భా వ ము

క. చలయింబక రస మింపుల, నొలయుచు నెవ్వనిచేత నుద్దీపించుకొ
 గలఁనొన బుధులకు నవయి, మృల నుద్దీపనవిభావములు నాఁ బరఁగుకొ. - ౨౫

క. ఆలంబనోక్తగుణములు, సాలంబనచేష్టితములు హారాలకా
 రాశియు నుత్పవలీలలు, నోలికొ జతురావ్వాచయంబు లుద్దీపనముల్. - ౨౬

సీ. రూప లావణ్య తాగుణ్యాది శారీర గుణము లాలంబనగుణము లరయ,
 నంగ నోచిత భావ హావ హే లాది వింశతియొఁ జేష్టితము లై నంచరించు,
 హార కేయూర మంజీర కంకణ కంఠికాదు లలంకరణాఖ్యుఁ జెందు,
 నువవన జల చంద్రి కోత్స వార్తవ లీల లాత్మ విహారంబు లనఁగఁ బరఁగు;

తే. నిష్ఠి యుద్దీపన విభావ హిత వినోద
 ఉభవములఁ బొందుఁ జాళుక్యవిశ్వవిభుఁడు
 ఆలరువిల్తునిభంగి జయంతులీల
 భద్రుచందమున నలతూబరునిచగిది. - ౨౭

అ ను భా వ ము లు

కా. భ్రూ తా రాసన రాగ దృ గ్విలననంబుల్ పాణిపాదాంగవా
 క్షాతుర్యంబును నోష్ఠకంపనము నాఁగం బేర్చు చేష్టాసము
 ద్భూతం బై యనుభూత మై రసము సొంపుకొ జెందుటకొ జేసి వి
 ఖ్యాతం బై యనుభావ మొప్పు లలితవ్యక్తాకృతికొ దోఁచుచుకొ. - ౨౮

చ. పదనవికాసముకొ, బొలయు వాలికచూపులు, లేఁతనిగ్గుల్తోఁ
 బొదఁడితారకల్, బొమల పా ల్పగుపాకలు, సూవికెంపుమై
 గదిఁడిచిన్ని నవ్వు, చెలికత్తెల కందము నేయమాటలుకొ,
 నుదతి చటక్యవిశ్వనృపసుందరుఁ జెందుటఁ జెప్ప నొ ప్పుగుకొ. - ౨౯

సా త్త్వి క భా వ ము లు

తే. సత్త్వ మన మనోవృత్తి, తజ్జంబు లైన
 భావములు సాత్త్వికము లష్టభావితములు

వైవణ్డ్యము

- క. మద రోష ఏషా దాదులఁ గదిరెడునహజాంగరు చివికల్పమునకుఁ జే
 రొదవును వైవర్ణ్యం బన, నది వర్ణవృత్త్యయమున నగుఁ దెలియంగఁ. ౪౩
- క. సారమతి విశ్వనృపతిని, గోరిన నమకూఱు కున్నె కోర్కెలు ధరణిఁ?
 గౌరయశస్పృహఁబున, సారూప్యపదంబు గలిగెఁ జామకు నొడలఁ. ౪౪

స్వేదము

- క. దయితాలింగనసురత, ప్రయాసకలనములఁ జెమరు వాటిల్లు నిఘః
 ప్రియదంపతులకు, నది గా, త్రయుతార్ద్ర)త్వమునఁ దెలియఁ దగుఁ జతురులకుఁ. ౪౫
- క. ఇల విశ్వనృపతిచంద్రుని, లలితకరస్పర్శనముల లలన గరంగెఁ,
 దలపోయ దీనియొడ లి, మ్ముల నలవిధి చంద్రకాంతమునఁ జేసెఁ జామి. ౪౬

సంచారిభావములు

శీ. స్థాయిభావంబునందు నిత్యత్వ ముడిసి
 వ్యభిచరించుచు నభిభంగాళివోలె
 నోలఁ బొడముచు నడఁగుచు నుంటఁ జేసి
 యెసఁగు సంచారిభావంబు లెఱుఁగవలయు. ౪౭

శీ. గ్లాని నిర్దేద శంకా మదానూయలు నాలస్య దైన్య శ్రమాహ్మయములు
 స్మృతి మోహ చపలతా చింతలును విషాద సుప్తి వివోధ కౌతుక్యములును
 నావేగ గర్వ హర్షామర్ష నిద్రలు మ త్యపస్కార కోస్తాదములును
 త్రాసోగ్రతా జడతా వికర్మంబులు నవహితే ధృతి మరణాభిషేకములు

శీ. వ్యాధియును ప్రీడయును ననవరుసఁగ్రతుల, సాగు ముప్పదిమూఁడు సంచారిభావ
 చయము వాని నెఱుఁగక జరుగ దంద్రు, రసవివేచనచాతుర్య రంజనంబు. ౪౮

గ్లాని

క. మానస మెరియఁగ మేనికి, నానాదౌర్బల్యకారణం బై యొంటఁ
 మానసికశ్చిత్తాపము, గ్లాని యనఁగఁ బరఁగు నుకవికల్పనవిధులఁ. ౪౯

క. క్రీకరుఁ డగువిశ్వేశ్వరు, భీకర ధరణీవరాహ బిరుద భరాత్మక
 జేకొని మది ధరియించిన, యాశోమలి క్షేక ముడుప నింతులకరమే? ౫౦

శంక

క. ఇదియెను నదియును నట్టియి, యొదవెడునొకొ యనఁగఁ బొడము నూహాపోహ
 స్పద మై చనుననుమానము, మది శంక యనగా బుద్ధిమంతుల కెక్కుఁ. ౫౧

క. స్తనికము తక్రప్రతినినదము, విని ధాటివట్టనూఘాధవిభ్రాంతిమెయిఁ
 వెయకకు ముందఱి దెరకును, జన శృకింపునురు విశ్వజనరతిక త్రువో. ౫౨

నిర్వేదము

- క. దుర్విషలత నీర్వాదుల, దుర్వారప్రత్యేభ గలిగి తోచమి మొదలై
 పఠ్యదుచిత్తవ్యభచే, నిర్వేదం బొదవు సోష్ఠ్మనిశ్వననంబై. ౧౩
- క. ఈనోములేల నోమఁగ? నీ నవశిరోజవార మేటికి? నెలఁతఁ
 మానుప విశ్వేశ్వరుఁడే; నా, నాటికి మనుప రాజనారాయణుఁడే. ౧౪

మదము

- క. మదిరాకృతమోహము సం, పదుదిత హర్షము గభాదిపాటవమును న
 మృదమున కుదయింపఁగ నా, స్వదముల, దెలియంగవలయు భావజ్ఞు లిలన్. ౧౫
- క. కించి తన్నంప దవిదోష్య, దంచిత మదిరా మదావిఘ్నముల నేర్పువ
 మించుఁ బెఱరాచతోలువుల, నించునె విశ్వేశ మేది నీశ్వరునభిలాసో? ౧౬

అసూయ

- క. పరబలమదబద్ధాసుం, దరతలకు నహింపలేక తఱు చగుదోష
 చరణము గల్పించుటచే, రరయ నసూయాభిధాన మై నెగ డొందున్. ౧౭
- క. ఈమహి విశ్వేశ్వరుచే, శ్రీమహిమఁ గన్నకవిగర్విష్ట లమాయత్
 వేమఱు భావించురు చిం, తామణి సురభేను కల్పతరువులతో దఁ. ౧౮

ఆలస్యము

- క. పొందుగ నిజకృత్యంబుల, మందోద్యోగంబు చేసి మనలటయ కదా
 యెందును నాలస్యం బీ, చందం బతిశ్రీతి నెఱుఁగ జనుఁ జతురులకుఁ. ౧౯
- క. చాళుక్యవిశ్వవిభుతో, నాలమునకుఁ గడఁగుఁమఱు లలగు లగుటయుఁ;
 జాలఁగ వన్నెలు వెట్టక, యాలస్యము చేసి రచట నమరాంగనలన్. ౨౦

దైన్యము

- క. విపదాస్త్రీ బిత్తహరణ, స్వపతినిరాకృతుల నుచ్చవంబయ్యెడు త
 త్కృపణత్వము దైన్యం బగుఁ, గృప కాస్పదమగుఁచుఁ జూడఁ గృతపుణ్యులచేన్. ౨౧
- క. పరగండభైరవునియు, ధ్వరధాటివటుత యెట్టిదో రిపుభూభృ
 త్సురమాపురంద్రిముఖముల, సరి నొక్కట దైన్య ముండు జను లరయంగఁ. ౨౨

శ్రమము

- క. సురతల్లేశాయాసా, తురనిర్దమనాదికములఁ దోతేంచు శ్రమం;
 బరసి తెలియంగవలయును, దరశ్శిశ్వాసాది ఘర్మకనువిదళనలన్. ౨౩
- క. ఆడవులకై యద్రులకై, యడుగడుగున నలఁత వాడమ నడలుఁచుఁ జని రీ
 పడఁతుకలు పతులు మనుగడ, నడరఁగ గరవాల భైరవార్చలు నేయన్. ౨౪

స్మృతి

క. ఆమరం బురాకృతసుఖిదుః, ఖములం దలపోసి పోసి కనుఁగొనుటకు నై

నమితోన్నమితాననమఁగ, నెమటకు సంస్మృతి యనంగ నెలకొనుఁ దలఁవన్. ౬౧

ఉ. “ఈసురచాపదీప్తులకు నీడు సుమీ మన సాలరత్న వి

న్యాసము, లీకటిల్లకలయచ్చు గదా మన లాసికాతనూ

ల్లాసము, లీసనోపలములం దెగడుకొ మన నూక్తికావళి

భాసము,” లంచు విశ్వజనపాలవరోధి దలంచుఁ గానలకొ. ౬౨

మోహము

క. భయస్యభావేశమహా, మయచింతనవిధుల మెఱయ మలఁగొను మూరోచ్చ

దయ మది మోహం బనఁజను, నయుక్త మవివేకసరణి నగుఁ దెలియంగన్. ౬౩

ఉ. అద్దముఁ జూచి బిట్టులకు, నానలఁ జేసిన సంఘంఁచు, న

మృద్ధియ విశ్వనాథుపయి ముచ్చట చేసినయంతనండి; యు

క్మద్ధి నెఱింగి చందురునిఁ గానఁగ నీరు, పికంబు గూయ న

న్నిద్రపుష్కాంత మాప్పుదురు, నెచ్చెలు లిచ్చ యెఱింగి నిచ్చులకొ. ౬౪

చపలత

క. రాగద్వేషాదులచే, సాగెడు చంచలతపేరు చపలత, నిజనా

థాగోవిష్కూరితవికా, రాగతి నెఱుఁగంగవలయు నంద్రు రసజ్ఞులొ. ౬౫

ఉ. నెయ్యపుబోటి మున్ను చెవి నించినవార్త లెఱుగ కున్న యీ

తొయ్యలి విశ్వభూవిభుని దూరమునం గని రాగసక్త యై

లియ్యపునవ్వు వాతెఱకుఁ దెచ్చె, వడి స్తుచమండలంబుఁజై

బయ్యెద చక్కఁ జేర్చె, బొలపంబు నమర్చెఁ గటాక్షపీక్షలన్. ౬౬

చింత

క. తనరు ననిష్టాగమనం, బున నగు తలపోతపేరు హో చింత యనకొ;

మనమన నెలకొనుదానికొ, గనునది సంశాపహేతుకధ్యానమునన్. ౬౭

చ. తిరముగ విశ్వభూవిభుఁడు చేర్చినఁ దేరక త్రోచి సిమ్మటకొ

దరుణి తడిసుతో వెన ముదంబునఁ జన్నమనంబుఁ ద్రిప్పఁగా

వెర పఱి చింతనొందు, పృథివీకల మూరక వ్రాయు, బోటులకొ

బరుపఱిఁ జూచి సిగ్గుపడుఁ, బొయనిధీరత దూరు బుద్ధిలొన్. ౬౮

విషాదము

క. ఆత్మైఁ దగులాభ మని మది, నుబ్బెడుచో నంకరాయ మొనఁగూడుటయుకొ

బ్రబ్బిగొను వెఱగుపా టది, నిబ్బరపువిషాద మనఁగ నెగఁడుం జూడన్. ౬౯

క. 'ఇనుఁ దరిగెఁ, విమిర మచెకను, కని పల్వెడు, విశ్వనాథకడ కేఁగెద నే'
నని యొకమానిని దలఁపఁగ, ఘనకరములు నిగుడ ధవళకరుఁ డుదయించెన్. ౭౪

సుప్తి

క. లీనేంద్రియ మై విషయః, ధ్యానంబునఁ గొఱలునంతరంగములోనన్
గానఁబడు కలల కెల్ల ని,దానం బగు సుప్తి, దానిఁ దగు జెలియంగన్. ౭౫

క. సుత్యవరిత విశ్వేశ్వర, కృత్యము సంకల్పసుప్తజ్ఞిత్వము నగు సౌ
హిత్యమును మరగి సుప్తికి, నిత్యత్వము గలుగఁ గోరు సెలఁతుక యెఘుఁపన్ ౭౬

బోధము

క. ఇంద్రియములు చిక్షమున క,తంద్రత లో నగుటఁ జెప్పఁ దగు బోధముగా,
రుంద్రవికారవిలోచన, సాంద్రవికారముల నెఱుఁగఁ జనుఁ దన్ జ్ఞానభుజ్. ౭౭

క. విశ్వేశ్వరుండు పాలిత, విశ్వంభరుఁ డనుచు బుధులు వేదప్రముఖా
నశ్వరవిద్యులయందున్, శశ్వత్పరిబోధసిద్ధిఁ జాటిరి జగతిన్. ౭౮

సౌత్సుక్యము

క. గురుబంధు ప్రియ ధరణీ, వరవనితాలోకనాది వాంఛలచేతన్
బరు వగు సౌత్సుక్యము త, త్వరత విలంబమునఁ గానవచ్చున్ జెలియన్. ౭౯

క. ధరణీవరాహలక్ష్మణుఁ, దరిలక్ష్మీ వహింప వచ్చునప్పుడు; నగరీ
తరుణులు తొడవులు వీడ్పడఁ, బొరిఁదొడిగెడు కౌతుకంబు పొల్పగుఁజూడన్. ౮౦

ఆవేగము

క. అమితవిచిత్రాలోచన, నమయంబుల సంభ్రమించుసంభ్రమ మావే
గము నాఁబడు; ననుచిత ని, ర్లమనస్థలనాచికములఁ గనుఁగొనవలయున్. ౮౧

క. సౌభగారువిశ్వభూవరు, ప్రబలజయశ్రీలఁ జూడఁ బఱతెంచు తఱిన్
గబరీకుచజఘనంబుల, నిబిడత ననియాడెఁ బురము సెలఁతలనడుమున్. ౮౨

గర్వము

క. రిపుకర్ణనవాచాటము, విశులాత్మోత్కర్ష కథనవికటము రణలౌ
లుపమును నగుభుజదర్పము, నిశుణులు గర్వం బనంగ నెగడుచునుండున్. ౮౩

క. బాణకళాగర్వమునఁ గృ, పాణాహంకారగరిమఁ బొటియె సమర
శ్రేణీవిహారణవికట, త్రోణీశులు రాయగండ గోపాలునకున్. ౮౪

హర్షము

క. దయితాలోకన విధవో, దయ కడన స్తుతులవలనఁ దగ నుదయించున్
బ్రయంతముదము హర్షం బం, గయంత ప్రస్నేదవులకకలితం బగుచున్. ౮౫

క. కరవాలశ్చైరవాంకుని, కరవాలభుజంగి పోరం గడు హర్షించున్
బరువడిఁ బరభూపాలక, సరసప్రాణానిలముల సరిఁ జది గొనుచున్. ౮౬

అమర్షము

క. అపరాధులవై మనమునఁ, గుసితాత్మున కుద్భవించుకోప మమర్షం
బుపగతమత్సరపాప, వ్యవదేశంబులను నెఱుంగ నగుఁ జతురులకున్. ౮౭

క. వరబలములఁ గనుఁగొని జము, కరణిం గనుఁగొనల నగ్నికణము లురులు నీ
వరగండ్రైరవునిభట, వరుల యుర్బంబు పొగడవశమే పోరన్. ౮౮

నిద్ర

క. అలవున నలసత సురతా, కులకణ్ బ్రణయోపపన్నకోపాదులచే
నలవడు నిద్దర, యది యిమ్ముల ముఖళితనియనమాత్రమున నెఱుంగఁబడున్. ౮౯

చ. చెబవ చశుక్య విశ్వవృపుచే మరుతూపుల నెల్ల గెల్పి యొ
ప్పల సుఖనిద్ర సేయుతఱి బోటులచూపులకిం పొనర్చె న
య్యలికముమీఁద గ్రాలునలకాళియుఁ దిన్ననియూర్పుతావికిన్
జెలఁగెఱుతేం ట్టనకన్ జెలివి సేయుచుఁ గొండొకనేవు శయ్యువై. ౯౦

మతి

క. సహజార్థ తత్త్వసంశయ, మహితవినిర్వహణశక్తి మతి యనఁ బరఁగున్
ముహుగుద్భూత ప్రతిభా, విహరణమున నెఱుంగఁ దగు వివేకప్రాధిన్. ౯౧

ఉ. పాయక కొల్పవారల సుపర్వులఁ జేయుట, వైరులం బలో
పాయసుదర్శనాంచలవిభిన్నులఁ జేయుట, సుర్వి రాజనా
గాయణుఁ డంట, నిశ్చయమ యంచు సుధిం ద్రులు విశ్వమేదినీ
నాయకు సత్ప్రభావశధనంబు మహిన్ బచరింతు రెప్పదున్. ౯౨

అపస్మారము

క. భూతావేశక్లమమో, వోతురవికృతులఁ దనర్పి యాత్మలయం దు
ద్భూత మగు నపస్మారము, చేతోగతి నెఱుంగవలయుఁ జేష్టాదులచేన్. ౯౩

క. భోరీరావంబులు విని, వైరులు కరవాలశ్చైరవభ్రాంతి నప
స్మారులగతిఁ బొగులుచుఁ దల, వీర లెఱుంగరు భయోపచితి యెట్టిదియో. ౯౪

ఉన్మాదము

క. చిత్తప్రియవనితాహృతిఁ, బిత్తోద్రేకమునఁ గలుగుఁ బృథులోన్మాదం
బితైఱుఁ గెఱుగుడు దుల్యా, యత్తాచేతన సచేతనాదులయందున్. ౯౫

మ. హరిణశ్రేణిఁ దురంగమప్రతటిగా నర్పించి మేఘంబులన్
గరులన్ జేసి ద్రుమంబులన్ భటులఁగాఁ గల్పించి పోరాటకున్

దిరుగ్జాతురు భ్రాంతు లై తఱుచు ధాత్రీ పాలు రున్నాదకా
తరబుద్ధిక్ బరగండ ధైరవునితోఁ దత్తప్రదేశంబులొ.

౯౬

త్రాసము

- క. చిత్తమున నున్న యునికిని, హత్తెడుభయకలన త్రాస మనఁ జనుఁ, స్త్రారో
ద్వృత్త నృప దర్శనాదిని, మిక్తంబులఁ బుట్టు నెఱిగి మెలఁగఁగవలయున్. ౯౭
- క. ధరణీవరాహుభేరి, విరావ మాలించి వై రివీరులు చిక్వతా
తురు లై సాగర గిరి సరి, దరణ్యదుగ్ధఫలముల కరుగుదు రోలిన్. ౯౮

ఉగ్రత

- క. దండంచుచోట సుండెడు, చండతపే రుగ్ర తాఖ్యుఁ జనుఁ దెలియంగా
ఖండన తాడన తర్జన, తుండనములచేత నెఱుఁగుదురు భావజ్ఞుల్. ౯౯
- క. మ్రొక్కుఁడు బిరుదము లుడిగియు, మ్రుక్కుఁడు సేయ మన్న ముజపతుల కా
యక్కజ మగువిశ్వేశ్వరు, దృక్పిలలఁ గమరిపోక ద్రిచ్చుర సకమే. ౧౦౦

జడత

- క. జడత యది కడు ముదంబునఁ, బడునిష్టానిష్టకర్మభంజనములచో
నడరెడుభయమోదాదులు, దోడరెడునెడఁ బనులవరుసఁ దోఁపింపనిదై. ౧౦౧
- క. ప్రణయమున రాజనారా, యణఁ డతిశౌర్యముగఁ జేయునాదరణ శుభ
క్షణతృప్తి నఖిలనృపతులఁ, ప్రణతి ప్రణుతులకుఁ జొరరు వరమొత్సుకు లై. ౧౦౨

వితర్కము

- క. గుణగణవిగుణోత్కర్షణ, గణన వితర్కంబు; దానిఁ గనుఁగొనఁ దగు నై
పుణమునఁ జతురులు తత్కారణకార్యవిభేదబుద్ధిరసికతచేతన్. ౧౦౩
- క. శ్రీవిశ్వవిభుఁడు చేసిన, యావెరగుల కలఁగవలయు నలిగినదివఱన్
భావింప నతఁడు ధీగుఁడు, వానిరి ననుఁదేర్పఁ డతనువడిఁ బడవలయున్. ౧౦౪

అవహిత

- క. కడు హర్షంబున మదిలో, నడరెడుననురాగ మొప్పు నణఁచెడువెరవ
వృడఁలికి నవహిత యనం, బడు నూత్నవిచేష్టితములు పరికింపంగన్. ౧౦౫
- క. అవిరళముగ విశ్వామసీ, ధవుగుణములు పొగడుచోటఁ దద్గతమతి యై
చెవిఁ బెట్టుచు నొకనుద్దియ, చవిచదువులు గఱపెఁ గీరకాబంబులకున్? ౧౦౬

ధృతి

- క. ఎట్టిపదార్థము లబ్ధిన, నొట్టిడిన ట్లంట నోప నొల్లక మనినో
గట్టి యగు దిట్టతన మది, యిట్టలముగ ధృతియనంగ నెఁగునుఁ బరఁగున్. ౧౦౭

క. చాళుక్యవిశ్వవిభుచే, శ్రీలక్ష్మీ దనరారుబుధులు చేకొన రవనీ
పాలానీతపటిరదు,కూలూగురుచంద్ర గంధకోటుల నైనెన్.

౧౮౮

మ ర ణ ము

క. గర శాసల రో గాయుధ విరహోదులవలన నగు వివేకింపంగా
చురణమా, నయననిమిలన, విరళశ్యాసాంగవర్ణవిధిఁ జెలియ నగున్.

౧౦౯

క. కరవాలభైరవుని యని, నరి చాపక చచ్చినట్ల యటు పడి యుండెన్
పారి నూర్పు లణఁచి జెప్పలు,మరలింపక గాజువాటి ప్రాన్నుడి భీతిన్.

౧౧౦

వ్యాధి

క. జ్వరమున నైనను విరహ, జ్వరమున నైనను దనర్చుసంతాపము వి
స్ఫురితవ్యాధి యనంబడు; శరీరసాదాదివిధులఁ జనుఁ జెలియంగన్.

౧౧౧

క. కేఠిరియు నొడలు దడివినఁ, గోలంబము లూర్పులేశిఖుల మండిపడున్,
చాళుక్యవిభునిఁ జూచిన, బాలికపరితాప మెన్నఁ బని లే దింకన్.

౧౧౨

ప్రీ డ

క. మెయిచెలవులా పరికించుచు, దయితునిఁ గట్టెదురఁ జూచి తల వంచినము
ద్దియసాబగు ప్రీడ యెఱుఁగుఁడు, నయనచ్చదలీన దర్శనప్రసరములన్.

౧౧౩

ఉ. వేమకవిశ్వనాథపృథివీవరసుందరు బిట్టు చూచి యో
ద్దోడన సిగ్గు డగ్గఱుడుఁ దొంగలి జెప్పలకప్పుణానఁ బి
ట్టాడెడుచూపుల్ లూమైఁ గునుమాయుధ తూణముఖంబునందు నూ
టాడెడుపువ్వుఁదూపు లన నంగనకుం దరళోవుఁజాయలన్.

౧౧౪

స్థా యి భా వ ము లు

లే. ఆత్మసంభావితవిభావకానుభావ
సాత్త్విక వ్యభిచారి సంజ్ఞ లఁ దనర్చు
భావములచేత సువ్యక్తభంగు లైన
వాని రసికులు స్థాయిభావంబు లండు.

౧౧౫

క. రతి హాస శోక రోషము, లతులొత్పాహంబు భయసమాఖ్య జుగుప్సా
కృతి విస్మయ శమములు నా, సతతరసస్థాయిభావసంపద నొందున్.

౧౧౬

ర తి

క. సంభోగావాప్తికృతా, రంభస్పృహసాంపుషేరు రతి యనఁ బరఁగున్
సంభృతచేతఃకుతుకవి, జృంభణమున నెఱుఁగఁదగు రసికముఖ్యులకున్.

౧౧౭

క. మంగళరూపవిలాసడి, తాంగజుఁ డగువిశ్వనాథునంద మెలఁగు నీ
యంగనోక సతతము, శృంగారస్థానిజాతచేష్టాంగక మై.

౧౧౮

హాసము

- క. ఆవిలికృతదర్శనాభా, పితచేష్టాగతులచేతఁ జేపడుహాస
 ప్రతిపాదన; మెఱుంగం దగుఁ, జతురులు చేతోవికారనరసతచేతఁ. ౧౧౯
- క. చాళుక్యవిభునిఁ దలఁచిన, హేలలు నీనుదుటిచేత నెఱిఁగితి మనుడుఁ
 లీలాహాసమనకు నా, వాలము గావించె నింతి పదనోదరముఁ. ౧౨౦

శోకము

- క. శోకం బనఁగను మదిలో, నాకస్మికవిపదవాప్తి నడఁచెడుదుఃఖ
 వ్యాకులత, దాని నెఱుఁగుఁడు, చేకొని రసభేదసిద్ధి చేరుటఱొఱకుఁ. ౧౨౧
- క. ఈశోలధ్వజు ననిపెను, బోకులచే నఱుఁగఁడువుఁ బొలిసినయరినా
 రీకులము నెరయ శోకం, బాకారము దాల్చినట్ల యంగంబాలతోఁ. ౧౨౨

రోషము

- క. పరకృతధిక్కారాదుల, నరు దగుకలఁపంబు రోష మనఁగాఁ జేర్చుఁ
 పౌరిఁబౌరిఁ గనలుచునుండెను, పరుసున నెఱుఁగంగవలయు భావజ్ఞులకుఁ. ౧౨౩
- క. ఏపారిలోన నైనను, నేపారుచకుక్యవిభుని యెసకపురూపా
 టోపము దీపించుఁ గడుఁ, రూపింపఁగఁ గల్పనమయరుద్రాకృతియై. ౧౨౪

ఉత్సాహము

- క. మత్సరమర్దనమును ద్రిజ, గత్సంకీర్తితము నైనకడిమి నడరు నా
 సత్సాహాసప్రయత్నం, బుత్సాహం బనఁగఁ బరఁగు నురు లేజమునఁ. ౧౨౫
- క. శంకింపక నురవనితా, శంకరు లగువిశ్వావిభుని నమదభటులకుఁ
 బింకముఁగ మేను లుబ్ధినఁ, గంకణములు విరిసి శౌర్యగరిమోత్పత్తిఁ. ౧౨౬

భయము

- క. భయ మనఁగ బూరుషత్వ, వ్యయకరణం బగుచు నంతరంగమునందుఁ
 ఊయమునకు వెఱుచువెఱు పది, నియతం బగుచుండుఁ బ్రాణినికరంబులకుఁ. ౧౨౭
- క. కరవాలఘైరవునికర, కరవాలప్రభలసౌబగు గలుగుటనె కదా
 పరికింపఁగ నెచ్చటఁ బర, ధరణీశతమోగుణంబు తలచూప దిలఁ. ౧౨౮

జుగుప్స

- క. హేయాపాదకవస్తుని, కాయశ్రవణావలోకకథనంబులచే
 నాయత మగురోఁత నుమీ, యెయెడలఁ జుగుప్స యనఁగ సింపులఁ జెఱుచున్. ౧౨౯
- క. బిరుదములు న్బెట్టుకొని టుది, బిరుదార్థము నిలుప లేనిబిరుదునృపులకుఁ
 బరికించి రోయు ననిమొన, నరు దగుపరగండఘైరవాంకుఁడు లీలఁ. ౧౩౦

వి స్మ య ము

- క. శ్రవణాణ్కాశూర్వ, ప్రవరచమత్కారమైన బంధురకృత్వం
బవని నగు విస్మయం బనఁ, బ్రవీణు లెఱుగంగవలయుఁ బ్రచురప్రతిభకే. ౧౩౧
- క. ఆసముఁ డగువిశ్వభూవిభు, నసిధారాపీతజలము లరినారీదృ
గ్విసరములఁ దొరుఁగుచున్నవి, కనుగందక విస్మయంబు గావె తలంపకే. ౧౩౨

శ మ ము

- క. దూరీకృతసంసారవి,కారము శమ మనఁగ నిగమసారం బై పెం
పాది నది గలిగెనేని వి,చారము గడు నొప్పు నెపుడు చతురుల కెల్లకే. ౧౩౩
- క. చాళుక్యవిశ్వవిభుఁడు మ,హీలలనాపాలనమున నెనక మెనఁగుచో
నోలి యతీం ద్రులు మనముల, నాలవపురుషార్థ సరణి ననిచిరి మిగులకే. ౧౩౪
- మ. ఇది నానావిధభావబోధపద మిం దేరాజు రాజత్కళా
సదనం బై విహరించు నాతఁడుగదా సంగీతసాహిత్యసం
పదత్రోవం జనఁ జాలుఁ, జాలిన భివాపాయంబుఁ దూలించు స
మ్మదలీలకే గృతకృత్యుడై నెగడు సమ్యగ్రాజ తేజోనిధీ! ౧౩౫
- ఉ. సోమఖలాబ్ధిచంద్రుఁడు యశోధవళీకృత దిగ్గజేంద్రుఁ డు
ర్వినుహిలాభిరాముఁడు ననీనభుజాబలరాముఁ డంగనా
రామవనంతుఁ డున్న మితరాజజయంతుఁడు వై రిఘోరసం
గ్రామధనంజయఁగుడు రిపుకాననదావధనంజయం డిలకే. ౧౩౬
- క. కంఠీరవశూరుఁడు శ్రీ, కంఠపద స్మరణవిగత కల్మషుఁ డసుహృ
త్కంఠగ్రహఖడ్గుఁడు వై,తుంఠపరాక్రముఁడు కదనశోవిదుఁ డెపుడుకే. ౧౩౭

మా లి ని

అతులవిభవశత్రుం డర్థ సంపన్నచతుం
డతిసుగుణగరిష్ఠుం డాత్మవిద్యావరిష్ఠుం
డతనుతనువిలాసుం డంగనాళీవికాసుం
డితరన్యపతిపూజ్యుం డిద్ధరాజ్యుండు నీతికే. ౧౩౮

గ ద్య ము

ఇతి శ్రీమదుమారమణి చరణారవిందమదన గోవిందమాత్యనందన
వివిధబుధవిధేయ విన్నకోటపెద్దయనానుధేయవిరచితం బైన కావ్యా
లంకారచూడామణి యను నలంకారశాస్త్రంబున భావప్ర
పంచప్రకటనసముదేశ్యం బనఁ బ్రథమోల్లాసము.

క. శ్రీ లండను ప్రజాతావనివతి, నూళిమణిమ్యుతిసమేతమండీరుండు లే బోలంకారుండు ధృతిసుర, శైలండు చాళుక్యవిశ్వజన సాల్వండిలక్. ౧

కా. శ్రీ నిండాంగ లోకరక్షణాటకై సిద్ధించుటండీసి ల ట్టినాథం దగునయ్యుపేంద్రుఁ డటు లేంగె గాన సీమాతన ట్టినాథం దగు విశ్వనాథంనకు శృంగారాధినాథత్వ మెం లే నొప్పనం బ్రజుతింప నుఁచుఁ గవు లుట్టేక్షింతు లెల్లప్పమక్. ౨

క. కావున నుపేంద్రునకుల, ట్టేవనితకు దనయుఁ డైనవిశ్వేశ ట్టేవరునకుఁ బ్రియకరముగ, భావితశృంగారరసముఁ బ్రజుతింతుఁ దగ్గె. ౩

క. ఉక్తవిభావాదులచే, భక్తనవస్థాయిరూపభావంబులు ను వ్యక్తములై నిజగుణసం, నక్తములై రసము లన రసత్వము నొందున్. ౪

తే. స్థాయిభావంబులకు ననుసారు లైన తద్విభావాదులను రసత్వంబు గలుగుఁ బరంగ వెన్నకుఁ బాకనంపాక్షిజేసి తగుఘృతత్వంబు గలుగుచందమున నెపుడు. ౫

క. వినువారికిః గనువారికిఁ, దనరువిభావానుభావ దర్శనచయముల్ సునరసపోషకములునాఁ, జనుఁ గవితానాట్యములఁ బ్రసన్నాకృతు లై. ౬

తే. ప్రోడలకుఁ గావ్యములయందుఁ బొందు రసము ద్రష్టలకు నాట్యములయందుఁ దనరు రసము స్ఫుటవిభా వానుభావసంఘటనచేత సాత్త్వికవ్యభిచారిసంసక్తచేత. ౭

క. రస మారోప్యం బగుటగ్, బొసంగను నాట్యములయందుఁ, బొల్గుఁ దక్ష త్ప్రసరస్మరణముచేతగ్, వెన సామాజికులయందు వేడ్కకు నెల వై. ౮

శృం గా ర ర స ము

క. ఆతులానందాత్మిక యగు, రతియై విభావాదిభావరంజనముల సం వృత యై శృంగారరసా, కృతిఁ జెందు మనోనురాగ కీలితగతులన్. ౯

క. ద్వివిధం బగుశృంగారం, బవిరళ సంభోగసంభవాత్మకమును గై తవవిప్రలంభజము నన, యువతిప్రియజనులవలన నుదితం బగుచున్. ౧౦

సం భో గ శృం గా ర ము

క. అనుచా పాలింగన దర్శన చుంబన మోదన ప్రసాధన విధులగ్ వనితలుఁ బతులుగ్ దమలోఁ, జేనయుట సంభోగజనితశృంగార మగున్. ౧౧

మ. లలితస్వీన్నకపోల మాననము, హేలాలోల మాలోకనా
 వలనం, బుల్లనదంగ ముత్పలకసంవాసంబు, వృత్తస్తన
 స్థలి మాల్యావృత, రంజితాధరము లజ్జాహాసభానంబు, నె
 చెప్పి కీసాంపు చళుక్యవిశ్వవిభుఁ డిచ్చెన్ జూచితే నిచ్చలన్. ౧౨

తే. పంచవిధభావకలితప్రపంచ మెల్లఁ
 గలసి శృంగారరసపోషకంబ యండ్రు ;
 క్రమముతోడఁ బ్రయోగసంగతి యెఱింగి
 కావ్యనాటకములఁ గూర్చి గనుట యొప్పు. ౧౩

తే. ఇందు శృంగారరసమును నెసఁగఁ జేయు
 వివిధభావాదిక క్రియావింశతియ్యను
 నెఱుఁగఁబడు భావవల మది కేర్పడంగఁ
 గవిత లక్షణలక్ష్యప్రకారములను. ౧౪

క. అంగనలకు యోపనగుణ, శృంగారరసోపపన్న చేష్టలు నానా
 భంగులయి యొప్పు నిరువది, యింగితముగఁ దక్పృకార మెఱుఁగఁగవలయున్. ౧౫

క. ఆవింశతిలో భావము, హాసము హేలాభిధయను ననియెడు మూఁడున్
 భావింప నంగజాతము, లావిధ మెఱుఁగఁగవలయు నయ్యయి గతులన్. ౧౬

తే. అలరు శోభయుఁ గాంతి దీప్తులును మధుర
 తయుఁ బ్రగల్భత్యమును నదోదారతయును
 ధీరతయు నాఁగఁ జేర్చొను తెఱుఁగు లేడు
 పరఁగు నతుల కయత్న సంభవము లగుచు. ౧౭

తే. చెలఁగు లీలావీలాన విచ్ఛిత్తి విభ్ర
 మాహ్వాయంబులు గిలకించితాభిధంబుఁ
 గొరలు మోట్టాయితంబులు గుట్టమితము
 నెసఁగు విబోధక లలిత విమాతృలు వరుస. ౧౮

క. పదియును నైసర్గికములు; విదితము లన్ని గుఱునుగూడి వింశతి యయ్యెన్ ;
 వదలక తల్లక్షణములఁ, దదుదాహరణములు నెఱుఁగఁగఁగు దక్షిణ్ణులకున్. ౧౯

శృంగారభావము భావము

క. ఆతినిర్వికారచేతో, గతవృత్తివిశేష మరయఁగా సత్త్వము, త
 త్ప్రతిపాద్యక్రియ భావము, సతతాలంకారకాః; చనుఁ దెలియంగఁ. ౨౦

ఉ. ఆళిజనోపభోగవచనార్థములం జెవిఁ బెట్టి, సిగ్గుతోఁ
 గ్రాలెడువింతమాపు కడగన్నులయం దిడి, మున్నువోలె వై
 మాశేఫుటాటకున్ జొరదు మారుఁడు గల్గుట లో నెఱింగి, యీ
 బాల చళుక్యవిశ్వజనపాలునిఁ జూచుట నిక్కువంబ పో. ౨౧

హావము

- క. భావము యించుక వచన, వ్యావళితవికాస మైన హావము, శృంగా
రావిర్యావనివాసము; భ్రూపల్లి మందచలనమున నెఱుగఁబడున్. ౨౨
- చ. ఆరవిరితమ్మిలో వెడలఁనస్మృధుపమ్ములఁ గ్రేణీ సేయుచున్
గరము విఖోచనాంతములఁ గ్రాలెడుచూడుల దందడించున
మ్మరుఁ డెడకాఁడుగా నొకతె మక్కువఁ గన్పొనె సిద్ధు మందఱన్
దిరుగఁ జళుక్యవిశ్వస్వవతిన్ జెలిచాటుననుండి వేడుకన్. ౨౩

హేల

- క. హావము సువ్యక్త విలాసావహ మగునేని హేల యనఁగాఁ బరఁగన్
భావింపఁగ శృంగారము, దైవాణుచు నారఁబారఁదనదుటచేతన్. ౨౪
 - కా. భ్రూతారావలనంబు ఘర్మపులకాభోగంబు రాగంబునున్
జేతోజాతుఁడు తన్ను జోవుటఁ బ్రశంసించక బ్రసన్నోదిత
ప్రీతిన్ జూచె బయోజనేత్ర కుతుక ప్రీపుష్టదృష్టికీయా
చాతుర్యములు చంద్రికన్ దెగడఁగాఁ జాళుక్యవిశ్వేశ్వరున్. ౨౫
- ఈమూఁడును అంగనముద్భవములు.

శోభ

- తే. రూప యోవన లావణ్యరూఢి సాబగు
నుందరుల కెల్ల రసికులు శోభ యండు;
దనరు నన్నోన్యతుల్యగాత్రములయందుఁ
గడఁగి పెట్టని తొడవయి కానఁబడుచు. ౨౬
- ఉ. కోరి చళుక్యనాథుకడకున్ జనునింటికి రత్న కాంచనా
కారము లై నభూషణనికాయములం దడవంగ నేల; యీ
సూరెలఁ గ్రాలునంగములసోయగ మెంతకు లేదు చూడుఁడా
మారునిపూవుఁదూపులకు మాఱుటరూప మనంగ నొప్పెడున్. ౨౭

కాంతి

- క. ఆశోభయ రంజనగుణ, పేశలయై మించుగలిగి బెరసిన విద్యా
కాశలు కాంతి యండు ప్రకాశప్రతిభాస్తీ నెఱుగఁగా దగు బుద్ధిన్. ౨౮
- చ. కలవపుఁబూఁతలోన వెలిఁ గ్రమ్ముచుఁ బయ్యెదచీరమీఁద ను
జ్జ్వల యగునంగకాంతి గరువంపునడం బొలుపారెఁ జూచితే
పాలఁతి కుపేంద్రపుత్రవరిభోగమతిన్ జనుచోట నెంతయున్
బలుచనివారిదంబు వెలిఁబర్చు శశిప్రభతోడ సాటియై. ౨౯

దీప్తి

- క. శస్త్ర మగుకాంతికల్పిత, విస్తారము దీప్తి యనఁగ విలసిల్లు శరీ
రస్తుత గభస్తీవిభవ నిరస్తాలంకారకరణ యగు సతి కొప్పున్. ౩౦

మ. బలవద్విశ్వనరేంద్రు ధాటి మదిలో భావించి యుగ్రాచలా
 చలితధ్వంశగుహాంతరంబులఁ బ్రవేశం బొప్పఁ గానింతు ర
 స్థలితాంఘ్రిప్రసరంబులఁ బ్రియవధూశారీరభూరిప్రభా
 వలనంబుల్ కరదీసికావళులుగా వైరిక్షమావల్లభుల్.

3౧

మాధుర్యము

క. పొగ డొందనివస్తువుతోఁ, దగిలియుఁగడు హృద్య మగుటఁ దా మాధుర్యం
 బగు నప్రసిద్ధమండన, లగనంబును నెఱుఁగఁ దగు విలాసకరం బై.

3౨

ఉ. లాలితసిందువారముశుంబుల పేరులు కర్ణకీలితా
 లాలశరీషపుష్పములు లోధ్రరజంబును మేనఁ జెంది ను
 శ్రీలఁ దనర్పఁ గ్రొవ్విరులఁ జేసినకానుక యిచ్చి సాంపుతో
 బాల చళుక్యవిశ్వజనపాలుని మ్రోల వెలింగె సిగ్గునన్.

33

ప్రాగల్భ్యము

క. ప్రీడోదికభయముఁ దగ, వీడుట ప్రాగల్భ్య మనఁగ వెలఁదుల కొనరుఁ
 ప్రోడతనం బై విద్యా, మ్రేడితనగ్రీడనముల వెలఁగెను నెడలన్.

3౪

మ. ఇల విశ్వేశ్వరచక్రవర్తిసభలో నీముగ్ధ భావింప ని
 శ్వలలజ్జావలి యయ్యును దగునెడఁ నంగీతసాహిత్యవి
 ద్యల విద్యన్నుతి కెక్కినట్టిదిగదా తర్కింప నత్యాశ్రయ
 ఘటత్యాతకసిద్ధులఁ విధికళాచాతుర్య మొప్పుం జుమి.

3౫

బౌదార్యము

క. లలి సురతాయాసాదుల, నలసియు విలసిల్లు కణఃక యౌదార్య మగుఁ
 లలనకుఁ దగ మగుడనిపేడ్యల నొనఁగుఁ దయితకాతుకప్రదచేష్టన్.

3౬

ఉ. కన్నులచెన్ను హల్లకవికానముతోఁ బురణింప, బింకపుఁ
 జన్నులమీఁది పెంజెమరు సాలమి నెన్ను, మృదుప్రచారము
 త్వన్నుపుసోలముం దెలుప, భామకు లోఁ దమకం బొకింతయుఁ
 నన్నుము గాక విశ్వనరనాథునిపైఁ దగులంబ చూపెదున్.

3౭

ఈయాఱునొకటియు ఆయత్న సంభవములు.

ధైర్యము

క. రూపింపఁ జిత్తనంభృత, చాపల్యముచేతఁ బుష్పచా పాదులచే
 నేపఱక యుండుతాలిమి, చూపట్టును ధైర్యమనఁగ సుస్థిరబుద్ధిఁ.

3౮

మ. పతి విశ్వేశుఁడు నాకు; నవ్విభుఁడు చెప్పెన్ నర్వలొకాశ్రయము;
 డతఁ డేలాగుదలంచినకొ దలఁపనీ; ప్రాణంబు నిత్యంబె? మా
 రుత మాకంద మనోజ మాధవ మహారోషంబు నైరింప నం
 స్తుతి సామాన్యమె? మాన మాభరణ మై శోభిల్ల జే యెల్లడన్?

౩౯

లీల

క. గతివచనాలొకన మి, శ్రీతచేష్టలఁ బ్రియుని ననుకరించుటయ కదా
 మతిఁ దలఁచ లీల యనఁ జను, నతతమనోరంజనప్రసాదం బగుచున్.

౪౦

ఉ. చేరి చళుక్యవల్లభునిచెప్పినయట్టన సేయు సుత్తమ
 శ్రీరమణీనరస్వతులచేతలు చిత్రము; లన్నరేం ద్రుఁ డె
 వ్వారికి నేవదార్థము లవారిగ ని మ్మను నట్ల యిత్తు; ర
 న్నారులకున్ ప్రియానుకరణం బురుధర్మము కాజె యెప్పుడున్.

౪౧

విలాసము

క. బిట్టు నిజప్రియు నంగన, కట్టెదురన్ జూచి యంగకంబులమీఁదన్
 బుట్టించినయొయ్యారము, చిట్టాడుట యది విలాసచిహ్నం బరయన్.

౪౨

ఉ. పయ్యెదఁ జక్కఁ దీర్చుకరపల్లవముం, గడమాడ్కిల్లోన నిం
 పయ్యెడుసిగ్గుఁ, గుంతలము లల్లన వీనులపొంతఁ జేర్చున
 త్తియ్యపుఁ జెయ్యు, మన్మథుని తేజవుబీజము లై తనర్వఁగాఁ
 దొయ్యలి చూచె గోరికలు దొట్టిల విశ్వనరేంద్రవం ద్రునిన్.

౪౩

విచ్ఛిత్తి

క. సురతాదులయెడ నల్పా, భరణం బై మెఱయుచున్న భావము తగ నుం
 దరులకు విచ్ఛిత్తి యనం, బరఁగు నిజప్రథమరసవిభాసక మగుచున్.

౪౪

ఉ. మంచవిభూషణావళులు మాని ననారణకాటకంబునుం
 గొంచెపుహారమున్ చెలువుఁ గోరి ధరించినయింతి కామినీ
 పంచశరాంకు విశ్వజనపాలునిఁ జూచి తనర్చెఁ జూడ్కికన్
 బంచపవల్లవప్రసవభాసినీ యయ్యెడు తీఁగచాడ్చునన్.

౪౫

విభ్రమము

క. కడుఁ గోతుకాతిశయమునఁ, దొడవులుఁ బూఁతలును దప్పఁ దొడుగుటచే న
 య్యెడు సంభ్రమంబు విభ్రమ, మడఁగుం బ్రియదర్శనాదులం డెల్లపుడున్.

౪౬

మ. ఒకనేత్రంబునఁ గజ్జలంబు నిడి వేటొక్కంట నర్పింప నొ
 ల్లక యొక్కర్తు జయాంగనాపరిణయాలంకారవిశ్వక్షమా
 పతునిం జూచె విఘోచనప్రభలు విభ్రాజిల్ల నిద్దంబులై
 వికచేందీవరపద్మతోరణగతికె విప్పారి యొప్పారుచున్.

౪౭

కీలకించితము

క. లలనునిదెసఁ బ్రియ కబ్బెడు, నలకయు నెలనగవు గడ్గదాలాపములకొ
గలరుదితము ననియొడునివి, కీలకించిత మనఁగ, బరఁగుఁ గేళిగతులన్. ౪౮

చ. అలుఁగు, విశాకనాంతముల నశ్రువులం బరఁగించు, చిన్నిన
వులు చిలికించి చేరి చనవుం దగవుం దళు శొత్త గడ్గదో
త్తులు సిగిడించు, నిక్కమునకుం బులకించుఁ జెమర్చు, జాఁడుఁ డ
స్మైలఁతకు విశ్వనాథుపయి నెక్కొనుకూరిమిచంద మెట్టిదో ! ౪౯

మోట్టాయిితము

క. పతికిం దనవైఁ దలఁ ప, ద్భుత మనివిని వనితమేను పొంగుట మోట్టా
యిత మండ్రుభావనూచన, గతులం దెలియంగవలయుఁ గాముతు లెల్లన్. ౫౦

మ. ప్రమదం బారఁ జకుక్యవిశ్వవిభుశుంభద్దానధారాజతా
ఘముచేఁ బొంగుచు నంబరాభరణరంగత్కిర్తులం దాల్చుచుకొ
నుమనోవిస్ఫురదు త్రమాంగరుచులం జూపట్టు భూదేవి ని
త్యము నాథుం డభిగామి యైన వలదా తత్తద్విజృంభక్రియల్. ౫౧

కుట్టమితము

క. పరిరంభణాధరక్షత, పరిపీఠాదులనుఖంబు పటుదుఃఖముగా
దురపిల్లుట కుట్టమితం ; బరయఁగ నుపచారవిధల నగుఁ దెలియంగకొ. ౫౨

మ. పనితా, నేఁడు చకుక్యనాథుని మరుకొ వారించుటకొ బీవర
ప్రసమంభాధరబింబమధ్యమున నా సొగంధిక శ్రేణిచేఁ
జన నర్పించెదు సీకు నీసుభగతాసంధాత విశ్వేశ్వరుం
డనియో కాక యుపేంద్రపుత్రుఁ డనియో యాచందముం జెప్పమా. ౫౩

బిబ్బోకము

క. రాగమున నొండె, గర్వా, భోగంబున నొండె, మొఱివిపోవుట నొండెకొ,
వేగాదరణము పలిపై, సా గమి బిబ్బోక మనఁగఁ జను నంగనకున్. ౫౪

ఉ. బుద్ధిమహీరమాసతులపొత్తున నుండక సత్సృతాపనం
బద్ధనఖత్వ మొప్పుఁ జని భాసురకీర్తి దిగంతరంబులకొ
వృద్ధగుణాసురత్తుఁ డని విశ్వవృశాలు నుతించు నెప్పడుకొ
శుద్ధపతిప్రతాత్మికల సోఁకునె యెందు ననాదరక్రియల్. ౫౫

లలితము

క. వికసితవర్ణమున నేవకవర్ణమునను రచితవచనములయెడకొ
చునుమారాంగన్యాసము, ప్రకటితముగ లలిత మండ్రు భావజ్ఞు లిలన్. ౫౬

చ. కనుగొన నొప్పకంతమున గానముఁ, బొణులఁ మంజులార్థక
ల్పనమును, దృగ్విశేషమున భావములం, జరణక్రమంబులకై
దనగు లయప్రపూర్ణ మగుతాళముఁ, గ్రాలఁగఁ బాత్ర యొద్దు రం
జనముగ నాడె నింపు వెదచల్లుచు విశ్వనృపాలునన్నిధిన్.

౫౭

విహృతి

క. చెప్పఁ దగుమాట సిగ్గునఁ, జెప్పక వెడ గప్పిపుచ్చుచేష్టాదులచే
నొప్పనది విహృతి, రసికుల, కప్పుడు తగుఁ దెలియ నింగితాకారములన్.

౫౮

ఉ. డెందము విన్న నయ్యె, నొకడిల్లఁదనం బొడఁగూడె మోముపై,
ముందఱిలాగు గాఁ దొడలు, ముచ్చటమాటల కాశ చేసె, డీ
చందముఁ జెప్ప మన్న వెడనన్న పుసిగ్గున మ్రొగ్గుచూడ్కిచే
నుందరి చెప్పె విశ్వవిభుఁ జూచినకాముఁడు తన్ను సోఁకుటల్.

౫౯

ఈపదిగొను నైసర్గికములు.

విప్రలంభశృంగారము

క. లలితశ్రవణా లోకన, కల హాసాయా ప్రవాసకలనల చేతకై
గలిగెడు దశావిశేషము, చెలువారఁగ విప్రలంభశృంగార మగున్.

౬౦

సీ. ఆవియుఁ జక్షుఃస్రీతి యన, నంతఁజిత్తసంగంబునా, మఱియు సంతల్ప మనఁగ,
నటఁ బ్రలాపంబు నా, నవల జాగర మన, నటుమీఁదఁ గార్వ్యసమాఖ్యకునఁ గ
వెండియు విషయవిద్యేషంబు నాఁ, ద్రుపాసంత్యక్త మనఁగ, సంజ్వర మనంగ,
నున్నాద మనఁగ, మూర్ఖాపగమం బన, మరణంబు నా, నిట్లు మానిసులకు

తే. ననుగతద్వాదశాపఘ్న మై తనర్చుఁ;
బదియ దశలం ద్రు, కొందఱు ప్రాధజనులు;
వరఁగు లక్షణములు నుదాహరణములును
వరుసఁ జెప్పుదుఁ దెలియంగవలయు నిందు.

౬౧

చక్షుఃస్రీతి

క. చక్షుఃస్రీతి యనం జను, నక్షీణ విలాసగుణసమగ్రునిఁ స్రీతికై
వీక్షించుకుఁకుక; మది మరు, నిత్యధరుర్దండమునకు నె క్కెక్కించున్.

౬౨

ఉ. ఊల్ల ముఁ జూపుచూపు, లన నొల్లనియుగ్గులు, చిచ్చుసిగ్గులుకై
బెల్లగఁ జేరుకోరికలుఁ, బెక్కులు మక్కువచక్కడంబులకై,
మెల్ల నె జూణువయ్యెదయు, మిం చొలయం బులకించుమేను, రం
గొల్లూ బిరుక్కునిశ్చిన్నవ శేఖరుఁ గన్పొనుపువ్వుఁబోడినన్.

౬౩

చీత్తసంగము

క. చిత్తాసంగం బన నా,యత్తం బగుఁ బ్రతికృతి ప్రయత్నాదిసుఖో
త్పత్తికి నెల వగుచింతన, మత్తెఱుగ మనోఽపిక్ష్పమై విలసిల్లున్. ౬౪

ఉ. మానినిచూపులం దొరలి మానుగ విశ్వస్థుఁ డాఁడై
నానఁగఁ గారుకొన్న మనమా మన మాదట నాదరింప మిం
పున నుపేద్రపుత్త్రుఁ డక మన్నవదం బని కాదె యుక్కునఁ
సునవఱిరపంకములు సొం సలరాఁడె సారసారఁకున్. ౬౫

సంకల్పము

క. చిత్తముఁ బనిశంబును, మొత్తము లగుకలఁపుఁ గూటములఁ బొందెడిచో
జొత్తిల్లు చెమరుపులకల, యొత్తుడు సంకల్పదశకు నొసరినచిన్నెల్. ౬౬

చ. అకట తలంచి చొక్కదగ ద క్కలయిక్కల నున్న నున్నగా
లికి నెల వైనపువ్వుఁబొదలే పొదలేపులకింప నేల మి
న్నక యెలనాగ నాగరజనప్రియుఁ డయ్యెడు విశ్వనాథు శ
య్యకుఁ జనవచ్చు వచ్చుమరునమ్ములు వమ్ములు చేసె దంకటన్. ౬౭

ప్రలాపము

క. ఇంతికిఁ బ్రలాప మనఁగాఁ, గాంతగుణాలాపకధనకల్పన;యదియున్
సంతసము చేయు నుచితా,ధాంతరరచనావిశేషణాదులచేతన్. ౬౮

ఉ. ఈగలిఁ జూతురే! తగులరే తగులే తగులేమ లీధరక ?
రాగదుఁ డైనవిశ్వనృపురాకయ బో తగురాక నాకు, లా
లో గమిగొన్నచూపుఁదొంగలున్ దొగ లై విలసిల్లు ; దానిచే
సాగెడు నన్నరేంద్రునకు సద్విజరాజకళాధరత్వమున్. ౬౯

జాగరము

క. వల్లభుఁ డెట్లును నబ్బమి, మొల్లం బగుచింతక గన్ను మోడ్చక మదిలో
నల్లలఁ నుడుకుచునుండెను, తల్లడ మది జాగరాభిధానం బయ్యెన్. ౭౦

చ. నెలగలమేలురేలు చెలినిద్దరకుం బగ లయ్యెఁ, బెల్లవె
ల్లలఁ గొనువేడ్క లీనువగలుం బగ లయ్యెను, దాన దీనికిం
గలువలు కన్ను లంటయును వైవడి విశ్వస్థుఁ డాలచంద్రు నిం
పలరఁగఁ జూచుటం గువలయప్రియుఁ డంటయు నిక్క మిక్కడన్. ౭౧

తనుకార్యము

క. అంగనకు నెట్లు ప్రియుడెన, సంగతి యరు డైనఁ గామసంతాపముచే
నంగములు డస్సివోయిన, భంగి తనుత్వంబు నాఁగఁ బరగుం జూడన్. ౭౨

చ. అటమట మేల! యేలికొను మంగన; నంగదభంగు లయ్యె న
కృట కటకంబు లింతి! కెడకత్తెలు నీకడ నాడి పాడిచే
విటతలివింటదూపడనువింటఁ దొరంగుట నీగుణంబు లిం
తటఁ జల మేది మేదినిఁ బొదల్పము విశ్వస్వపాలమన్మథా!

౨౩

విషయద్వేషము

క. సద్వస్తువు లొల్లక విల, సద్విద్యావిహారణంబు చాలించి వివే
కద్వారము గానమి విషయద్వేషము తెలియవలయు నస్త్రీతిమెయిన్.

౨౪

ఉ. గీరనురాగ ముప్పతిల గీరమణీ రమణీజయంతువైఁ
గూరిమిఁ గూరి మిక్కుటపుఁగోరిక లీరికలెత్తఁ బల్కి తిం
పార సపారధీరగుణుఁ డారయ నాపతి విశ్వనాథుఁ డా
మారుఁడు మారుతంబు నెలమావియుఁ గ్రించులు మించు లేటికిన్.

౨౫

త్రపా నాశము

క. పాలఁతుక నిజదయితునికై, కలమానధనంబు చాల గజిబిజి గాఁ డా
నిలువడియును గులగతియును, దలఁపమియ త్రపావినాశదశ యనఁ బరఁగున్.

౨౬

ఉ. క్రొన్ననగొన్న సిగ్గుదలకొన్న తలంపు నలంపకున్న నీ
నన్నుఁ జశుకృపిశ్వ వరనాథుఁడు మన్ననలం బొదల్ప నీ
పన్నుడఁగూడినం జెలఁప పాటొడఁబాటుగాక యెట్లు నే
వెన్నెల నిల్లు గెల్లు ననవిల్లు నదల్లఁ బికాదిసేనలన్.

౨౭

సంజ్వరము

క. శితకరమదనకృతమును, శితలకరఁజోపచారజృంభితమును నై
యెఁతెంచుతాపభర మది, నాతికి సంజ్వర మనంగ నలు వెడలించున్.

౨౮

ఉ. వేచని విశ్వనాథు గుణవిశ్రుతుఁ దోకొని వత్తు మంచు ము
న్నీ చెలు లెల్ల నన్ను పలు కెల్లగఁ జూచితి నోమి దేల నా
కీచలిమందు లేమిటికి నీవల నావలఁ దావలంబు లై
త్రోచి మొగంబువైఁ దిరుగుతు మ్మొద లూరఁడుఁగాక యింతటన్.

౨౯

మోహము

క. విరహవశవికచేత, శ్చురితోన్మాదంబు మోహసంజ్ఞం బరయన్,
సొరిది నచేతనచేతన, పరిచితి పరి యగుట నెఱుఁగఁబడుఁ జతురులకున్.

౩౦

ఉ. ఆతురపాటుతో నిలుపుటద్దముదీప్తులు మాటు సేయుచో
నాతరుణీలలామ మనయానలు గన్గొని 'వట్టిజాలి యీ
గోతుల కేల కేల గొని క్రొన్నెల వెన్నెల మూయు టొప్పు నే
యితటి' నన్నుచిన్నిపలు కెన్నరు విశ్వస్వపాలుసన్నిధిన్.

౩౧

మూగ్ధ

- క. ఆనయము నెమ్మనమునఁ బా,యనిసామ్ములపేరు మూర్ఖ యనఁగాఁ బరఁగున్, దనరెను నిందియగుణవ,ర్తన వైకల్యమున నెఱుఁగఁ దగుఁ దజ్జ్ఞులకున్. ౮౨
- చ. మృదులత నెన్ని యన్నమును మెచ్చఁడు విశ్వనరేంద్ర శేఖరుం డదె యొక తేఁటిజోటి నడయాడెడు నిందియ యిందిమోమునక వదలక నోమి నోమి యదనం గడ గానఁగ లేమ లేమకై మదిఁ బడచే కచే కరుణ మారుఁడు మారుఁడు కాఁడె యొప్పడున్. ౮౩

ద్వాదశశదశ

- క. ద్వాదశశదశయుం గలుగుఁ ద,లోదరికిం బ్రియుండు బహువిధో పాయములక సాదరుఁడు గాక తక్కిన, నాదశ యున్నట్లు చెప్పి రార్యులు కృతులన్. ౮౪
- చ. తలిరులు తమ్ములుం గలువదండలు మాటికిఁ బాటి సేసె నా వల వలరాజుతూపు లనవచ్చుట యెచ్చటఁ దోఁప దక్కునక జిలికిన చందనద్రవము చిక్కఁగ నిక్కడ కేఁగుఁడెచితికె జలముల మేల మేల సతిచక్కటి విశ్వనృపాల, యి త్తటిన్. ౮౫
- చ. పౌలఁతుక చూచురా యబలపోతులు తేకులు విచ్చి, చన్నుఁగ్రే వలఁ బలుమాటు గప్పెడు, ననస్మిత మొప్పఁగ దర్పణంబుఁగోఁ బొలుచులలాటరేఖ గని బొట్టిడి సోలఁడుఁ, గ్రాలువాలుఁజూ పుల మరుతూపులం డెగఁదఁ బూసెడు విశ్వనృపాలుఁప్రాపునన్. ౮౬

ఇది విప్రలంభశృంగారద్వాదశశకము.

క. ఇప్పుడు చెప్పిన వన్నియు, నొప్పగు శృంగారరససదుపకరణము లై చెప్పఁబడుచుండుఁ బలుకుల, చొప్పన భావములు గవితఁ జొనువఁగవలయున్.

నవరసములు

క. క్రమమున శృంగారము హాస్యముఁ గరుణము శౌద్ర పీఠ సంజ్ఞంబులు ఘోరము బీభత్సము నదుభత, సమాఖ్య శాంతములు ననఁగఁ జను నవరసముల్. ౮౮

తే. అందు శృంగారరసవిశేషాంతరములు వితతములు గాఁగ మున్నె భాషితము లయ్యె నింక హాస్యాదిరసముల నెనిమిదింటి పరుసః జెప్పఁడుఁ బెలియంగవలయుఁ గవులు. ౮౯

హాస్యము

- క. దృష్టిభావాదులకై, బుద్ధం బగుహాస మందముగ హాస్య మగున్ శిష్టాలంబన మరయ్యుఁచి, శిష్టవిదూషకజనాది చేష్టిత మగుచున్. ౯౦
- ఉ. కల్పకృజంబులు, వెగఁడుఁ, గామగవిం బ్రహసించు, వట్టిసం కల్పపురాయి నవ్వు, శిబి కర్ణులచాగము నేవగించు, న

స్వల్పపదాన్యవిశ్వజనవల్లభుచే సిరి నొందు యక్షరా
 ట్నల్పవిదూషకప్రతతి గర్వికరాజనభాంతరంబులకొ. ౯౦
 తే. రూపభాషితవికృతు లుద్దీపనములు
 ముఖవికాసాదు లనుభావములు దలంప
 నశ్రువైవర్ణ్య విస్వరతాదికములు
 సాత్త్వికంబులు నాఁగ హాస్యమున కమరు. ౯౧
 తే. ఆశ్రుసంపాత చపలతా హర్షణాదు
 లడదు సంచారిభావంబు లనుసరించి;

హాస్యభేదములు

హాస్య మాఱుప్రకారంబు లైతనర్చు;
 తత్స్వరూపంబు లెఱిఁగింతుఁ దగు నెఱుంగ. ౯౩
 క. స్థితమును హాసితము నను నీ, ద్విత్వయము నుత్తమము నాఁగ దీపించుఁ దగకొ; ౯౪
 స్థితము వికాసితఫలము, మితదర్శితరదన మైన మెఱయు హాసిత మై. ౯౪
 క. విహాసితమును బ్రహాసితము, నృహి రెండును మధ్యమములు మదిఁ బరికింపకొ; ౯౫
 విహాసితము మృదులనినదము, ప్రహాసితము శిర్యప్రకంపపరిమిత మరయకొ. ౯౫
 క. అపహాసితము నతిహాసితము, నెఱుడును నధమంబు లనఁగ నేపారు; శిర
 శ్చపలము నశ్రుయంతంబును, నపహాసితము, మేను గదల నతిహాసిత మగుకొ. ౯౬

కరుణాము

క. శోకము విభావముఖభావాకలనము చేతఁ గరుణ మను రస మయ్యొకొ; ౯౭
 జేహూతిన యతులితవిప, దాఖలితాలంబభావ మనఁగాఁ బరఁగకొ. ౯౭
 మ. తనరం బుత్తకళేత్రమిత్రమిళితార్థస్నాంతుఁ డై శాత్రవుం
 డని భక్తికొ బ్రణమిల్లినకొ బ్రకటరాజ్యశ్రీలు ప్రాపించుఁ జ
 క్కని విశ్వేశ్వరచక్రవర్తికరుణం; గాఁను న్న నవైర్విరి మా
 త్పునిచందంబునఁ బొండ్యుభంగి ద్రవిడక్షోణీశుభావంబునకొ
 జను దీనుం డయి హీనుఁ డై కృపణుఁ డై సంతప్తుఁ డై లుప్తుఁ డై. ౯౮
 తే. అనితకృతభేదపర్యటనాదికములు
 వరుస నుద్దీపనవిభావపరికరములు;
 రూఢ పరిచేవన శ్వాస రోదనములు
 పరఁగు ననుభావములు గాఁగఁ గరుణామునకు.
 తే. త్తంభ వైస్వర్య బాష్పము ల్సాత్త్వికములు;
 మరణ సంశ్రమ దీనతో స్మాదములును
 జాడ్యచింతాదులును నపస్మారగతియం
 బటువిషాదంబు సంచారిభావదశలు.

రౌద్రము

క. క్రోధము రౌద్రరసం బగు, సాధునిభావాదికముల సంపుష్టం జై,
జైర్ధం బగు మాతృస్వర్ణ విరోధంబులఁ; దెలియఁ దగు నిరూపణవిధులకొ. ౧౦౦

మాతృస్వర్ణరౌద్రము

మ. అని రోషించిన వీరభద్రుకరణి న్నాపించు, బ్రాపించి చ
య్యన రుద్రోద్ధతిఁ జెందు, జెంది వికటోగ్రాటోపముకొ జూపుఁ, జూ
పి నట త్ర్యంబకులీలఁ జేర్చుఁ, బిదపకొ భీమాకృతికొ జేకొనుకొ;
జనునే మార్కొన మత్సరాసాతులకుం జాశక్యవిశ్వేశ్వరుకొ. ౧౦౨

విద్యేషరౌద్రము

శా. దృక్మేలిం గరవాలభైరవుఁడు విద్యేషించి విద్యేషులకొ
జెక్కకొ, జక్కడుచుకొ, బలంబు నెఱపుం, జెండాదు, ఖండించు, ను
బ్బెక్కించుం, బడవైచు, నెంచు, బొడ మాయింఁచుకొ, బిశాచావలిం
జొక్కించుకొ భటఘోటకామిషకృతస్థూలావహారంబులనొ. ౧౦౩

క. క్రమమున మాతృస్వర్ణ ద్వేషము లాలంబన మనంగఁ జనుఁ, దద్భాషా
నముచితచేష్టాదికములు, రమణీయోద్దీపనములు రౌద్రంబునకుకొ. ౧౦౪

క. అనుభావంబులు వికృతన, యనరాగాధరవికంప నాదులు; ఘర్మ
స్వన గద్గద వైవర్ణ్య చ,లనములు సాత్త్వికము లంఁదు, లక్షణచేగుత్. ౧౦౫

క. ఆయత మద చాపల్యా, సూయా గర్వములు హర్ష సులభోత్సాహ
స్థేయోభా వోగ్రతలును, బాయక సంచారు లనెడుభావము లరయకొ. ౧౦౬

వీరము

క. విహితవిభావాదులచేఁ, బ్రహితోత్సాహంబ వీరరస మనఁ గరఁగుకొ,
బహువితరణకరుణారణ, మహిమంబులఁ ద్రివిధ మగుచు మలయుం గృతులకొ.

దానవీరము

క. అతివితరణకూరతచే, నతులబహిఃప్రాణ మైనయర్థము నర్థి
ప్రతటికి నొనఁగెడునద్దణ, చతురత యిల దానవీరసంజ్ఞం బడయుకొ. ౧౦౮

శా అల్పాస్థిం బొడ చూచినంతటనె విశ్వాధీశ్వరుం డిచ్చు నం
కల్పార్థంబులకంటె నర్థము నసంఖ్యాకంబుగా నున్నమ
త్కల్పానోకమాకామధేనువులకుం గల్పించు జల్పాకవా
కస్వల్పఖ్యాతి నడంచి యల్పమని యాదార్థ్యం బవార్థంబుగకొ. ౧౦౯

దయావీరము

- క. అనువిలయంబున వైనను, బస గల్గు సుదారసారభాషాదుల సా
హస రచనయ కరుణాత్మక, రసవీరం బనగఁ బరఁగు రసికోత్సవ మై. ౧౧౦
- చ. చతురచళుక్యనాయకుని చారుతర త్తరవారిధార న
ద్భృతపద మొంద వల్లభుఁడు పోయెడుఁ దోడనె కూడఁ బోయెదఁ,
సుతు లనిశ స్తనంధయులు ను మ్మని దాదికిఁ జెప్పి ప్రజ్వల
చ్చితిశిఖయంకపీఠమును జేంచె నరాతివధూటి పోరిలొకఁ. ౧౧౧

యుద్ధవీరము

- క. పేరుకొని పోరిలొన న, పారవరాక్రమము సుభయబలములు హాగడఁ
దోరంబుగ విహరించు ను, దారత రణవీర మనఁగఁ దనరుఁ గృతులకొ. ౧౧౨
- మ. అరుదారం బరగండఁ ధైరవుఁడు వీరాకారుఁ డై వై రిభూ
వరుఁ దుండించి ఘృతాచికిం బ్రియునిగా వాలించు, విద్యేషము
ష్కరు దూలించి తిలోత్తమావటునిఁగాఁ గల్పించు, నత్యంతమ
త్సరు రంభారమణీయుఁ జేయు నసిచే సంఘ్రామరంగంబునకొ. ౧౧౩
- ఆ. దానవీరమునకుఁ దగు పాత్రమును, దయా
వీరమునకు దీనపూరుషుండు,
యుద్ధవీరమునకు బద్ధవైరంబు నా
లంబనములు భూతలంబునందు. ౧౧౪
- క. దానస్తవనంబులఁ బటు, దీనాలాపములు సమరదృష్టపటహాని
స్వానంబులు వరుసను సంఘానోద్దీపన విభావసంజ్ఞము లరయకొ. ౧౧౫
- ఆ. పటుముఖప్రసాదబాష్పశస్త్రాదులు
వరుసఁ దదనుభావవర్గ మండ్రు;
సాత్త్వికములు పులకసంఘాత వైవర్ణ్య
ఘర్మబిందువితతి క్రమముతోడ. ౧౧౬
- క. షీతి దానదయారణ సంఘతులప సంచారికములు గర్వ వదైన్యా
కృతి హర్షంబులు మొదలగు, వితతయథోచితనియోగవిధి నెఱుగఁ దగుకొ. ౧౧౭

భయానకము

- క. ఉక్తవిభవాదులఁ బ్రవృత్తం బగుభయమయగు భయానక మహితో
ద్రిక్తవ్యాఘ్రాదులు నిర్మిక్తాలంబనము లనఁగ నియతము లయ్యెకొ. ౧౧౮
- చ. వితతభయానకం బయినవిశ్వస్య పాలువతాకవోలె మ
త్పతియు వరాహాలాంఛనము దాల్చిన నున్నతి కెక్కి దండభా
సతయును నంబరౌభరణసంపదయు న్గని యెల్లవైరులకొ
మతి దెరలించు నంచు వెతమాయ లొనర్తురు భీరు లక్షులకొ. ౧౧౯

లే. వలయు నుద్దిపనవిభావవర్గ మరయ
 సత్త్వగజహయపటహానిస్వనము లంఘ్రు
 కలుగు ననుభావములు సాత్త్వికములు దలంప
 భయ విమోహాదినంచారిభావచయము.

౧౨౦

బీభత్సము

క. వరుసవిభావాదులచేఁ, బెరుగు జుగుప్సయ తలంప బీభత్స మగుఁ
 బరువడి రెండగు హేయూ, చరణమున విరక్తివలనఁ జను నెఱుంగఁగఁ.

౧౨౧

జుగుప్సాబీభత్సము

చ. జరపక విశ్వనాథునకు సత్యము దప్పినరాజు రాజ్యసం
 హరణము నొంది దీనుఁ డయి యార్తి పెనంగొను మేనిపుండ్లనం
 బురు వగురక్తపూరముల బ్రుగి పయింబయి సంతకంఠకుఁ
 దొరఁచెడిపుర్వులం గెలికి తోడుచు వేడును రచ్చపట్టులఁ.

౧౨౨

వైరాగ్యబీభత్సము

ఉ. ఎప్పుడుఁ గాఱుచొంగలకు నెత్తినచిప్పయిం బోని మోవియుఁ
 జిప్పిలి రోతఁగాఁ గడుపుచీలినకప్పయింబోని యచ్చటుఁ
 దప్పక సామ్మగాఁ దనరఁ దప్పల మాటల కర్ణమంచు నో
 రొప్పులు వల్కు శాత్రవుల నొల్లఁడు విశ్వనరేంఘ్రు డూఁకొనఁ.

౧౨౩

లే. అతిజుగస్పితములు నప్రియంబులును నా
 లంబనములు, మదికి లాగు గాని
 పూతిగంధవర్గములు తదుద్దిపనా
 ఖ్యములు నాఁగ నెందు నతిశయిల్లు.

౧౨౪

క. వదనాక్షి ఘ్రాణ రద, చ్చద కూణన విధులపేరఁ జను ననుభావా
 స్పదము లనంగాఁ, దదుచిత, సదమలపులకాదికములు సాత్త్వికము లగుఁ.

౧౨౫

లే. అందు సంచారిభావంబు లనఁగఁ బరఁగు
 సముచితోద్దేగని ర్షేదశంకనములు
 భయ విషా దామయాహ్వయప్రభృతికములు
 చతురు లెఱుంగఁగఁ దగు నంఘ్రు గృతులయందు.

౧౨౬

అదృష్టము

క. జనితవిభావాదులచే, ననుగత మగు విస్మయంబ యదృష్ట మనఁగాఁ
 జను, నాలంబన మృత్యుత, వినుతచమత్కార మనఁగ విశ్రుత మయ్యెఁ.
 మ. శశికాంతంబులు సంకతార్థాశ్రయ గనుం జుక్రాచలగ్రంథునఁ,
 బ్రశమం బొందు నితాంతసంకమసముం బాతాళగోపంబునఁ,

౧౨౭

- భృశసంభుల్లతః జేకొసుం గుముదినీబృందంబు మందాకినికొ,
విశదంజైన చతుక్యభూవిభుయశోవృద్ధిప్రభావంబునకొ. ౧౨౮
- లే. వరుస నుద్దీపనవిభావవర్ణ మండ్రు,
మేదురాశ్చర్యతరవర్ణనాదికములు,
చక్షు రాసన గండ విస్ఫారణాదు
లడరు ననుభావములు నాఁగ నభిమతములు. ౧౨౯
- క. పులక స్వేద ప్రమదము, లలవడు సాత్త్వికము లనఁగ, హర్షావేగా
దులు సంచారులు గాఁ జను, నలవడ యోజింపవలయు నయ్యెగతులకొ. ౧౩౦

ఇంతేరసము

- క. శమము విభావాదులచే, నమరం బరిపుష్టమైన నది శాంత మగుకొ,
నమకొను నాలంబన మన, నతులము కాశ్వతము నైనయజవడ మరయకొ. ౧౩౧
- కా. డంభాచారము లుజ్జగించి రిపుగాఢక్రీడ నిర్జించి లా
శుంభద్విద్యలఁ జేర్చి నద్గుణములకొ శోభిల్లి శక్తిత్రయా
రంభం బొప్పఁగ రాజయోగవిదుఁ డై బ్రహ్మప్రబోధ స్థితికొ
శంభుశ్రీచరణార్చలం బ్రబలు విశ్వత్సౌవరుం డెప్పడుకొ. ౧౩౨
- క. వేదాంతచతురసంభా, షోదితకౌతూహలంబు లుద్దీపనముల్
భేదేతరసమదర్శన, వాదము లనుభావములు శివప్రసరంబుల్. ౧౩౩
- క. రోమాంచస్తంభాదులు, నేమపు సాత్త్వికము లండ్రు, నిర్వేదము వి
ద్యా మతి ధృత్యాదులు నభి, రామవ్యభిచారిభావరచనం జెందుకొ. ౧౩౪
- సీ. శృంగార ముత్పలాంచితము విష్ణుఁడుగర్త, తెలుపుహాస్యము గణాధిపుఁడుజేఁడు,
కరుణ కాషాయంబు కాలఁడు పతి, రాద్ర మవ్యక్తరక్తంబు హయఁడు విభుఁడు
వీరంబు గౌరంబు వృత్రారి పతి, భయా నకము ధూమ్రము మహాకాలఁ డీశుఁ,
డసితంబు బీభత్స మధిపతి నంది, యద్భుతము హేమాభ మంబుజభవుండు
- లే. భర్త, శాంతంబు నిర్మలస్ఫటికనిభము
పరఁగునధిదైవతము బరబ్రహ్మ మండ్రు;
వివిధరసకాస్త్రవేదు లై వెలయునట్టి
కవుల కీవి యెల్ల నెఱుగుట కర్ణమెపుడు. ౧౩౫
- ఆ. ప్రథమరసము సామభవము ఓరంబు ఋ, గ్వేదసంభవంబు, వెలయురాద్ర
రస మధర్మనిగమరచితంబు బీభత్స, మది యజ్ఞాప్రమాత మండ్రు బుధులు. ౧౩౬
- లే. ఆది శృంగారజాతంబు హాస్యరసము, రూఢరాద్రోద్భవంబు కారుణ్యరసము,
పుటై వీరంబువలన నద్భుతసమాఖ్య, మడరు బీభత్సమునను భయానకంబు. ౧౩౭
- క. శాంతము సర్వోత్తరరుచి, మంతం, బట్లగుట వైరమైత్రులు లే, వీ
చింతన మెఱుగఁగనికవి కవ, గంతవ్యం బగునె రసవికాసప్రతిభల్. ౧౩౮

- లే. మున్ను శృంగారబీభత్సములకు నొంటు;
 దరులు తమలోన పీఠభయానకములు;
 సమవిరోధంబు శౌద్రాద్భుతముల కెఱుడు;
 హాస్యకరుణంబులకుఁ బగ యనుదినంబు. ౧౩౯
- చ. తమతమవంగడంబులకుఁ దప్పనిభావకదంబకంబుచే
 నమరు రసంబు; లంగకము లన్నిటికంటెఁ బరిస్ఫుటాకృతికొ
 బ్రమద మొనర్చు నెద్ది యది ప్రత్యయ మంగి; రసప్రవృద్ధికికొ
 గ్రమమున నితైఱం గెఱుఁగు కల్పన సొప్పూఁ గవిత్వసిద్ధికికొ. ౧౪౦
- క. సుఖుటితపదార్థభావా, లఘుతరరసవత్ప్రబంధలంపటుఁ బతి భూ
 ముఘువుఁ డని నుతి యొనర్తురు, రఘురామునిఁబోలెఁ బరశురాముంబోలెన్. ౧౪౧
- ఊ. తోయజమిత్రతేజు గుణదోషవివేకనవీనభోజు వి
 ద్యాయన కంటకారసికహర్త మహారథినీవిహర్త గో
 పాయితబంధువర్ధ బలభగ్గుపరాచలదుర్ధ నున్నమ
 ద్రాయకటారిసాళువధురంధరు సత్ఫలవద్వసుంధరున్. ౧౪౨
- క. నారీజనమారుఁ జమూ, వారీవినిపతితవైరివారణు నానా
 సూరిహితవితరణగుణుకొ, గౌరీపతిచరణకమలగంధానందుకొ. ౧౪౩
- మాలిని. సకలనిగమవేదికొ జారుసంగీతమోదికొ
 సకరుణదృఢచిత్తుకొ సత్వసంజాతవృత్తుకొ
 నికటనిధిసమాజుకొ నేతృసంపద్మిణ్ణాజుకొ
 గుకవిజనవిదూరుకొ గుంతితారాతివారుకొ. ౧౪౪
- గద్యము—ఇది క్రీమదుమారమణచరణారవిందవందన గోవిందామాత్యనందన వివిధ
 బుధ విభోయ విన్ను శోట పెద్దయ నామధేయ రచితంబైన కావ్యాలంకార
 చూడామణి యను నలంకారశాస్త్రంబునందు రసప్రపంచప్రకటన
 సముద్దేశంబున్నది ద్వితీయోల్లాసము.

తృ తీ యో గ్లా స ము.

క. శ్రీలోలాభీలాయత, కోలధ్వజాఁ గుసితయువతికుసుమధ్వజాఁ జి
స్మూలస్థిత వృషభధ్వజాఁ, దాలధ్వజా నుగ్రసమర తత్పరకేలికాఁ.

౧

కా. శృంగారాదిరసోదయంబునకు సంసిద్ధాస్పదం బైన త
ద్రంగన్నాయకనాయికానిచయముం ద తద్గుణశ్రేణిచేఁ
బొం గార నివ్వవరింతు నేర్పడ నముదూఃత ప్రబోధాత్ము లె
ల్లం గేడింపక యాదరింపుఁడు, దృఢోల్లాసంబు కోభిల్లెడుకాఁ.

౨

నాయకుఁడు

సీ. శిష్టకులీనత శీలంబు కాస్త్రార్థ వేదిత ప్రజ్ఞావివేకబుద్ధి
యకావస ముత్సాహ మాత్మదృఢతన్వంబు వినయంబు దక్షత వితరణంబు
కౌచంబు కౌర్యంబు జనతానురాగంబు సత్యంబు చైర్యంబు సత్ప్రియాక్తి
మానంబు తేజంబు మాధుర్యవృత్తంబు వాగ్మీత బహుకలావాసనాక్తి

తే. స్మృతి కృతజ్ఞత దూషణ మేళనంబు
ధార్మికత్వంబు సౌభాగ్యదళ యనంగ
వెలయుగుణములు విశ్వేశవిభుఁడసోలెఁ
దనరుభూపతి నాయకత్వము నహింశు.

౩

నాయక భేదములు

క. ధీరోదాత్తుండును మఱి, ధీరోద్ధతసంజ్ఞకుండు ధీరలలితుఁడుకాఁ
ధీరప్రకాతుండును బెం, పారెను నాయకులు నలుగు రయ్యెగతులన్.

౪

ధీరోదాత్తుండు

క. ధీరుఁడు గంభీరుఁడు స, త్కారుణ్యుఁడు నస్వయంకృతస్మృతి నిరహం
కారుఁడు నగునాయకుఁ డీల, ధీరోదాత్తుండు నాఁగ భృతిం బెంపారుకాఁ.

౫

ఉ. మ్రోయనివార్థి నెత్తురుల బ్రుంగనిరాముఁడు వంకవిల్లుగాఁ
జేయనిపైడికొండ తనుఁ జెప్ప మదింపనివెడ్ల యెట్టివోఁ
బాయనినిక్రమంబులకుఁ బట్టు ధరిత్రిఁ జఱుక్యవిశ్వభూ
నాయకుఁ; డమ్మహాగుణసనాథు నుదాత్తత యొప్పు నెప్పుడుకాఁ.

౬

ధీరోద్ధతుండు

క. అతికోపనుఁ డతిమత్సరుఁ, డతిగర్వనవేతుఁ డత్యహంకారబలా
న్నితుఁ డాత్మకృష్ణాహోదయ, చతురుండు ధీరోద్ధతుండు చంచలఁడు మఱిన్.

౭

మ. ధర సర్వంకవగర్వముం బిరుదమాత్సర్వప్రవిధ్వంసమున్
 బరభూపాలపలాయనప్రకటన ప్రాథమిం గ్రోధోదయా
 కరముం గ్రూరము నై చళుక్యవిభు నుగ్రవ్యగ్రకేతుస్థితాం
 బరఖేలత్కరవాలభైరవసురూపం బొప్పక బోరాటలన్.

౮

ధీరలలితుండు

క. స్మరభీతుండు మానవతీ, పరవశుండును భోగలోలవప్రతుండును సుం
 దరుండును నయ్యెడునాయకుం, డరయంగా ధీరలలితుం డన విలసిల్లున్.

౯

చ. ఆరు దగురాజ్యతంత్రము నయస్త్రియుచేతికి నిచ్చి విశ్వ భూ
 వరుం డఖిలాంగనుం దరియం వారణయానయం నిత్యవృత్త్యనో
 హరయును నై తనర్పువిజయాంగనతోడిద లోక మై నిరం
 తరము సుఖంచుచుండు నవదర్పకుం డై సుభగత్వ మేర్పడన్.

౧౦

ధీరశాంతుండు

క. సుభగుండు శుచియు వివేకియు, నభిమానియు మృదువు సద్విజాతులవంశ
 ప్రభవుండును నగునాయకుం, డభిమతముగ ధీరశాంతుం డనబొగడొందున్.

౧౧

ఉ. శ్రీయుతు లై యశేషసమచేతను లై వివిధాగమాదివి
 డ్యాయతనంబు లై రసికు లై సుఖు లై తరుణీవిహారవు
 ష్పాయుధు లై చరింతురు ధరామరు లట్టుల కాదె రాజనా
 రాయణజేవుచే బడిన నచ్చెరువే యభిరామసంపదల్.

౧౨

శృంగారనాయకులు

క. ఈనలువురు రసనవకస,మానస్థానముల జననమహిమంబులకున్
 మాసుగ శృంగారరసా, ధీనులు మఱి నలుగు రండు, తెలియంగ వలయున్.

౧౩

క. పనితావిహారణదశలం, దనుకూలుండు శతుండు దక్షిణాఖ్యుండుధృష్టుం
 డును నన నలుగురు నాయకు, లనయము శృంగారమునకు నర్హుల్చెప్పన్.

౧౪

అనుకూలుండు

క. ఏకవధూరక్షుండై, యేకొఱుతయు లేక సమసమీహితగుణులన్
 గైకొనిమెలకెడు నాతం డ,నాకులుం డనుకూలనాయకాఖ్యం బడయున్.

౧౫

కా. సద్రాగాన్వితగా నొనర్చు గరసంచారోపచారంబులన్
 భద్రక్రీపరిలిక్షణ జేయు సుమనఃపర్యాక్షణ గావించు యు
 క్తద్రవ్యప్రతిపత్తిచే వసుమతింగా జాల బాలించు ని
 ర్జ్ఞద్రపీతి జనుకృనాథుండు ధరిత్రీకాంత నెల్లప్పుడున్.

౧౬

శరుడు

క. ఒరు లెఱుగకుండ నప్రియ, కరుడు శతుం డనంగఁ బరంగుఁ గడుఁ గవటకళా
కరుడు నిజప్రియవనితా, పరితాపప్రదుఁడు క్రియలఁ బరికింపంగఁ. ౧౭

ఉ. పల్లభ యైనకీర్తినివార్తల నిమ్ముల విచు విశ్వభూ
పల్లభుఁ డర్థ మర్థలకు వావిరి నిచ్చుట కీరసంబు సం
ధిల్లుదు లచ్చి కేయిడలఁ దీయపుఁజూపులలోనఁ గెంపు రం
జిల్లన కాక, ధీరలకుఁ జిత్తమునం దొకవింత కల్గునే. ౧౮

దక్షిణుడు

క. పెక్కండ్లు ప్రియలయందుకొ, జక్కనిమొగమోట యొక్క చందంబున నిం
పెక్కిన దక్షిణనాయకుఁ, డక్కజ మెఱుగంగవలయు నది చతురులకుకొ. ౧౯

మ. ఆరు డెం డైనఁ జభుకృతిశ్చవిభు నెయ్యం బొక్కచందంబునం
గర మొప్పారుచు నుండు నైంధవిపయికొ గాంధారీపై నించు
ఘూర్జరివై మాళవివై వరాళికపయికొ సౌరాష్ట్రీవై గౌడివై
సరి నిమాట లరాతిరాజతనయా శంకామతిం జేయుచుకొ. ౨౦

ధృష్టుడు

క. సృష్టావరాధసితునుఁడు, దృష్టాన్యారచితరుఁడు ధృష్టుం డగు; నం
దష్టాధరాదిదర్శన, పుష్టవధూశోవుఁ డభయభూతుం డెపుడుకొ. ౨౧

చ. ఒరసి చభుకృభూపతికి నోడినవై రికిఁ గాననంబులొఁ
గరిమదగంధము ల్గుటిలకంటక రేఖలు ఘర్మితాంగముకొ
సురక వికారలీలఁ దలచూపినఁ దశృతి యల్గుఁ జెంఱెఁ; ద
ద్వరుఁడునుఁ దేటగాఁ దెలిపె; వక్రత నమ్మద యెన్ని చెప్పినకొ. ౨౨

శృంగారనాయక సహాయులు

తే. వృధివి నేతత్వహాయులు పీఠమర్ద
విట విదూషక చేటక విదితనాము
లోలి నలువురు; వీరి యయ్యుచితగతులు
వలయుఁ దెలియంగఁ దద్గుణవర్తనముల. ౨౩

తే. పీఠమర్దండు దగుఁ గార్యపేశలండు
వాని కించుక తక్కువవాఁడు విటుఁడు
తొడఁగి నవ్విం చునేని విదూషకుండు
చేటకుఁడు సంధికల్పనసిద్ధికుఁడు. ౨౪

నాయికలు

శా. శృంగారప్రథమప్రభాసకము లై చెన్నా రుశోభాదులకొ
బొంగారం బ్రకటిల్లు నాయికల యుద్భృత ప్రకారంబులకొ

రంగల్లక్షణలక్ష్యవృత్తిఁ గని లో రాగిట్టు టొప్పణ్; మద
త్వంగస్మిరసవాదరోషములచేతం గల్గునే సౌఖ్యముల్.

౨౧

క. నాయికలు స్వకీయయుం బర, కీయయు సాధారణీయును గీర్తిత లగుదుర్
పాయక వారలవలన గు, జాయత్తార్థములు గలుగు; నవి యెఱుంగఁ దగున్.

౨౨

స్వీయ

క. సతియును శీలార్జవసం, గతయుం గులవతియు నఖలకల్యాణగుణా
న్వికయును లజ్జాశువు నగు, నలివను రసికులు స్వకీయ యందురు కృతులన్.

౨౩

క. కులవతియును శీలార్జవ, కలితగును సతియును నశేష కల్యాణగుణో
జ్ఞ్వలయును లజ్జాశువు లగు, నలినీలకచన్ స్వకీయ యందురు కృతులన్.

౨౪

చ. అలఘుచరిత్రులన్ శుభగుణాన్వితలన్ గురుభంధుమిత్రవ
త్సలలును దర్పహీనలును ధర్మవిధిజ్ఞులు రూపసంపదా
కలితలు నైనదారికలఁ గానిక లిత్తురు సంధివేళలన్
నలినహి లేందువంశనరనాథులు విశ్వనరేంద్రభర్తలన్.

౨౫

పరకీయ

క. పరకీయ రెండు దెఱుగులు, కరపరిణీతయును బేరుగలకన్యయు నాఁ
బరిణీత రాగరసములఁ, బరికల్పిత గాదు సత్ప్రబంధములందున్.

౩౦

ఆ. కన్య పరిణయాభీకాంక్షచే రాగాంగ, మగుట రసమునందు నగు నుతింపఁ
చిన్నయయ్యుఁ దనకుఁ బెండ్లి యామాట లా, లించు నాలఁ గన్య లీలఁ బోతె.

౩౧

ఉ. సాలకఫాలభాగలును సంకురిత స్తనబింబలున్ విక
ల్పాలసబాలలీలలును నల్పవివేకలు నైనవైరిభూ
పాలరముద్దుఁగన్వీయల భాగ్యము నెన్నుదు రర్థి విశ్వభూ
పాబునిరాజ్యలక్ష్మీకి నపత్నిక లయ్యెద రంచుఁ బ్రాశ్నికుల్.

౩౨

సాధారణనాయిక

క. సాధారణీ యన గణిక క, భాధారేయాక్మ కపటలంపట లీలా
మాధుర్యవిధాయిని దుర, గాధమనోవృత్తి దానిగతిఁ దెలియంగన్.

౩౩

చ. అనిఁ బరగండఁజైరవభుజాసివడిం బడి పుణ్యమూర్తు ప్రై
వినుతగతిం జరించు బలువీరులఁ గైకొని యేపు మీఱ ము
న్ననఁగి పెనంగి కూర్చునువిటావలలన్ దొలఁగించి రప్పరో
వనితలు; ప్నేడినెట్టి విలువం గలవే వెలయాండ్రకూరుముల్.

౩౪

స్వీయా భేదములు

క. చతురస్వకీయగుణసం, గతి ముగ్ధయు మధ్యయుం బ్రగల్భయు ననఁగా
రతివతితంత్రంబులచేఁ, బ్రతిపాదిత లైరి మూఁడుభంగుల వరుసన్.

౩౫

ముగ్ధ

క. జవ్వనములాన నను గిడ, మవ్వపుమది సిగ్గుచేత మరుని గెలిచి లో
 నివ్వటిలఁ, గఱద లెఱుగని, యవ్వెలఁదుక ముగ్ధయనఁగ నభిమత యయ్యెన్. 3౬

సీ. ఆత్మ సేమంబున కఱ్ఱాడుచనుఁగవ యలఁతివయ్యెదచాటు నానవడఁగఁ
 గన్నుఁగ్రేవలఁ గ్రాలఁగడఁగు వాలికచూడ్కి సొబగారుసిగ్గుతో నుడివడఁగఁ
 బొరిపొరి బొమలపైఁ బొలు పారునలకలు చేతికెంజాయతోఁ జెలిమి సేయ
 నలకనైతోఁచు నెన్నడు మించునూఁగారు మాటున నొక్కింత మఱుఁగువడఁగ

తే. నంగజుఁడు వేడ్క లోనఁ జిట్టాడ నగరు
 ముగ్ధ డెందంబుఁ గనుఁగొని ముదము నొసఁగుఁ
 జతురలీలల విశ్వేశచక్రవర్తి
 యూష్మశరదాగమంబుల నుచితగతుల.

32

మధ్యనాయిక

క. సంపూర్ణ యావనోచిత, సుప త్తియఁ గామినియును సమలజ్జయఁ ద్రే
 రింపఁగ మోహోత్తరరతి, లంపటయు నృధ్య యనెడులలన దలంబన్. 3౮

సీ. హ్రస్వోన్నతసమాయతాంగవిస్ఫూర్తివై నిబిడఁవాణ్యంబు నీట్టత్రోవ
 నేపధ్యశృంగారనియమితరచనపైఁ దారుణ్యసంపత్తి దళుకులూత్త
 మిళితరాగాభోగమృదుగల్ల పాళివై సమృదోద్రేకంబు జాలవాఱ
 లాలితలజ్జవిలాసంబువై సాంద్ర కందర్ప దర్పంబు కందళింపఁ

తే. గొమరు మిగిలెడు మధ్యఁ గోర్కులకు నెల్ల
 నెల్ల యై యొప్పు విశ్వేశవల్లభుడు
 భావజక్రీడఁ గవఁ గూడి పరిణమించు
 విమల హేమంతశిశిరకాలములయందు.

3౮

3౯

ప్రగల్భనాయిక

క. అతిరూఢవయోభిమతయు, నతికామావేశమతియు నంగజవిద్యా
 చతురయు నతితీవననో, గతియును నగువనిత తగు బ్రగల్భ యనంగన్. ౪౦

సీ. పయ్యెదకొంగులోవలఁ బిక్కటిలెడు నెవ్వీఁగుఁజన్నులనింపుసొంపు
 తఱుకుతో లజ్జకుఁ దల మీఱి క్రాలెడు నిడువారుఁజూపుల నిశికగతియఁ
 బ్రణయానులాపసంపత్తిలోఁ గొంకక మున్నాడి యేతెంచు మొక్కలంబు
 నొడికంపుఁజేతల యొఱి పెఱింగినవొత ఓడ్పాటుపనిగల వెడఁగుదనముఁ

తే. గలిగి తమకించునెడలఁ బ్రగల్భఁ దగిలి
 వేడ్క విహరించుఁ జాళుకృత్విశ్వవిభుఁడు
 చారువర్ణావసంతర్పు సమయములను
 బాలితాభులరాజ్యవైభవ మెలర్ప.

౪౦

౪౦

ధీరాదినాయికాభేదములు

క. ఆరయ ముద్రియ వెలిగా, గారవమున మధ్యయును బ్రగల్భయు వరుసన్
ధీరయు ధీరాధీరయు, ధీశేతరయును ననంగఁ ద్రివిధాఖ్య లిలన్. ౪౨

ధీర

క. తెల్లపుటపరాధము గల, వల్లభుఁ గని వినయమృదుల వక్రోక్తులచే
నుల్లసము దోఁపఁ బలకెడు, నల్లలనకుఁ నేరు ధీర యండు' రసజ్ఞుల్. ౪౩

చ. లసికము లైనలేఁజెమరులన్ జెలువారడిమేనితావియున్
బొసఁగ విఘోచనాంతములఁ బొంపిరినోయెడువితరాగమున్
వనుమతి గారవించుచు శ్రమంపడ కుండిన నేల కల్లు నిం
పెనఁగఁగ నంచుఁ బల్కెఁ దరళేక్షణ యోర్తు చళుక్యవల్లభున్. ౪౪

ధీరాధీర

క. నేరమి చేసినపతిఁ గ, న్నారం గని లోచనముల నశ్రువు లొలకన్
దోరపువక్రోక్తులఁ దగ, ధీరాధీరాఖ్య పలుకు ధృతి కడ కొదవన్. ౪౫

చ. చతురక విశ్వాభూవిభుఁడు జాదులు మాళేవి కిచ్చె, నిచ్చినన్
బ్రతిభ వహించి లాటి సిదపం దన కిచ్చినపాటలంబులం
బతిపయఁ బాటఁ జిల్కి నవబాష్పకణంబులు రాల రోషభా
షిత యగు చుండె; నత్తెఱఁగు చిత్తమునం బరికించెనో కజే. ౪౬

అధీర

క. ఆపరాధి యైనవతివై, నువచితరోషమున నశ్రు లొలకఁగ నుద్య
ల్లసితము లుల్లసములుగా, నెవ మిడుచు నధీర వలకు నెయ్యము కలిమిన్. ౪౭

చ. బదవెడువేడ్కఁ దన్ను మును నూఱడఁ బల్కి మొఱంగి చన్నచ
క్కదములు రోషబాష్పకణగద్గదభాషలచేతఁ జెప్పఁచున్
ముదిత చళుక్యవల్లభునియ్రొల: దనర్పుట చూచి నెచ్చెలుల్
మదనునిచేతకుం దరుణిమానములేతకు నొచ్చి రిచ్చులన్. ౪౮

ప్రగల్భధీర

క. అలక దలచూపకుండెను, పలుకులుఁ జేతలఁను నచ్చుపఱుచుచు దయితున్
గలితాపరాధు మదిలో, నలయించుఁ బ్రగల్భధీర యర్హక్రియలన్. ౪౯

చ. వెలి నవరాంగనావుఁ డగువిశ్వస్యపాలునిఁ శ్రీతి చూపుచూ
పుల నలరింపదయ్యె మణిపుత్రికఁ జూచుట గారణంబు గాఁ,
జిలుకకు నత్తఱిం జదువు చెప్పకతంబునఁ బల్కదయ్యెఁ, దొ
య్యలి యెదు రేఁగదయ్యెఁ గలహంసికి నెన్నడఁ జూపుచుండుటన్. ౫౦

ప్రగల్భాధీరాధీర

- క. కినుకయుఁ దాలిమియును జెం, దిన మాటల నాప్రగల్భాధీరాధీరాం
గన యెల్లనములపెనఁకువ, తనముఁ బ్రసాదంబుఁ జూపుతగవరి దలఁపఁ. ౫౧
- మ. అతివా నాకుఁ జభుకృతాధుఁచతురవ్యాపారముల్ విన్న సం
తతమోదంబు జనించు, నంతటన ధూర్తకీడ లాలించినఁ
బ్రతిపన్నం బగుఁ గోప, మప్పు డటు సోతాప్సోహాక్షికిం జొచ్చినఁ
హితమందస్మిత మబ్బు మోమునకు ము, న్ని కౌతుకం బెట్టిదో! ౫౨

ప్రగల్భాధీర

- క. కూరిమిపతి తన శోపము, వారించినఁ దోచి పిదప వచ్చి యుతనిఁ దా
నూరార్చునది ప్రగల్భా, ధీర యనం బరఁగు రసికదృష్టికి నరయఁ. ౫3
- కా. అపంచాయుధుపెంపు నాహిమకరాహంకార ముఖోకిలా
టోపంబుం దరియింప లేక సతి సిండుంగూర్మితో ధైర్యసీ
మాపర్యాక్షికి నెగ్గు గా మణిరణన్మండీరపుంజీకృత
త్యూప్రవాతకీరీటు మ్రొక్కి నిలిచెం జాభుకృవిశ్వేశ్వరుఁ. ౫౪
- క. జ్యేష్ఠయు మధ్యాఖ్యయును గ, నిష్ఠయు ననఁ గృతులఁ బరఁగు నెలఁతలకును నీ
నిష్ఠితగుణములు వరుసఁ బ్ర, తిష్ఠితములు సరసగతులఁ దెలియఁగవలయుఁ. ౫౫

అష్టవిధనాయికలు

- లే. కలరు స్వాధీనపతికయు ఖండితయును
ప్రోషితప్రియయును విరహోత్కలికయు
నౌల సభిసారికయుఁ గలహంతరితయు
సంప్రవాసిని వానకసజ్జికయును. ౫౬
- క. ఈయెనిమిది శృంగార వి, ధాయి దశాకలిత త్రైవకరుణుల తెఱఁగుల్
పాయక లక్షణలక్ష్యో, పాయంబులఁ దెలియవలయుఁ బ్రాధప్రతిభఁ. ౫౭

స్వాధీనభర్తృక

- క. మధురానుపర్తి యగు తన, యధిపతిచే నెప్పు డర్పితాభరణాదిఁ
బ్రధిత యగుచుండు శోమలి, కథితస్వాధీనభర్తృకాసంజ్ఞ యిలఁ. ౫౮
- మ. ప్రతివక్షప్రతిపాదితక్షతులు చూపఁ జెప్ప లే వెన్నఁడుఁ
బ్రతికాలన్యస్తోతనవాభరణభర్తృశీవిమిత్రక్రియా
చతురత్వం బలగారుచుండు నెపుడుఁ జాభుకృవిశ్వేశ్వరుం
బలిగా నో బిన రత్నగర్భయనులాభం బొప్పుఁబో పృథ్వికీఁ. ౫౯

ఖండిత

క. శ్రే యెల్ల నన్యసురత, శ్రేయస్కుండు కృతమనోజచిహ్నుండు నగున
 న్నాయకుని వీడ నాడెడు, నాయంగన ఖండితాఖ్య యగుఁ బరికింపఁ. ౬౦

శా. చారుస్వర్ణసమీరనూచితతనూసౌరభ్య మిం పారఁ గా
 శ్రీరీసంగమశంసి యైనఁ గని గాసిల్లెం బ్రకాశాంగజా
 కారుం డై విలసిల్లువిశ్వవిభువైఁ గర్ణాటి గాశ్రీరితో
 నారాజన్యుఁ డెఱుంగు టచ్చెరువె తద్వ్యామోహాఖేదంబులక. ౬౧

ప్రోషితభర్తృక

క. పతి పరచేశాంతర పరి, గతుఁ డై క్రమ్మఱక యవఱుఁ గడు మనలుటయుఁ
 మఱిఁ దుందుడుకుం జెంచెడు, సఱిఁ బ్రోషితభర్తృక యనఁ జను నంఘ్రబుధుల్
 ఁ. శ్రీశుఁ జకుకృవిశ్వధరణీశు భజింపఁ దలంచి చన్న యా
 త్రేశుండు వచ్చునంతకుఁ బురేందీరకుం బ్రభవించెఁ దోడుతో
 నాశలమాణుపాటు మఱినాంబరభావము నంగవర్ణనం
 ద్దేశవికారముకొ నిరవలేపతయుకొ నుమనోవిముక్తియుకొ. ౬౩

విరహోత్కంఠిత

క. వరుఁ డనురక్తుం డయ్యు ని, తర మగు పని గలిగి రాక తడయుటయు విభా
 పరియందు నడలుపాలఁతుక, విరహోత్కంఠిత యనంగ విశ్రుతి కెక్కొక. ౬౪

చ. నవరసగీతవాద్యనటనంబు రుచించిన రాక తక్కెనో,
 వివిధకవిప్రబంధరసవీచులఁ దేలి తలంపఁడయ్యెనో,
 గవ యగురాచకర్ణములు గల్గెనొ కాక, చకుక్య మేదినీ
 ధవుఁ డిటు లేటికిం తడయుఁ దారలు వెల్లఁదనంబు గూఱడుక. ౬౫

అభిసారిక

క. ముంగిటికై నడ సాగ న, పాంగము తిమిరంబె దిశల నడఁపఁగ దమితోఁ
 జెంగక పతికడకుం జను, నంగన యభిసారికాహ్వాయంబుం బడయుకొ. ౬౬

మ. శ్రీయ సుద్దామఘనాఘనాకలితముం గీలాలథారాశముకొ
 భయదోద్యచ్ఛతకోటిఘోషణము నై భాసిల్లుఁ బోగాటలొ,
 వ్రీయలీలాచపలావలాకములు శోభిల్లుం బ్రసన్నాకృతికొ
 జయసీమంటెని పచ్చి మెచ్చి కలయుం జాకుకృవిశ్వేశ్వరుకొ. ౬౭

కలహోత్పరిత

క. కలహోత్పరిత యనగా, వలవనిపాలయల్కఁజేసి వల్లభుతోడం
 బలుకక పిమ్మట మదిలో, నలఁదురునెలఁతుకకు నామ ముఘ్ర రసజ్ఞుల్. ౬౮

చ తొలితొలి నల్ల విశ్వవిభుతో మననెచ్చెలి; రి క్తయల్కనుం
దెలియడ రాజు; దర్పకుండు తీపుల విల్లవె యెక్కువెట్టె; గ్రో
నైల వొడతెంచె; నింకఁ గరణీయము సఖ్యము నేయు నేర్పు తొ
య్యలి యలికేందు రేఖకును నవిభుపాదపయోజలక్ష్యోక్.

౬౯

విప్రలబ్ధి

క. పంచినయెడ కేతేరక, పంచించిన దయితుతో వివాదము సంపా
దించి చెలితోడ దుఃఖాఁ, దంచిత యగు విప్రలబ్ధి తత్పరబుద్ధిన్.

౭౦

శా. చాళుక్యక్షీతినాథ నీ పనుపునక సౌరాష్ట్రీ యె తెంచె; నీ
వేలో జాలము నేసీ రామికి మరుం డిషాన్వ సముం దాల్పె; నా
యాలాపంబులు నమ్మవేనియును, రమ్మా మాతు కన్నీటిచే
జాలం బంకిలభాగ మైనవిలసత్సంకేతనద్యుత్థలిక్.

౭౧

వాసకసజ్జిక

క. భానురుం డై పతి నగరికి, మాసరమున వచ్చు బెటిఁగి మణిమండలబ్ధి
న్యాసాలంకృత యగు సతి, వాసకసజ్జిక యనంగ వల నై యొప్పన్.

౭౨

మ. పరి లేపన్నుట హేమకుంభకచయుక్ బ్రాలంబము క్తాఫలాం
బరవిభ్రాజితమూర్తియుక్ వికచపుష్పస్రగ్వితానాంతర
స్ఫురితాకారయు నై వెలుంగు పురి సొశోభిల్లె విశ్వావసీ
వరుఁ డే తెంచె జయోష్టితో ననెడు నీవారావిశేషుత్తుతిన్.

౭౩

దూతికలు

తే. వీరలకు దూతికలు ప్రతివేళినియును
జెలియు దాసియు ధాత్రియు శిల్పి నియును
లింగినియుఁ గారువును వీరు లేక యెన్నఁ
దాన యైనను నగుఁ బ్రియతంత్రములకు.

౭౪

క. శ్రీయుతు లగునీనాయక, నాయిక లిరువాగు, భాజనంబులు శృంగా
రాయతజననమునకు నివి, పో యెఱుంగం దగినయవి ముబుద్ధుల కెల్లన్.

౭౫

సీ. రచితసహాయాంగరసపరివ్యక్తియఁ బూజ్యాంగికరసానుఘటంబుఁ
గానివిభావాదికష్టకల్పనమును శ. త్పు భూతరసాదిసంకరమును
సద్యకాలాదిరసప్రరోహణమును రసభావనా మోచ్ఛరణపదంబు
ననుచితక్రమశాసనాగ్రహణంచారి భావానుబంధనప్రసరణంబు.

తే. పొడముభావరసాభాసములు దలంప
వీనిఁ బరికించి తొలగించి విశ్రుతముగఁ

గబ్బమొనరించు సుకవిపుంగవులఁ గాని
యన్యు మెచ్చుఁడు రాజనారాయణుండు.

2౬

మ చతురశ్రోత్రసుఖాకరామృతపరివ్యంధంబు నందంబు నై
క్షీతిఁ గావ్యప్రసరంబు వొల్పు నిఖిలక్షేమంకరన్నార్తితోఁ
బ్రతిభావంతులు మెచ్చ లక్షణము నొప్పం జెప్పవం బూర్వక
ల్పితకాస్తానుగతంబు సంగతముగాఁ బ్రీతిప్రదవ్యక్తిచేకొ.

22

కా.వివ్యం బైనకృతిత్రయంబు వివిధోక్తిం బర్వుకాస్తంబులకొ
భవ్యం బైనపురాణవర్ణమును సుప్తం బైనవిద్యాప్రపం
చవ్యాపారము నేమిటం గలిగి యక్షయ్యంబు లై పేర్చుఁ ద
త్కావ్యం బేరికి నింపుగా వెఱిఁగివం గల్పాంతరస్థాయి యై.

2౮

క. సమయజ్ఞుఁడు సమచిత్తుఁడు, సమశబ్దార్థప్రయోగచతురుఁడు భావ
క్రమరసపోషణరచనా, కమనీయప్రతిభుఁ డీల సుకవి యనఁ బరగున్.

2౯

సప్తనిధకస్తలు

తే. వాచి కార్థులు శిల్పక రౌచికులును
భూషణార్థియు మార్గవస్తురణకరుఁడు
నల వివేకియు ననఁగ సప్తాహ్వాయమలఁ
గవులు నెగఁడు రీసితకావ్యములను.

౮౦

వాచికుఁడు

క. ఛలవర్ణగుచ్ఛపిచ్చిల, లలితపదాడంబరావలంబనవితా
సులభవిరచనాచతురు, డలవడు వాచికుఁడు నా నుదగ్రప్రౌఢిఁ.

౮౧

ఆరుఁడు

క. మితశబ్ద మయ్యో నర్థము, సతతవ్యాఖ్యానశాలసక్షమవిపుల
స్థితి నొప్పఁ గవిత నెప్పెడు, సతఁ డార్థం డనఁగ నెగఁడు నార్యులసభలన్.

౮౨

శిల్పకుఁడు

క. మహితనుశబ్దార్థంబులూ, బహువిధయమకార్థబంధబంధురరచనా
నిసితవిచిత్రము లై చన, విహరించుకొ శిల్పకుండు విశ్రుతకృతులకొ.

౮3

రౌచికుఁడు

క. ఒదవెడుకృత్తివైఁ గలసౌబ, గదలక యెందాఁక నిష్ట మగు సంబాఁకకొ
మృదుమధురరచన నువితా, రదుఁ డై సాగించునతఁడు రౌచికుఁ డెందుకొ.

౮౪

భూషణాగ్ని

క. తివుటవడి నొడువునప్పుడు, వివిధాలంకారసరణి విసువక చవి గా
నవహితుఁడైకృతిచెప్పెడు, కవి యెందుచు భూషణాగ్ని కడుఁ బొగఁడొండున్. ౮౧

మార్దవానుగతుఁడు

క. సరళము లగుశబ్దములను, విరళము లగునర్థములను వీచులు కింపం
దరళత లేక రసాఘము, లదుదుగఁ గృతి వెక్కువ మార్దవానుగుఁ డెపుడున్. ౮౨

వివేకి

క. శ్రుతకాస్త్రాలంకార, ప్రతిభుఁడు శబ్దాదిదోషబుగుణఘటనా
చతురుఁడు వివేకి నాఁ జను, నకఁడు మహాకవిశతంబులందుఁ జపించున్. ౮౩

క. ఛందోలంకారాదుల, పొం దెఱిగిన నెద్ది లేక పొసఁగదు కవితా
సుందరత శక్తి యది యా, కందువఁ దగ నెఱుఁగఁచాఁడె కవివరుఁ డెందున్. ౮౪

తే. శక్తి వెలి యైన కావ్యోక్తి సాధనంబు
లెల్లఁ జీకటిఁఁఁటిఁగా నిడిననరకు
లెన్ని బుతువులు గల్గిన నెట్లు పూచు
మహి పసంతాగమము లేక మావిమోక. ౮౫

చ. వినుతయశంబునం గలుగు విశ్రుతనాకనివాస; మయ్యశో
జననము శ్రవ్యకావ్యములనంగతి నొప్పగు; శ్రవ్యకావ్యమం
దనరుఁ గవిప్రభావమునఁ; దక్కవినస్తుతి లేసిరాజు లే
పున విహరింప; రవిభులు పోయినజాడ లెఱుంగఁ బోలునే. ౮౬

కావ్యభేదములు

తే. ఆట్లు కవికృత మైన కావ్యత్రయంబు
గద్యపద్యవిమిశ్రసంపాద్య మంఠ్రు,
నగరముఖ్యాప్తదశవర్ణనములచేతఁ
బరఁగు నదియును భివ్యప్రబంధ మనఁగ. ౮౭

అష్టాదశవర్ణనలు.

మ. పుర వారాళి మహీధర రు శశభృ త్పూచోద యోద్యాన పు
ష్కరకేళి మధుపాన మోహన వియోగ క్షేమ యాన న్నయం
పరపుత్రోత్సవ మంత్ర దూత్య రణదోర్వైక్రాంతి సంకీర్తనా
కర మష్టాదశవర్ణనాన్వితము తత్కావ్యంబు భవ్యం బిలన్. ౮౮

నగరవర్ణనము

క. దుర్గమ పరిఖా పరణ ని,నర్ణబలానిక చతురచాతుర్వర్ణ్యా
నర్ణశంప ద్వన జల, వర్ణస్తుతి వలయు నగర వర్ణనమునకున్. ౮౯

సీ. గంభీరపరిభా నాగస్త్రీల కక్రాంతకేళివిహారదీర్ఘిక యనంగ
 సుత్రాలసాల మన్యుల కుట్టి దివిఁ బ్రాకఁ జేసినదీర్ఘనిశ్రేణి యనఁగఁ
 జతురచాతుర్వర్ణ్య సంఘ మధులపాలిరాజితకల్పకారామ మనఁగ
 భ్రాంతనుస్థిత యైన భవజూటవాహిని భుక్తిముక్తిప్రదస్ఫూర్తి యనఁగ

లే. సెప్పడును నొప్పురాజమహేంద్రవరము
 ధరణిఁ గల్పించె నేరాజు తనదుపేర
 నట్టి రాజమహేంద్రునియనుఁగుమనుమఁ
 డెసఁగుఁ జాళుక్యవిశ్వన రేశ్వరుండు.

౯౪

సముద్రవర్ణనము

క. సిరి నెలవు, గురుసుధాప్తియు, నరుదారఁగ నజానితండ్రియల్లుండ, రత్నా
 కరము దనపేరు, జలధికి, సరి గలరే యరయ ననుచుఁ జను బర్ణింపకె.

౯౫

మ. అతిగాంభీర్యము గోత్ర గోపనము సత్వాటోపమాహాత్మ్యముకె
 హితలక్ష్మీనదనత్వముకె నతతవృద్ధితప్రభావంబు ను
 న్నృతసర్వోత్తరజీవనోదయము నానావాహినీసౌఖ్యశా
 లితయం బేర్చుఁ జశుక్యనాథునకుఁబోలెకె జూడ నంభోధికికె.

౯౬

పర్వతవర్ణనము

క. ఆచలతయును సున్నతియును, భుచరవి నోదాచితియును గనకాది భసి
 రుచితయును మొదలుగాగల, ప్రచురతలు నుతింపవలయుఁ పర్వతమునకుకె.

౯౭

మ. చెలువారుకె నవరత్న పాదకటకశ్రీచేత, గంధర్వమం
 గళ నాదంబులతోడ నొప్పగు, నభంగస్థైర్యవృత్తికె మహా
 బలు నైనఁ బ్రహసించు, భూభరణశోభం దాల్చి మి న్నందుచుకె
 గులచైలంబుల వెంపు విశ్వవిభుతోఁ గూర్చుం దగుకె ధీరతకె.

౯౮

వసంతవర్ణనము

క. అంకురపల్లవపత్రసమాంకితముకుళప్రసూనహరిఫలములకె
 బొంకము లగువనములు నిశ్శంకముగ నుతింపఁబడు వసంకమునందుకె.

౯౯

మ. స్మరబాణంబులు వాఁడు లయ్యె, గుణవిస్ఫారంబు ఘోరంబుగా
 నెరసెం, గేరము లంగళాతబీరుదానీకరంబు గీర్తించె, మిం
 చె రసాలాగ్నులు, పల్లవార్చులు దలిచ్చెకె, విశ్వనాథావనీ
 పరుతో నల్లట చెల్లునే యనత యై వామాక్షి కీపట్టునకె.

౧౦౦

గ్రీష్మవర్ణనము

క. ధారాగృహముల నపఘన, సారాదుల గంధసారసరసపటిరో
 కీరవ్యజనాదుల నిం, పారఁగ వర్ణింపఁ దగు నిదాఘాగముకె.

౧౦౧

కా. ధారామండిత సాలభంజికలచేతక జిత్రయం, త్రోద్యోగ
 త్పారామోదతుషారపూరములు విస్తారంబు లై పర్వం గాం
 తారూఢేక్షణదీప్తితోడన చకు క్యాధీశువైఁ జంద్రవం
 కారాధ్యం దని చంద్రికారసము నింపై త్రాలుచందంబునకే. ౧౦౨

ప్రావృద్వర్ణనము

క. తటిదటన మేఘుపటలీ, ఘటితాంబరశ క్రచాపకరకావ్రాత
 స్ఫుటధారాసారాదివి, కటత నుతింపంగవలయు ఘనకాలమునకే. ౧౦౩

మ. చపలాలోకములుం బయోధరగరిష్ఠశ్రీయు నద్యోలన
 ద్విపులానందము నంబరాభరణసద్వేషంబునుం గంకణ
 ధృటారావము సొంపు మీఱఁ దగువర్నావేళ విశ్వేశ్వరా
 ధిపు సేవింఁచు ప్రకల్పకామినిగతికై దీపించు భావించుకొకే. ౧౦౪

శరద్వర్ణనము

క. వెన్నెల సొంపును జుక్కల, చెన్నును దెలుపారు దెసలచెలువంబులు వి
 చ్ఛిన్నము లగుజలదంబుల, నన్నుతి సేయంగవలయు కారదవేళనె. ౧౦౫

కా. సోమశ్రీలకు వన్నె వెట్టును, ఘనస్తోమంబునం బర్వనా
 కామాలిన్యము నౌలఁ ద్రోఁచు, నవరాజద్రాజహంసావళిం
 ద్రోమంబుం బచరించు మానసమునం బెం పై, శరద్విభ్రమం
 బామోదప్రద యైనవిశ్వవిభు నుద్యోతీర్తికై సాటి యె. ౧౦౬

హేమంత వర్ణనము

క. బలవత్కాలీయక కం, బళఘనకాశేయపట్టపటమాంజివం
 బులఁ జనదు సీతు యువతుల, వలిచన్నులఁ దక్క ననుచు వలయుం బొగడకే. ౧౦౭

మ. తరుణీయావనగర్వజృంభిత కుచోదగోష్ఠ్యగంధంబులకే
 వరకాశ్మీరససాంకవాగురురసవ్యాసక్తులం బట్టికాం
 బరమాంజిష్ఠపటాదులకే హిమగతిం బ్రాపింప రీవిశ్వభూ
 వరు మెచ్చించిన సత్కపింద్రు లతులావాసంబులం దిమ్ములకే. ౧౦౮

శిశిరవర్ణనము

క. భృశవిచ్చిన్నం బగు ద్విగ్దశకంబును గమలరుచావితానముఁ బ్రౌఠక
 ప్రశిథిలరవికరమును గా, శిశిరముఁ బొగడంగఁ దగు విశేషశ్రీయలకే. ౧౦౯

చ. వెరవున నాత్మవంశ్యుఁ డగువిశ్వనరేశ్వరుమిఁదిస్తీరిఁ జం
 దురుఁడు తుషార సంహతుల దొడ్డుగఁ బంచిన వచ్చి యిచ్చుటకే
 బరిగొనఁ బోలు నంచుఁ జెడి పాటినవైరులు భీతిఁ గానలొక
 దిరముగ నిల్వనేరొక జే యని చూతురు పంద లాత్మలకే. ౧౧౦

చంద్రోదయ వర్ణనము

క. మండలశోభయుఁ గైరవ, మండలీలాసంబు జలధిసంబృంభణమున్
 గొండ్రికవెన్నెలగ్రోలెను, నండజముల విధునిపొడుపునం దిగుఁ బొగడన్. ౧౧౦

మ. అదె కొద్దాకృతిఁ చూచెఁ జుద్రుఁకు, మయూఖాటోప మేపారె న
 ల్లదె, మున్నాడెఁ జకోకసంఘ మదె బోజ్యైశ్చాన్న పానసాశ్రీడనై;
 యదయుం దంగజుఁ డెట్లు గాఁగలఁదో? నీయాలోకనేందీవరా
 పదఁ దూలిచెదు, చంద్రవంశజుని నొప్పం జూతు రమ్మా సఖి. ౧౧౧

సూర్యోదయ వర్ణనము

క. ఎచ్చటఁ జూచిన జగముల, నచ్చటన వెబుంగు ననియు నజ హరి హర తా
 నచ్చతురుఁ డనియుఁమఱియును, నిచ్చకుఁ దగఁబొగడవలయు నినునుదయంబున్.

మ. కమలామోద మెలర్ప నేత్రసుఖదాకారంబు రంజిల్లి ను
 త్రమవందారు శిఁంకరత్వ మెసఁగఁ భర్తార్థకామక్రియా
 దినుమూలం బని నొప్పమిత్రుఁ డుదయోత్సేకప్రభావంబుచే;
 సముఁ డడ్డేవున కిందువంశజుఁడు తచ్చంచద్దుణశ్రేణులన్. ౧౧౨

వనవిహార వర్ణనము

క. చారుతరచైత్రసంప, త్పూరితవిభవముల వేడ్క పొంగుడువడఁగా
 నారీజననహచరుఁ డై, యారామవిహార మొప్ప నధిపతి చేయున్. ౧౧౩

సీ. మారినీగండాపనుధువులఁ బూచిన పొగడను సొబగొప్పఁ బొగడి పొగడి
 నారీపదాపాలి ననిచినకంకేలి పరువంబు నగ్గించి పలికి పలికి
 లలనావలొకనంబులఁ బుష్పితం బగు తిలకంబుమైఁ జూడ్కి త్రిప్పి త్రిప్పి
 వనితోపగూహనంబునఁ బేర్చుసురపొన్న మేలిపుణ్యమునకు మెచ్చి మెచ్చి

తే. మన్మథారామములపొంత మలసి మలసి
 శుకపికాళివిహారంబు చూచి చూచి
 సతులఁ దానుఁ జరించు వనంకవేశఁ
 బ్రమదవనమున విశ్వభూపాలవరుఁడు. ౧౧౪

జలవిహార వర్ణనము

క. సీరజములుఁ జెంగలువలు, గైరవములు వీచికలును గరయంక్రమయౌ
 ధారలు నావర్తంబులు, వారివిహారంబులందు వర్ణ్యము లరయన్. ౧౧౫

చ. వళులును వీచికానళులు వారిరుహంబులు వక్త్రపంక్తులున్
 చెలు వగునాభులున్ సుదులుఁ జేతులు రక్తసరోరుహంబులున్
 జలదలకంబులున్ మధువజాలము వీడ్వడఁ గేలి నల్పి మిం
 చులు గొనుచూడుల్లలన్ సతులు చూతురు విశ్వనృపాలమన్మథున్. ౧౧౬

మద్యపానవర్ణనము

క. సఙ్ఖోధకరము మదనా, లంబనము నశేషరసవిలసితము నంత

ర్పింబిశవదనము నగు కాదంబరి నాపానమునకుఁ దగు నొడఁగూర్పె. ౧౧౯

మ. అలినాదంబులు దానమానములుగా నాలప్తి గావించుఁ దొ
య్యలి యోర్తికైతె పాడు విశ్వవిభు శేఁదిప్రబంధంబులకొ;
వెలివిం గైకొని యోర్తు సాంగమున నర్థించుం; గళాసించు ను
గ్మలి యో ర్తికైతె వ్రాలు సోలములతోఁ గాదంబరిగోష్ఠి చేకొ.

౧౨౦

సురతవర్ణనము

తే. తనరు నెనుబదినాల్గుబంధములయందు
నమగుఁ బ్రచ్ఛన్నమును బ్రకటము ననంగ
సురతమలు చెండు; వానికి స్ఫురణసాంపు
వలయు నర్థింప నిఖిలకావ్యములయందు.

౨౨౦

సీ పాలయల్కడలఁపులఁ బులకించుఁ, బులకించి బింకంపుఁగొఁగిల్ల బిగి భజించు
మదుచిన్నె లున్నెడఁ బరికించుఁ, బరికించి చొతుఁ, జేమర్చినయిక్క లరయఁ
దొల్తిఁముక్కు చెలిచెవి జిలికించుఁ, జిలికించి ముగియెపుస్సిగ్గున మూరిఁబోవుఁ,
బంజరంబువచిల్కఁ బలికించుఁ, బలికించి నొడువు లాలము లైననోరు నొక్కఁ,

తే. సోబగుటడుగులలత్తుక చూచుఁ, జూచి
యరిగి శయనీయ మారయ నప్పశించు,
వెలఁది యొక్కర్లు చాళుక్యవిభునిచేత
భావహాతుని గెల్చినభావ మొప్ప.

౧౨౨

నిప్రలంభ వర్ణనము

క. అచ్చపువెన్నెలచే గడు, వెచ్చుటలను మాన మెడలి వెడవిల్తునిచే
నొచ్చుటలను బ్రియుఁ డబ్బసి, ముచ్చటలను పిప్రలంభమునఁ జెప్పఁదగొ.

ఉ. ఎల్లద మయ్యెఁ దాల్చి, తగ నెల్ల వివేకము వింత యయ్యె, మి
న్నెల్లను జండ్రుఁ డయ్యె, మన మెల్ల మనోభవుతూపు లయ్యె, మి
నెల్లను నన్న మయ్యె, జేలు లెల్ల విరోధిను లెరి, విశ్వభూ
వల్లభుతోఁడియల్కగురువంపుఁజలంబునఁ బువ్వఁబోఁడికొ.

౧౨౪

ప్రయాణవర్ణనము

క. గజ రథ హయ సూచిత మగు, విజయమ్మన నుచ్చి నడచున్ శ్రుతవిధ
ధ్వజిని వినులించు దెవ్వుముఁభజనీయము సుకవి సత్వ)బంధములందుకొ.

౧౨౫

మ. కర ముద్యత్రవాలశైరవపతాకాఖేలనం బై పరి
స్ఫురదుఁ గ్రాయుధదీప్తితూరితనభోభూభాగ మై సంచర

త్తురగోష్ఠాతరజోతిధూసరహరితూలంబు నై యుద్ధతిం
బదిభాసిల్లుఁ జనుకృతనాథుని చమూభద్రప్రయాణం విలక్.

౧౨౬

వివాహవర్ణనము

క. ప్రచురస్వయంవరోచిత, రచనలుఁ గన్యాపరాభిరమ్యక్రియలుక్
విచితశుభాత్మకవిధులును, రుచిరవివాహంబులందు రూపింపఁ దగుక్.

౧౨౭

ఉ. సంతతమంగళభృగులు చామర మాక్షికపుండరీకముల్
వింతవిభూతి గా గురుకవిస్తుతివేళ వరించెఁ బొంత సా
మంతుల నుజగించి కడు మచ్చికనెచ్చెలు లైన నీతి వి
క్రాంతులు చూపఁ గోరి జయకన్యక వచ్చి చళుకృష్ణులున్.

౧౨౮

పుత్రోదయవర్ణనము

క. మిత్రానందోదయము న, మిత్రత్రననంబు శుభసిమిత్తంబును న
త్వాత్కృతవితరణంబును, బుత్రోదయమందుఁ దద్ద పొగడఁగవలయున్.

౧౨౯

ఉ. చిత్రము పోర విశ్వవిభుచే నసిపుత్రికఁ గన్నపుత్తులు
ద్యుత్ప్రదకాకృతిం బడసి యావననంపదఁ జెంది మంగళా
మత్రము లై వెలంగునెడ మంజులయుక్తిఁ దనర్చు దివ్యవా
దిత్రరవంబు నింపొదవుఁ నెప్పెరలున్ సురపుష్పవృష్టియున్.

౧౩౦

మంత్రవర్ణనము

క. అగవాక్షము నస్తంభము, నగుగూఢాభ్యంతరముల హర్షాగ్రమహా
నగశృంగంబుల మంత్రము, దగు నొనరింపంగ ననుచుఁ దగు వర్ణింపన్.

౧౩౧

మ. అలుకం బోరికి నెమ్మిమ్మైఁ దరలుచోఁ బ్రారంభః పాయమున్
బలసంపత్తియు దేశకాలగతులున్ భంగప్రతీకారమున్
ఫలసంసిద్ధియు నిర్ణయించు టనునీపంచాంగమంత్రక్రమం
బులు తర్కించుచళుకృతనాథు వెర హాప్సక్ బూజ్యరాజ్యక్రియన్.

౧౩౨

దూత్యవర్ణనము

క. ప్రతిభయం బరమంత్రవిభే, చితయునుఁ బతిరక్షియును దితిక్షయు నిర్మా
ర్థతయును నవ్యసునీతియుఁ, జతురతయును దూత్యమునను జను నుతియించన్.

కా. ఉత్తేజం దగుఁ శ్వభూవిభుని దూత్యోదారసమ్యగ్గుణో
త్పత్తిక్ విశ్రుత మైనసంధి గనుభూపశ్రేణియున్ దుర్మదా
యత్రస్వాంతత నిగ్రహించు నరనాథాభుబై వర్తించు న
త్యుత్తంగాచలచిత్రకూటములయందుం జెంది యక్రాంతమున్.

౧౩౪

సమరవర్ణనము

క. పటురథకరిహరిభటనంఘటికప్రూహోదికములు ఘనఫలకాసి
స్ఫుటరుచులు విజయకారణ-గటవోడంబరముఁ బొగడఁబడుఁ బోరాటన్.

౧౩౫

మ. అమరాహీనరవంబు పీఠసుభటాహంపూర్వికానాదముక్
విమలాస్త్రప్రతిఘాతనధ్వనులు నున్నిద్రంబులై పరస్వ న
గ్రిమవిశ్రంఠిః మెచ్చి నారదుఁడు న ర్తింపకై మహాయోధను
బమరుం జూడఁ జటకృవల్లభునికూరాటోపముం జూపుచుకొన్.

౧౩౬

దోర్వీర్య వర్ణనము

క. ఆరులఁ జనఁ దోలి యార్లు. నరుదారం గాచి హతులయడియాలములకై
బిరుదంబులఁ గైకొను నన్నరపతివిజయంబు కీర్తనము సేయఁ దగుకొన్.

౧౩౭

ఉ. ఆచతురాశ్వసంఘము రణాంగణసంభవ, మా సువర్ణపే
టీచయ మాజి శత్రువులు డించి తొలఁగిన వస్తుసాభృతం,
భీచతురంకయానముల యింతులు రాజతమాఙ్, లంచు మొ
డై చని విశ్వసాధువిజయంబు నుతింతురు పౌరకామినుల్.

౧౩౮

మ. ఇటు లష్టాదశవర్ణ నాకలిత మై యే పారు కావ్యంబు నం
తటఁ బాటించి తదర్థసంఘటనముం దర్కించి భావోదయ
స్ఫుటభేదంబు లెఱింగి తద్రసగతుల్ శోధించి యచ్చంపు మె
చ్చుటకుం దావల మై చతుక్యపతి సంశోభిల్లు నెల్లచ్చడున్.

౧౩౯

ఉ. రాజనరేంద్రవంశజుఁడు రాజవటీరసుధాసుధారక
భ్రాజితకీర్తి రామరఘురామపరాక్రమసంప్రవర్తి యుం
భోజపీతప్రతాపుఁడు రిపుక్షీతిభృతుల్లిశంబు సత్కళా
భోజుఁడు దానధూత సురఘాజుఁడు భూజనపోషణం డిలకొన్.

౧౪౦

క. నుందరుఁ డభినవవిభవ పు, గందరుఁ డం, ప్రేక్ష్యరాభిరాముఁడు రామా
కందర్పుఁ డమందయశ, శ్చందనపరిలిప్తదిగ్గజప్రజుఁ డెపుడుకొన్.

౧౪౧

మాలిని

అనఘసుకృతధర్మం ధార్యసంస్తుత్యశర్మం
డనలసద్వశలేజుం డగ్ర్యచాతుర్యభోజుం
డనిశరీపుశరణ్యం డంధ్రభూపాగ్రగణ్యం
డసుగతశివకంఠ్రం డాప్తమంఠ్రంబు బుద్ధికొన్.

౧౪౨

గద్యము

ఇది శ్రీమదుమారమణి చరణారవిందవందన గోవిందామాత్యనందన విబుధభుభవిభేయ
విన్నుకోట పెద్దయనామభేయ విరచితంబైన కావ్యాలంకారచూడామణి
యనునలంకారకాస్త్రంబునందు నాయక నాయికావివిధవిశేషలక్షణ
ప్రబంధలక్షణోదాహరణసముద్దేశం బన
తృతీయోగ్లాసము.

చతుర్థోల్లాసము.

- క. శ్రీవిశ్వేశ్వరకరుణా, శ్రీవిలసిత నిష్కళంక చిత్తుఁడు కీర్తి
 శ్రీ విశద చక్రవారుఁడు, శ్రీవిశ్వేశ్వర నరేంద్రశేఖరుఁ డొప్పన్. ౧
- క. ఇతైఃఁగున నష్టాదశః వృత్తం బగు కావ్య మొప్పు నిరచింపఁ దగున్
 మొత్త మగు నఖిలబలసంపత్తియొఁ గలవేళ నుకవి ప్రతిభ దలిర్పన్. ౨
- క. కృతిముఖమున దేవ నమస్కృతి యొండె నభీష్టవస్తుకీర్తన మొండెన్
 వితతాశీఃపద మొండెను, ప్రతిపాదింపంగవలయు భద్రాపేక్షన్. ౩
- మ. కవినంసిద్ధవదంబు భావరసనిఖ్యాతంబు లాఁగోచిత
 వ్యవహారంబు నుదాత్తనాయకము శ్రవ్యంబుం జతుర్వర్ణ సం
 భవనద్వంబును నైనకావ్య మిల నానందోద్భవస్థాయి యై
 కవినంస్ఫూర్తియు దాతృకీర్తియుఁ దగం గల్పించు నెల్లప్పుడున్. ౪

కావ్యభేదములు

- తే. ఆఱ్ఱికావ్యంబు త్రివిధ మై యలిశయిల్లు
 నవనిఁ బద్యమయంబు గద్యాత్మకంబు;
 పద్యమయ మొప్పు ఛందో నిబద్ధ మగుచు
 గద్యమయ మొప్పు వాక్యసంకలిత మగుచు. ౧
- క. ఆపద్యగద్యకృతములు, రూపకములు నాటకములు రూఢము లగు నా
 రూపమ చుఘోకావ్యత, ప్రాసించును, నాటకములు బహుళము లరయన్. ౨
- తే. సర్లబంధంబు కావ్యంబు సంస్కృతమునఁ,
 బ్రాకృతంబున నాశ్వానభాసురంబు,
 నాటకము నెల్ల సంకసనాధకములు,
 గద్య ముచ్చాన్నన లంబకాంకంబ యండ్రు. ౩
- క. ఐలువలెనె ముక్తకాది, స్ఫుటతరచాఱు ప్రబంధములక్షణముల్
 బతురతి నెఱుఁగుట నుయశో, ఘటనంబుల కెల్లఁ గుదురు కవినృపతులకున్. ౪

ముక్తకాదులు

సీ. ఐరంగ ముక్తక మేకపద్యంబు, పద్యద్వయంబు ద్వికము నాఁగ నలరు, మూఁడు
 పద్యముల్ త్రికము నా భాసిల్లుఁ, బంచపద్యంబులు పంచరత్నంబు లరయ,

గజమాల వద్యావృక్షము, పద్యనవకంబు నవరక్షమాలిక, నలినమిత్ర
మాలిక వండ్రెండు మధురపద్యము, లిందు కళ పోదకశ్లోక కలిత యైన,

జే. సక్షవింశతి యైన సక్షత్రమాల,
తెలియ ముప్పది పద్యముల్ త్రింశదాఖ్య,
మవలఁ బంచాశదాహ్వాయం బ్రదుపదులు,
శతక మన నొప్ప మఱి పద్యశతము గూడ.

క. అష్టోత్తరశతపద్యము, అష్టోత్తరశతక మనఁగ నడయఁ గవీంద్రుం
డిష్ట మగు సంగ్రహ జేప్పిన, దుష్టము గా దదియొక గర్భతుష్టిన చేయున్. ౧౦

ఉదాహరణ లక్షణము

క. ధరఁ జాటుకృతులలా'నని, బరఁగు నుదాహరణ మనుప్రబంధము, తద్వి
స్తరలక్షణంబు బరువడిక, బరికింపఁగఁ దగు నశేషభాషాకవులన్. ౧౧

క. చతురశ్ర త్ర్య శ్రాది వి,తకయలి తాళములు గలుగుడళముల నెల్లన్
గృతగుచ్ఛానుప్రాసం, బతులికగతి నిలఁపఁ దగు నుదాహరణలకున్. ౧౨

క. సురభాషాదిప్రాకృత, పరిభాషల నైన నికరభాషల నైనన్
విరచించుట యుక్త ముదా,హరణ మిలాసురముఖాదు లగుపుణ్యలకున్. ౧౩

విభక్తులకు మాటుపేరలు

సీ. ప్రథమావిభక్తి చొప్పడు వాణి నాఁగ, రెండవయది రుట నాఁగ నతిశయిల్లు,
గీర్తి మూఁడవవిభక్తికి దేరు, నాలవయది దేవలాభిని యొందు గృతులఁ,
బంచమి పాణి నాఁ బరఁగు, పష్టవిభక్తి పాటిల్లు సకవులు మోటి నాఁగ,
సప్తమి ఘోటికాసంక్షేప, సంబుద్ధి సరసావళినామ; జగతి వీరి

విభక్తుల దేవతలు

తే. కయినవేల్పులు వీరావళియును గీర్తి
మతి సుభగయును మఱి భోగమాలినియును
మహిఁ గళావతియును గాఠిమతియుఁ గమల
యును జయవతియు నాఁగను నొప్ప నెపుడఁ. ౧౪

క. ఈవినితాష్టవిభక్త్యధి, దేవత లాత్మీయనామధేయసము గా
భాషింపఁ దగినసుభములఁ, గావించురు. కర్తృనాయకద్యయమునకున్. ౧౫

క. మును శుభగణావర్ణకఁ బర్వినమాలిని యొండెఁ జండవృత్తము యొండెం
దనిరింపవలయుఁ బ్రథమకు, ఘనకలికాష్టకతదర్థ కలికాయుక్తిన్. ౧౬

క. ఇం బడరఁగఁ బ్రథమాదుల, సంబుద్ధ్యంతములనైన సరళవిభక్త్యా
లంబనపద్యంబుల బిరు,దంబులు గలపౌరుషములు దగ నిడవలయున్. ౧౭

తే. కళిక యేతాళమునఁ బరిఘటిత యయ్యె
సుక్ష్మశీకయును దానన'యునుపవలయు,

సంత్య చాతుర్థికోత్కృతికాఖ్య చూడఁ
బడి చతుర్థియఁ బోలెఁ జూపట్టవలయు.

౧౮

క. ఓజ్యపదబహుళము విభ్రాజితపటుగౌడరీతిబంధురమును ని
చ్చాజాతరసవిభావ విజాజితమును గా నుదాహరణ దగుఁ జెప్పెన్.

౧౯

క. నాయక విభవమునకుఁ గవి, నాయక చతురతకు భాజనం బగువద్యం
బాయికము సేసి యిడఁ దగు, నాయతిగాఁ దుదలయఁ దుదాహరణలక్షణ్.

౨౦

స ద్ద లి

క. సంబుద్ధి విడిచి మును గల, సంబంధం బెడల కుండ నక్షమిభక్తి
డంబర మడరించిన నొడికం బగు నద్దలి యనంగఁ గవులకుఁ జెప్పెన్.

౨౧

ప ద్ద లి వి ద్ధ లి

తే. సరిపిభక్తుల సంబుద్ధిసహిత గాఁగఁ
జెప్ప నొప్పారుఁ బద్దలి సిద్ధ మగుచు
ముక్తసంబుద్ధి విషమపిభక్తికలిత
యొనకృతి పేరు విద్దలి యండ్రు బుధులు.

౨౨

కల్యాణి ఉత్ఫుల్లకము

క. కేవలకలికాసంగతిఁ, గావించినకృతికిఁ బేరు కల్యాణి యగున్.
వావిరి నుత్ఫుల్లక మది, యాసల నుత్కృతికతోన యడికిన యేనిన్.

౨౩

తే. గ్రంథబాహుళ్య భీరుత్వకథన మిదియు,
ధర నుదాహరణాది భేదములు పెక్కు,
తెలియుఁ డొండెడ మఱి కొన్ని తేటపేఱుతుఁ
బటుపదార్థాన్వై జాటుప్రబంధములను.

౨౪

బిరుదములు

క. బిరు శబ్దంబు విరోధోత్కరము మహారాష్ట్రభాషఁ దత్పదవిధులన్
బిరుదము లనఁ జను వానినధర బిరుదావళి యొనర్చు దగు సంధ్రు బుధుల్.

౨౫

చ. అతులకులక్రమాగతము లై భుజవిక్రమ సంభవంబు లై
ప్రతిపదసార్థకంబు లయి పార్థివశర్ధకతోరకంబు లై
వితరణశబ్దపూర్వపృథివీసర చిహ్నము లై తనర్చును
ద్యుతబిరుదాళివేత బిరుదార్థము చెప్పవట యొప్పు నెప్పుడున్.

౨౬

క. వినయ భుజవిక్రమక్రమ, ఘనవితరణ రణవిహార కరుణాది కళా
జనన స్థలు లగుగుణములఁ బెను టొండంగఁ జెప్పవలయు బిరుదావళికిన్.

౨౭

క. సముచిత తాళదళమ్ములు, సమధిక పటుగౌడరీతి సందర్భములన్
సుమనోభాషం బొలుపుగ, సమరింపుడు కవులు ప్రాకృతాదుల నైనన్.

౨౮

లే. పద్మదళ వాక్య తద్దళ పరిసమాప్తి
 గదురుపట్లను నెడ నెడఁ గలుగవలయు
 ధీర గంభీర జయ. దేవదేవ యనెడు
 లలితసంబుద్ధివచనంబు లొలయవలయు.

౨౯

క. ఉచితవిభక్తికమును గూణ, రుచి రాలాకార రస నిరూఢము నాశీ
 ర్గుచనంబును నగుపద్యము, రచియింపఁగ వలయు మొదల రంజన మొప్పక. ౩౦

గుచ్ఛములు

క. మొదగు దళములు నాలుగ, యొండెను పట్కంబ యొండె నుండఁగఁ దుదపై
 నుండును గద్యము నెనిమిది, యొండెం బదియాఱు నొండె నురుగుచ్ఛము లై. ౩౧

క. ఇవఁ దగు నూతనయతిసంగడి దళములు నాలు గైనఁ గడ నాతైనక
 యెడఁ గగువర్ణావృత్తులు, వెడలింపఁగవలయు నంద్రు బిరుదావళిక. ౩౨

క. బంధురముగ నిట్లతుల, స్కంధచతుష్కంబుచేతఁ గవి విభుని యిహో
 గంధాధివాసీతాశా, సింధురముగ దీవనల విశేషింపఁ దగుక. ౩౩

చక్ర వాళము

క. పద్యం బొక్కటి మొదలను, గద్యాప్తక ముచితదీర్ఘ గతిఁ గబ్బములక
 హృద్యదకౌప్తక మిడిన న, ముద్యత మగుఁ జక్ర వాళ మూహింపంగక. ౩౪

లే. పరున నానిమనద్యాంతవర్ణయంకళ
 మంత్యవాక్యాదిమాక్షరయమళకముగ
 నిడి చతుఃస్కంధములయందు నిట్లు చెప్ప
 నచ్చముగఁ జక్ర వాళత్వ మయ్యుఁ గృతి. ౩౫

క. కవినామనాయకస్వ, స్తినచకవితాద్యపద్యశిఖరంబులఁ బ
 ల్లవ మైవవర్ణయంకళం, బవిరళముగ నాద్యమునకు నాద్యక్షగముల్. ౩౬

గుచ్ఛ తతి

క తొలి తొలపద్యమునఁ జతుర్దళమును నట పల్లవద్వికయ మంతమునక
 గలుగునపద్యము నాలుగు, దళముల నన్నింట గుచ్ఛతతి యన వలయుక. ౩౭

క. కలయఁగ నొబుద్ధ్యంతర, ముల మనుపఁగవలయు నందముగ జయ జీవో
 జ్జ్వల నేవాదిపదాబులు, నని నిడుచతురుత్తరంబు నలుమా తైనక. ౩౮

చతుర్భుద్రము

క. ఇదియొ చతుర్భుద్రం బగు, సదమలభర్యాధ క్షాన్తసకాశస్తతులు
 బొదివిశాని పర్వగీతుల, వినితం బగునేని క్షాన్తవిదులను చెక్కక. ౩౯

౩౯

రగడ

క. సరి యా పదిజేకులచేఁ, బరువడి నుత్సాహవృత్తపదానుగళముచే
నిరవుగ వడిఁప్రాసంబుల, నరుదుగ రచియింప రగడ యగుఁ దగువృత్తికై. ౪౦

మంజరి

క. శృంగారప్రాయముగా, రంగద్విదళిన పాసంగ రచియింపంగా
శృంగారమంజరీకృతి, సంగత యగు సకలరాగ సంభృతరీతికై. ౪౧

దండకము

క. ఛండోభవలక్షణగణ, సందోహనిబద్ధ యగుచు శ్రవణానందా
మందానుప్రాసంబుల, నందం బగు దండకము మహావికృతులకై. ౪౨

క. ఇవి యెల్లను నానావిధ, కవికృతకాస్త్రములచేతఁ గల్పితములు, పె
క్కువిధంబులఁ జాటుకృతి, ప్రవరంబులు పరఁగు నెఱుఁగఁబడు నొండెడలకై. ౪౩

సీ. ఆపూర్ణలక్షణోదాహరణావలి యుల్లంబునకు నింపు నొసఁగదేని
బిరుదావళీమఖ్యకృథుల ప్రబంధాఘములు దిగంతంబుల మ్రోయవేసి
పటుచతుర్భుద్రాదిభవ్యచాటూక్తులు నృపతులవీనులు నిండవేసి
మధురార్థదండక మంజరీమంజాత బాధుల నింపుల మూరిఁ బుచ్చదేనిఁ
తే. గెరలి చని ముక్తకాదులు కీర్తిలకలఁ
జక్రవాళాద్రిమీఁదికిఁ జాఁపవేనిఁ
గడఁగి మెచ్చునె యొక పాటిగంతచాటు
చాటుకృతులకు విశ్వేశచక్రనర్తి. ౪౪

ప్రాధాన్యములు

క. ఆరయ వస్తురసాలం, కారప్రాధాన్యవృత్తిఁ గల్పంబులు పెం
పారుఁ ద్రివిధార్థఘటనల, ధీరులు పరికించి వానిఁ దెలియఁగవలయుకై. ౪౫

వస్తుప్రాధాన్యములు

క. వేడుక విశ్వేశుఁడు శివ, చూడామణికులమునందు సుశ్చిరుఁ డగటకై
జూడఁ గనకాద్రికవకుం, గూడక యవ్వెండికొండ కొండిక యయ్యెకై. ౪౬

రసప్రాధాన్యము

క. వలిచచ్చులు నగుమొగములు, దెలిగన్నులు మేనిజిగులు తియ్యనిపలుకుల్
సలికపునడుములు మరుతూ,పులఁ బ్రోచుఁ జశుక్యవిభునిపాలఁతుల కెఱుడుకై. ౪౭

అలంకారప్రాధాన్యము

క. తగ విశ్వేశ్వరుచే సిరి, నెగడిన సక్కపులు దాననిపుణతఁ గర్ణకై
నగుదురు, కల్పమహీజముఁ, దెగడుదు, రదలింతు రమరథేనువు నైనకై. ౪౮

స్ఫురణములు

తే. తనర శబ్దస్ఫురణము సర్వస్ఫురణము
నుభయవిస్ఫురణము నన నుల్లసిల్లు ;
నిత్యైఘంతులు మూఁడును నెఱుఁగవలయుఁ
జారుశబ్దార్థగౌరవశక్తివలన.

౪౯

శబ్దస్ఫురణము

క. కంతీరవకఠిన భీటా, కుంతికకంతార వావకుంతితరణ సో
ల్లంతనములు సురవనితో, త్కంతం గావించు విశ్వధరణిపు సేనల్.

౫౦

అర్థస్ఫురణము

చ. తనరెడుభుద్గఢార మును ద్రావినవారి విరోధిభీరుణో
చనముల నుప్పతిల్లి కడుఁ జక్కనివాపిను లయ్యె; నైన న
య్యునువునఁ గ్రొత్తిపెండ్లికొడు కై మది నుబ్బుచునుండు సాగరుం
దనిఁ గరవాలఁజైరవు మహత్త్యము చిత్రమ కాజె యెప్పుడున్.

౫౧

ఉభయస్ఫురణము

సర్గర

లాఠీర్ఘాఠీవరాఠీలలితకుచఠీలగ్ను పాఠీరచర్పం
బాఠించుం, జుద్రకాంతోవలములఁ గరఁచున్, బర్వి చక్రొద్రియం దా
ఘాఠోద్వ్యత్రైరవానక్తములఁగ నదులం గట్టు గంధాను బంధిన్
జాటు శ్రీతోడ విశ్వేశ్వరుని సితయశశ్చంద్రికాసార మోలిన్.

౫౨

శయ్య

క. మృదుతరమై యొం డొంటికిఁ, బదమిత్రత గలిగి నొండువువలఁకులలోనన్
బొదలెడు నర్థం బెచ్చట, నదలించి శయించు శయ్య యనఁగా నదివో.
చ. చతుర చతుక్య విశ్వవిభు చారుగుణంబు లరాతిరాఠీరా
గితనయ హేతుభూతము, లశేషవిశేష ఓహార విక్రమో
చితరతు, లార్యచర్యలకు జీవిత, ముచితసగచిత్తాగమా
తకమతి భారతీవదనదర్పణ, ముత్తమదర్పసంపదన్.

౫౩

౫౪

పాకము

క. పాక మనంగా నర్థని, రాకులగంభీరయుత్తి, యది యురుజెఱుఁగ
లోకమునఁ గర్ప ద్రాక్ష, పాకంబును నారితోళి పాకము ననఁగన్.

౫౫

ద్రాక్షపాకము

క. బహిరంతః స్ఫురితార్థో, వహితరసశ్రవర మగుచుఁ బద్యము సుఖసం
గ్రహావద మెచ్చట నదివో, నుహి ద్రాక్ష పాక మనఁగ మధురం బెఱుచున్.

౫౬

కా. లీలా మన్మథ మంభరంబులుఁ గచాలీ లాలిత ధ్రువతా
 కూలశ్రీలుఁ గపాత ఘేట దుచి తాకూతానురాగంబులకొ
 సాలస్యంబులు నైనకొతుకపరీతాళాకజాలంబులకొ
 బాలారత్నము కీలకొల్పె ముద మొప్పకొ విశ్వభూపాలుడైః

నారి కేళి పాకము

౫౭

క. అంతర్దూఢాంధ్ర సరస్వతం బగువాక్యగౌరవంబు మనీషా
 వంతులకు నెక్కఁ గవితా.భ్యంతరముల నారి కేళి పాక మంగఁకొ.

కా. హృజ్జాతుండు నటుండు వోలె నదె విశ్వేశకుమాభర్తకుకొ
 లజ్జాకాండపటంబుచూచున వధూ లావణ్య లాస్యంబులకొ
 సజ్జాతంబులఁ జేసి చూపెను లసత్సారాంగహారాళిచే
 బజ్జం గొందఱు కామినీమణులు కుప్పద్దర్ప లై చూడఁగకొ.

౫౮

అర్థ వృత్తులు

ఆ. ముఖ్యులక్ష్య గౌణములును వ్యంగ్యంబు నా
 సర్థవర్తనంబు లయ్యె నాల్గు
 వానివలనఁ గలుగు వాచ్యభేదంబుల
 సరసి తెలియవలయు నండు బుధులు.

౬౦

ముఖ్యార్థము

క. సుషుక్తము సరళంబును, నవ్యాజము వైన యర్థ మగు ముఖ్య మఁకొ,
 శ్రవ్యముగ నదియు జాలి, ద్రవ్య గుణ క్రియలచేతఁ దగు నాల్గనఁకొ

అర్థార్థము

౬౧

ఆ. డోహనీయ లక్షణోపేత మగుసర్థ
 మరయ లక్ష్య మనఁగ నతిశయిల్లి,
 గంగయం దనంగ గంగా తటంబునఁ
 గలిమిఁ జెప్పఁజాలు కారణమున.

౬౨

గౌణార్థము

క. గుణ సాదృశ్యంబున నుల్కణ మగుసర్థంబు గౌణఫణితము, గడు భీ
 నుణహారి యాన్యపుఁ డన దృద్ధుణ మగువిక్రమము దెలియఁ దోచుట చేతకొ.

౬౩

వ్యంగ్యార్థము

ఆ. ముఖ్యులక్ష్యగౌణముల యర్థములఁ ద్రోచి
 యితర మర్థ మెచట నింపు నొసఁగు
 వ్యంగ్య మండు, కైరవంబులు నిరీసె నాఁ
 గమలవైరిబొలుపు గావఁబడుట.

౬౪

ధ్వని

- క. పాకాదికృతవ్యంగ్య, వ్యాకీర్ణం బైన కావ్య మది యుత్తమ మై
చేకొనఁబడు మధురార్థ, శ్రీకము ధ్వని యనెడు నెవముచే జేలు పొందుకొ. ౬౧
- ఉ. ప్రీతిఁ బశుకృవల్లభుఁడు పృథ్వి వహించి గఁజాఘ్రిం దైనచో
శాతమదాప్తదంతులు వశావశతకొ జరియించె, శూలికిం
జేతుల భూషణస్ఫురణఁ జేకొనె, వాఙ్మలు గోత్ర భూధర
ప్రాకము నిల్వ నయ్యె, గడు ప్రాప్యదె నిర్జరపాదపంబులుకొ. ౬౨

శక్తిగ్రాహకములు

- సీ. విహితసంయోగంబు విప్రయోగంబును సామర్థ్యమును సాహచర్యకంబు
నర్థవోధ లిం గౌచిత్య చేష్టలు పరశబ్ద సన్నిధి ప్రకరణములు
దేశ కాల క్రమాదికములు శబ్దార్థ కలి తానవచ్చేదకల్పనములు
స్త్రుతి హేతుకములు విశేష వాక్యస్వర వ్యుత్పలు నాఁగఁ బర్యాయగతుల
- తే. నలరు నన్నింట నర్థంబు నవగమింపఁ
దగు ననేకార్థయొకము లై తనరుశబ్ద
సంతతుల కర్థసంధానవతురు లెల్ల;
నింకఁ దద్వృత్తు లెఱిగింతు నెఱుగవలయు. ౬౩

కార్యవృత్తులు

- క. ధీరస్తుత కై శికియును, నారభటియు సాక్ష్యతెయును నట భారతియుకొ
జారుతరస్పత్తు లివి శృం, గారాదిరసంబలందుఁ గరణీయంబుల్. ౬౪

కై ని క్

- తే. సకల సుకుమార మధురార్థ సరళ రచిత
కైశికివృత్తి; శృంగార కరుణ రసము
లధికసుకుమారములు, వాని నగు నొనర్పఁ
కైశికివృత్తిచేతన కవుల కెల్ల. ౬౫
- మ. దళదిండివరసుందరంబులును సంతఃకౌతుకాంకూరసం
పశితస్నేహములుకొ బ్రసన్నములు నై వ రిల్లు నాలాకనం
బు లుపేంద్రాక్షజు నిందువంశజుఁ గళాపూర్ణాక్షకుం జూచుచోఁ
బొలిచెం బొత్తికి సానురాగరససంపూర్ణంబులై యత్తఱికొ. ౬౬

ఆరభటి

- క. ఆరభటివృత్తి యనఁగ, నారూఢాఘ్రింధతార్థ, యత్యద్భుతము
ల్లా రాద్రముః బీభత్సము, నారభటివృత్తిఁ జేప్ప నగు నీరెండుకొ. ౬౭

మ. అతికుశ్య త్వరగండభైరవ మహోద్య క్షణ్ణ ముగ్రాశ్చలిక్
 బ్రతిమక్షప్రకరంబు నొంచు నలఁచుకొ భంగించు దండించు ను
 ద్ధతి నుగించు వధించు వ్రచ్చు యమదోద్దండ ప్రచండక్రియా
 గతి రూపించు నటకృబంధమయ సంగ్రామంబు భీమంబు గాక.

2౨

భారతి

తే. భారతీవృత్తి కైసకల్పనము చూడ
 సర్థ మించుక సుకుమార మై తనర్పు;
 నల్పమృదువులు హాస్య శాంతాద్యుక్తములు
 భారతీవృత్తిచే జెప్పఁబడు నవియును.

23

మ. అతికందర్పము రూప, ముష్టితసుపర్వానోకహం వీగి, సిం
 దితచంద్రద్యుతి కీర్తి, గర్జితసురాద్రిస్ఫూర్తి ఛైర్యంబు, కుం
 తికకంఠీరవ ముగ్రవిక్రమము, వర్ణింపం జటోక్యావనీ
 వతి; కీమద్యుక్తవృత్త మేనృపులకుక బాటిల్లునే యెచ్చటక?

2౪

సాత్వతి

తే. సాత్వతీవృత్తి నాఁగ నీపక్ష్యగల్భ
 సార్థరూపిణి; వీర భయానకములు
 నీచదుక్తిప్రగల్భసమీహితములు;
 సాత్వతీవృత్తిచే వీరి జరుపవలయు.

2౫

మ. అతిదృఢ్యత్కరవాలభైరవపతాకాశీలకోలస్వజా
 కృతులం జూచినవీరు లుబ్బుదు రొగిక్ గీర్వాణాలోకాధ్యై,
 సతతత్రస్త్రులు దూలిపోదురు మహాకైలాగ్రహూటాధ్యై,
 గతవిద్యేఘలు విశ్వనాథ విమతు ల్లావంతు రాత్మాధ్యై.

2౬

కావ్యరీతులు

తే. అఖిల కావ్యంబులకు రీతు లాత్మ యంఘ్రు;
 ప్రాణదశకంబు వానికేఁ బ్రాణ మరయ;
 ధర నలంకారమతవిభేదముల నవియుం
 బెక్కు, లోక కొన్ని తగఁ గానిపింతుఁ జెలియ.

2౭

క. ఈడిత లగు వైదర్బీ, గౌడీ పాంచాల లాటికా రీతులు కా
 వ్యాడంబరకరుణార్థ, క్రీడలఁ జతురాహ్వయములఁ గృతకృతులచేక.

2౮

గుణములు

క క్రమమున నౌదార్యక్షేపములును సుకుమారతా ప్రసాద మధురతా
 నను తార్థవృక్తివిజ్ఞానాధి కాంతులును దగు దశప్రాణము లై.

2౯

ఉదారత

క. విరుతసుశబ్దార్థంబులఁ, దనరు గుణోక్తార్థణం బుదారత్వ మనఁ జను; నది పూరణబహుళత, ననఘృణాఘోదయమున నగుఁ గల్పింపఁ.

శ్లేషము

క. ఆశీఢిలపదబంధం బై, విశదాల్పప్రాణవర్ణవిస్ఫుటం బై కుశలగతి నొప్ప శ్లేషము, విశేషకావ్యముల కెల్ల విభవప్రద మై.

సుకుమారత

క. శ్రుతిసుఖకరవర్ణంబుల, నతికోమల మైనరచన మలవడు సుకుమారత నాఁగఁ, గ్లిష్టశాస్త్ర, స్మృతివాదచటివసుతులఁ జేకొను నదియుఁ.

క. లలిఁ బదములతో నర్థము, సలలిత మగు నెచట నది ప్రసాదము కృతులఁ వలిపవుఁబయ్యెదఁనఁ, దొలఁకాడెడువలుదచచ్చు దోయిని బోలెఁ.

మాధుర్యము

క. పటుబంధంబులు మృదుల, స్ఫుటవిన్యస్తాక్షరములుఁ బూరితరస సంఘటిత పదార్థంబులు నెచ్చట నగు మాధుర్య మనఁగఁ జను నది గృతులఁ.

సమత

క. దొరఁకొన్నకొలఁది విడువక, చరణపదార్థములనడక నరి సాగెడు విస్ఫురణ యది సమత యనఁ జను; నరయం గుకవులకు నంద దది పరికింపఁ.

అర్థవ్యక్తి

క. తనఁ గ్రియా కారక యో, జన మస్తవ్యస్తసరణిఁ జనకుండ యథా జనితాస్వయముగఁ జెప్పినఁ, గనదర్థవ్యక్తి నాఁగఁ గవితల నొప్పఁ.

ఓజస్సు

క. ఓజోగుణ మనఁగా విభ్రాజిత మగుఁ బటుసమాసబాహుళ్యము రా రాజదను ప్రాసాక్షర, భాజన మై యొప్పు శబ్దభాసురఫణిలిఁ.

సమాధి

క. స్థావరజంగమధర్మవి, భావితచరితములు పీడుపడక రసార్థ ప్రావిర్భావము లగుటయ, భావించ సమాధి యనఁగఁ బరఁగం గృతులఁ.

కాంతి

క. లోకవ్యతిరిక్తార్థ, క్రికలితయు నూతనప్రసిద్ధవిరచనా పాక కమనీయయునునగు, నాకబ్బముసాబగు కాంతి యనఁ జనుఁ గృతులఁ.

రీతుల లక్షణోదాహరణములు

వై ద ర్షి

ఆ. ప్రాణదశక యుక్తి నల్ప ఘోషముల వర్ణద్వితీయబహుత గలిగి ద్వితీ పదసమాస యైనఁ బరఁగు వైదర్షి స, మాసరహిత యైన మధుర యండ్రు. ౯౦

చ. భుజమున విశ్వభూవరుఁడు భూభరముం దగఁ దాల్చెఁ దాల్చినం గజ భుజగేంద్రులకొ గుధర కచ్చవ ఘోజులుఁ గామితక్రియా భజనమునం జరింతు రని ప్రస్తుతులం బ్రసరించుచున్న యా ద్విజ యజనంబులంద్రిదశత్పత్తి సమాప్తి నహించు నద్దవికె. ౯౧

గౌ డి

క. ఘటితసమాసోద్భుటపద, పటలయు నోజ స్సుకాంతి భరితయు ఘోష స్ఫుటవర్ణయు నిబిడాల్లో, తటఁయును గౌ గౌడరీతి కల్పితకృతులకె. ౯౨

కా. శుభ్రాదభ్రపగిభ్రమత్పటుయశోజ్యోత్స్నానసరిత్సారితా తిభ్రష్టాధితమస్సమాహు లగుధాత్రీభర్తలం బోరిలో విభ్రాజిల్లుచఱుకృవిశ్వవిభుదోర్విక్రాంతి పెం పొంది తా నభ్రద్విపవతీతరంగములగా నాడించుఁగ్రీడాగతికె. ౯౩

పాంచాలి

క. పంచపదకసమస్తకఁ, జంచన్యాధుర్యకాంతిసంచరదోజ స్సంచితకుమారతలను, మిం చగుఁ బాంచాలరీతి మృదులాకృతి యై. ౯౪

మ. చతురోదారచఱుకృనాధకరశిక్షాజాత రేఖాసుధా లతలం గ్రాలెమచారుసాయకసఱీలాస్యాంగహారాదులకె బ్రతిగా నిచ్చటఁ జూచి తత్పరిచితికె బ్రాపించు శూరారు ల శ్రుతరంభాపరిస్పృత్యకృత్యముల నచోచ్చఁ జూతు రచ్చంబుగకె. ౯౫

లాటి

లే. ఏతదుక్తత్ప్రీరితిసమేత యగుచు నల్ప ఘోషాక్షరములచే నతిశయిల్లి తనరు సంయుక్త వర్ణముల్ శఱుచు లేక వెలనెనేనియు లాటికావృత్తి యండ్రు. ౯౬

మ. అనిశంబుం గరవాలఁబైరవుని పాదారాధనం బొప్పఁ జే సినవారుం ద్రిదశాంగనాదయితు లై జీవించు రిచోచ్చటఁ జే యనివారుం ద్రిదశాంగనాదయితు లై జీవించు రచోచ్చటఁ నం చు నిరూపించురు విశ్వనాథబిధుదస్తుత్యప్రభావం బిలకె. ౯౭

లే. తనరు శృంగార హాస్య కాంతములుఁ గృపయుఁ దనరు మాధుర్యగుణమునఁ దగును జెప్ప

నన్భుతము రౌద్ర వీర భయానకములు

నమరు బీభత్సరసము నోజమునఁ జెప్ప.

౯౮

క. సకలరసములఁ బ్రసాద, ప్రకటికముల దక్కియున్న ప్రాణము లెల్లఁ

సుకవుల కుచితనియోజ్యము, లకలంకత నెఱిగి యొనర నమరింప నగుఁ.

౯౯

క. ఇప్పగిది సులక్షణముల, విప్పగుకమనీయకావ్యవికతులు గైకొ

నెప్పుడు నీచిక్షమునన, చొప్పుడు శీతాంబువంశచూడారత్నా!

౧౦౦

మ. మను మోషేంద్రతనూజ మారిజనతామందారభూమిజ భూ

జనరతాచతురత్రివర్గ హృదయానన్నోల్లసద్భర్గ దు

ర్షనశీతోచణయుక్తదండ రిపు గాజన్యాబ్జనేదండ చి

జ్జనితాశేషకళాభిరామ సమరస్థాణుప్రకారక్రమా!

౧౦౧

క. నందక పాణి పరాక్రమ, నందిమహాకాళేతుల్యనపనైవకళా

నందోదయపద జగదభి, నందికనత్క్రిర్తి శోభనస్థిరమూర్తి!

౧౦౨

మూలిని

చతురగుణగరిష్ఠా సర్వవిద్యావరిష్ఠా

శ్రుతివిహితచరిత్రా శూరసైన్యాళిజైత్రా

భృతవిభవజయంతా ధీరవన్యావనంలా

వితతధృతిసంగేంద్రా విశ్వభూపాలచంద్రా.

౧౦౩

గద్యము

ఇవి శ్రీమదుమారమణ చరణారవింద పందన గోపిందామాత్యనందన వివిధబుధ పిథేయ

విన్నకోట పెద్దయనామధేయ విరచితంబైన కావ్యాలంకారచూడామణి

యను సలంకారశాస్త్రంబునం ద్రివిధకావ్యచూటాప్రబంధలక్షణ

వృత్తి రీతి ప్రముఖ నానావిధ విశేష సముద్దేశంబున్నది

చతుర్థోల్లాసము.

పంచమోల్లాసము.

అలంకారములు

- క. శ్రీకాశీపతిపదనాశీకస్మృతిలోలచిక్ష లీలావిజయ
శ్రీకర కులజలరాశిను, ధాకర చాళుక్యవిశ్వధరణీనాథా ! ౧
- కా. కావ్యశ్రీల నలంకరించుట నలంకారంబు లై చాల శ్రో
తవ్యాధ్యంబుల నొప్పి పూర్వకృతసందర్భంబులం బెఘ్గులు
దృష్ట్యాప్రేక్షల నాటు ముప్పదియు నై భాసిల్లు వానింగవి
ప్రవ్యామ్యుక్తపదస్వరూపములుగా సాగింతు కాస్త్రక్రియకౌ. ౨
- ప. అది యెయ్యది యనగా—స్వభావాఖ్యానంబును, నుపమయు, రూపకంబును,
దీపకంబును, నావృత్తియు, నాక్షేపంబును నర్థాంతరన్యాసంబును, వ్యతిరేకం
బును, విభావనయు, సమాసోక్తియు, సశిశయోక్తియు, సుత్రేక్షయు, హేతు
వును, సుదారంబును, సూక్ష్మంబును, లవంబును, గ్రమంబును, ప్రేయస్కంబును,
రసవంతంబును, సూర్షసీయ్యు, పర్యాయోక్తియు, సమాహితంబును, సుదాత్తం
బును, సహస్మాదియు, శ్లిష్టంబును, విశేషోక్తియు, దుల్యయోగితయు, చిరోధం
బును, సప్రస్తుతస్తుతియు, వ్యాజస్తుతియు, నిదర్శనంబును సహోక్తియు, పరి
వృత్తియు, నాశీర్వచనంబును, వశోక్తియు, భావికంబును, సన నర్థాలంకారంబులు
షష్ఠింశతస్సకారంబు లై వర్తిల్లఁ దత్స్వరూపాదాహరణంబుల పరిపాటిం జెప్ప
దు. నందు స్వభావాఖ్యానం బెట్టి దనిన. ౩

స్వభావాఖ్యానము

- క. జాతి గుణ ద్రవ్య క్రియ, లేతెఱుగున నుండు నట్ల యింపుగఁ జెప్పక
శ్రీతి స్వభావాఖ్యానము, జాతి యనం బరఁగు నదియు కాస్త్రజ్ఞులచేక. ౪
- కా. నీలశ్రీల దనర్చి నిర్మలమునై నిస్తంద్రసారభ్య మై
చాలం బేశలరూప మై చులుకనై శాతోగ్రధారాగ్రరే
ఖాలంకారికమై దృఢత్సరుసముద్యమ్యేఖలాబద్ధ మై
వా లూప్సం గరవాలభైరవజయావాలక్రియాశీల మై. ౫
- క. జాతి గుణ ద్రవ్య క్రియ, లాకతజీవితము లందు రార్యులు కాస్త్ర
ప్రాకములకు సర్కివితా, జాతకములకు; వీనిఁ బోసఁగఁ జనుబో నొడువక. ౬

ఉపమ

- క. గుణ ధర్మ కర్మముల నుల్బణ మయ్యెడువస్తువునకుఁ బరువడిఁ దుల్య
ప్రణయనముఁ జేయు నెయ్యది, గణునింతురు దావి నుపమానము బహువిద్రుభక. ౭

కా. చాళుక్యశీతిపాలఁ డొప్పు ననిలో శక్రుండునుంబోలె, దం
 భోళిక్రీడఁ దనర్చు భద్ర, మనుహృద్భూపాలకశ్రేణులం
 గూలుం గొండలభంగి, నంబరనటతోక్తలధ్వజంబుం బొరిం
 గ్రాలుం గాలవలాహకాకృతి, సురవ్రాతంబు గీర్తింపఁగఁ.

౮

క. సతతప్రతిభోదయనం, గతి నుపమానోపమేయకల్పనములయం
 దతిచతురకపులకలఁపులఁ, బ్రతిపాద్యోపమలు పెక్కుభంగు లెఱుంగఁ.

౯

క. లింగంబుల వచనంబుల, భంగులు హీనాధికతలపాటియు వీడ్ప
 టుం గదిరిన నుపమకు నిం, పుం గఱగం జేయు నం, ద్రు, బుధు లుచితోక్తిఁ.

౧౦

తే. అరుగుచున్నాఁడు పేడివాఁ డెలివపోలెఁ,
 బలుకుచున్నవి పురుషునిపగిది నింతి,
 ప్రాణములు నాకు నీతఁ, డుపార్జితార్థ
 మిన్నివిద్యలు ననినను నెనఁగు నుపమ.

౧౧

క. దేవా, నీచందంబున, దేవేంద్రుం డొప్పు నచట దినకరుగతి ను
 ర్దీవరుఁడు తేజమున నం, భావితఁడన నుపమ చెల్లఁ గ్రౌఢప్రియ మై.

౧౨

క. నీపుణులచెవి కెఱబఱి మగు, నుపమలు నొకకొన్ని గలవ యొక్కొకచోటఁ
 క్షవవోలె జనుఁడు కృష్ణుఁడు, విషింబునుబోలె వనధి విపులం బనఁగఁ.

౧౩

ఆ. హంసివోలెఁ జంద్రుఁ డవదాతుఁడు, నభంబు
 కొలఁకులట్లు సిడము, కుక్కవోలె
 నించు బంటు వతికి, నినుఁబోలె భద్యోత,
 మనెడు నుపమ లవహాసనకరములు.

౧౪

సీ. సంకాశ నీకాశ నన్నిభ ప్రతిరూప తుల్య ప్రకాశాభ తులితములును
 ప్రత్యసేక ప్రతిపక్ష సమాన ప్రతిద్వంద్వ నిభ సజాతీయములును
 సదృశ సదృకృమ సంవాది సప్రభ ప్రతిబింబజ కోపమా ప్రఖ్యములును
 * సహలక్షణ ప్రతిచ్ఛంద విరోధి సదృశ సవర్ణ సపక్షములును

ఆ. నుపమితానువాది యుత సరూప ప్రతి
 నిధులు ననఁగఁ బెక్కువిధములైన
 శబ్దములును నట్టి సత్క్రియాపదములఁ
 బొలుచుచోటఁ జెప్పఁ బోనఁగు నం, ద్రు.

౧౫

క. దొరయు గెడ బోడు పోలిక, సరి సంగడి యుద్ధి యీడు సాటి పగిది నాఁ
 గరణి యనఁ జాడ్చు చందం, బొరను పరును నాఁగ నుపమ కొప్పుం జెప్పఁ.

౧౬

రూపకము

క. ఉపమానంబునకును న, య్యుపమేయంబునకు రూపయోజన మేకో
 ల్లపిత మయి నెలుఁగు నెచ్చటఁ, బ్రపంచితము రూపకంబు బహువిధలీలఁ.

౧౭

* శబ్ద్య కేశార్థ పాంశత్వ సాధర్మ్యము గూనకా లేదనిరూపకములు. పా.

ఉ. చారుచళిశ్యవిశ్వసృపచంద్రుని నిర్వలక్ష్మీర్తిచంద్రికా
 సారముచే సుహృత్కుముదనంచయముల్ విలసిల్లు గర్వదు
 ర్వారవిరోధివారిరుహవారములున్ ముకుళించు నుల్లస
 త్సూరిచళోరసంఘములు సొంపు వహించు ధరాతలంబునన్. ౧౮

వ. ఇది ప్రసిద్ధరూపకాలంకారం; బిందు భ్రాంతిమదలం కారంబునం గల ; దది
 యె ట్లనిన:— ౧౯

భ్రాంతిమంతము

- క. కవిన మృతి నారోప్య, ప్రవణానుభవంబు భ్రాంతిపద మగుఁ దక్షం
 భవ మయ్యెడుదానికే బేగవరళముగ భ్రాంతి మంత మనఁగాఁ బరఁగున్, ౨౦
- క. చంద్రాన్వయంఁ దగువిశ్వన, రేంద్రుని సత్కీర్తిగీర్ణు లే పారుటయ్యున్
 సాంద్రతరంబుగ నెల్లెడఁ, జంద్రశిలాతతులు పఁఁగు సద్రవ లగుచున్. ౨౧
- క. సుకవినరూపణములచేఁ, బ్రకటిల్లుచు రూపకములు బహులాకృతు లై
 వికసిల్లు వాని తెఱఁగులు, వికటంబులు దెలియవలయు విషదస్పృతులన్. ౨౨

దీపకము

ఆదిదీపకము

క. మొదలను నడుమను నొండెన్, గదిసి క్రియాపదము యొండె గారక మిండెన్
 బొదలి తదర్థము చెలిపెడు, నది దీపకమనఁగఁ గృతుల నందం బెఱుడున్. ౨౩

కా. కావించుం గులధర్మ మెప్పుడుఁ జకుకృత్యైవిభుం డొప్పుగా
 దేవశ్రేణి మదింప దిక్కరులు మోదింపన్ ధరాభారభృ
 ద్రావనాతము సంతసిల్లు భుజగేంద్రస్తీతి సంధిల్ల న
 వ్యావిరూఢితవృథుం డితం దనఁగ భవ్యశ్రవ్యకీర్తికుఁ డై. ౨౪

అంత్యదీపకము

క. నల నఱువ భరత భానుజ, బలి బలిభేదులకు సాటి పాటి తులితుఁ డ
 గ్గలితుఁడు గెడ నదృశుం దన, వెలయుం జాళుక్యవిశ్వవిభుఁ డెల్లెడలన్. ౨౫

మధ్యదీపకము

మ. కవినంఘంబునకున్ బటిర పటికా కస్తూరికా చేటికా
 వినిధశ్రీల విభూతియున్ విజయమున్ విశ్వేశ్వరుం డిచ్చుఁ బో;
 భువి నర్వణ్ణాఁడు శంకరుండు నగుటన్ బోలించి శీలించినన్
 భవనానుస్తుతి భద్రదాయిని గదా భావింప నెవ్వారికిన్. ౨౬

ఆవృత్తి

క. చెప్పినమాటయ పెక్కుగఁ, జెప్పట యావృత్తి యనఁగ జెలు వగు; నదియున్
 దప్పక మూఁడు తెఱఁగుల, విప్పఁ బదార్థోభయానువృత్తులఁ బరఁగున్. ౨౭

శబ్దావృత్తి

క. అరులని విశ్వేశ్వరునకు, దిరుగక క్రీడింతు రమరద్దిక్కికలూఁద
త్వరవరవరిఖాతాయత, సరసులఁ గ్రీడించుఁ గ్రోడనంతతు లెపుడున్. ౨౮

అర్థావృత్తి

క. శ్రీవిశ్వవిభుని వేఁడిఁ, యావిప్రులు విత్తవంతు లగుదురు, వారిన్
వావిరి నడిగినవారును, నావల ధనవంతు లగుదు రతిచిత్రముగాన్. ౨౯

ఉభయావృత్తి

క. ధరణివరాహం బగువతి, ధరణి మాహంబహాలెఁ దాల్చిన నేకా
తురచరణ మైనధర్మము, కరిగతి నలు గాల నిలిచెఁ గలియుగవేళన్. ౩౦

ఆక్షేపము

క తొడఁగినకృతకృత్యంబుల, నడఁచునిషేదోక్తి దలఁప నాక్షేప మగున్
బెడఁ గగు సుకవులతలఁపుల, బడిఁ గాలత్రితయవిధుల బహుగతు లగుచున్. ౩౧

ఉ. 'వారక విశ్వభూవిభునివాలన కగ్గము గాకుఁ, డైతిరే
నిరస మబ్బు మిమ్ము వరియించినవేలఁపుఁబువ్వుఁబోండ్లకున్
ధీరత మంటవెంట నరుచెంచినతెంపున మాకు,' నంచు వా
గ్విరము వీరభార్య లెఱిఁగింతురు భర్తల కాహవంబునన్. ౩౨

అర్థాంతరన్యాసము

తే. చెప్పఁ దొడఁగినయర్థసంసిద్ధికోటకు
వేఱ యర్థము యోజించి వెలయఁ దెబువ
నదియ యర్థాంతరన్యాస మనఁగఁబరఁగుఁ
దలఁప నేర్చినఁ బెక్కుభేదముల నెగఁడు. ౩౩

మ. తుమలో వేడనివారికేనియును విశ్వక్షావిభం డిచ్చున
చ్చములై పొచ్చెము లేనిసంపదల శశ్వత్సర్వలోకాశ్రయ
త్వము, నైజంబుగ నట్ల కాదె తలఁపన్ వాంఛార్థహీనస్ఫుర
త్కమలోజ్జృంభణకల్పనంబు రవిన్ గర్జంబు మిన్నుందియున్. ౩౪

వ్యతిరేకము

క. అమరఁగ శబ్దార్థంబుల, క్రమతుల్యము లయ్యె భేదకథనముచే వ
ర్ణ్యము నలిరిక్తముఁ జేయుట, నమితవ్యతిరేక మనఁగ నగుఁ బలుకుబడిన్. ౩౫

మ. సుమనోరక్షణవైభవంబులను జిహ్వాత్వంబునం గ్రూరవి
క్రమవిద్విద్భలమర్దనంబున సుధుర్యత్వంబు తుల్యంబహో,
యమరాధీశుఁడు గోత్ర భంజనుఁడు గోత్రానందసంపాది వి
శ్వమహీపాలుఁడు, వీరికిన్ గుణకథా సాదృశ్య మేచందమో. ౩౬

విభావన

తే. సహజ విఖ్యాత హేతువు జాతి విడిచి
 కారణాంతరకల్పనకథన యిండె
 గామవిహితస్వభావసంగతియ యిండె
 సమరం బల్క విభావన యనంగం బరంగు.

32

మ. స్ఫురదాధ్యాతకగాళకీలమును దంభోలి ప్రభాభీలమున్
 జల దస్పష్ట కృతాంతదండమును నై సంగ్రామరంగబులొన్
 గరవాలంబు చతుశ్చవల్లభునిచేఁ గ్రాలుం బరప్రాణసం
 హరణక్రీడనదృష్టమృత్యురసనాహంకారఘోరంబుగన్.

3౮

సమాసోక్తి

క. తగు వినిహితార్థగర్భిత, యగు నన్యార్థోక్తి గతి సమాసోక్తి యగున్
 సుగమార్థగోపనముచే, నెగడిన నన్యార్థదేశనియతిం బడయున్.

౩౯

మ. స్ఫుటపున్నాగములం దొఱంగి కితవస్తోమంబుఁ బాటించి యు
 త్కటపంకాంకితమూర్తులం గదిసి భద్ర క్రీలవైఁ గూర్చి దు
 ధ్మటముం జేసి సువర్ణముం దెగడి దుర్వర్ణంబు నర్థించి యె
 చుటలం జెందిన మెచ్చునే నృపతులన్ సోమాన్వయుం డుర్వరన్.

౪౦

అతిశయోక్తి

క. తనతలఁచిన యర్థము సొంపున నింపున లోకవృక్షమున కతిశయిత
 ధ్వని గలిగి కవులచెవులకు, నొసరినయది యతిశయోక్తి యొప్పుగు గృతులన్.

౪౧

క. ఉల్లసితాలంకృతులకు, నెల్లం బరాయణము, కవుల కెలమి యనంగ శో
 భిల్లుం, బెక్కు తెఱాగులఁ, జెల్లుం బొరి నేకపదముచే నొడఁ గూర్పన్.

౪౨

మ. భరితార్థిం బరగండభైరవునిచే భగ్నాంగులై పాటు త
 త్పరిపంథి ప్రమదావలొకనగళ ద్యామ్నంబుధారాపరం
 పరపెల్లె మనిచెప్ప నంతయు జలాభావంబులై యుండు న
 మ్మరుదేశంబు లనూపభూము లగు సీమామానసీనాకృతిన్.

౪౩

ఉత్ప్రేక్ష

క. అలవడ శబ్దార్థములకుఁ, జెలువంబగునన్యక్ష్మక్తి సృజియించి సము
 జ్జ్వల దుత్ప్రేక్షాన్వంజనములచే నుత్ప్రేక్ష యనంగ మొనయుం గృతులన్.

౪౪

చ. కెరలు చతుశ్చవిశ్చవిభుకేతుపరాహము నన్యభీతికృ
 ధ్గురుతరకృత్య యందు రొకశొందఱు, కొందఱు వైరివాసినీ
 నిరుపమమృత్యు పండు, రిట నే నయినన్ రిపురాజమండలా
 హరణము సేయ వేడి బొలుపారెడిరాహువుగాఁ దలంచెదన్.

౪౫

క. గజభుజగాదులచెనఁ గల, గజబిజిం గాక వీనుకొన్నదివోలెన్
భజించి నిలిచె వలవటి, భుజమున విశ్వేశ్వరునకు భూసతి ప్రీతిన్. ౪౬

హేతువు

క. కారమును గ్రియయును నర్థారంభంబునకు బీజ మగు నేమిట నిం
పార నది హేను వనఁ జను, భూప్రతిభావిశేషములఁ బెక్కరయన్. ౪౭

కా. సంపల్లంపటమందహాసములు సంజాతానుకంపాకళా
సంపన్నంబులు సాదరప్రియనయస్థానంబు లిద్దక్రియా
సంపూర్ణంబులు నాఁగ విశ్వధరణీశ శ్రీకటాక్షంశువుల్
సొంపుం బెంపును నింపు నేయు నెపుడున్ సూరీశ్వరశ్రేణికిన్. ౪౮

ఉదారము

క. ఆయాసోపార్జితము న, జేయమును మనోహరాభియమ్మును శ్ర
ద్ధేయము నగుధన మొనఁగును, పాయ ముదారంబు నాఁగ నవనిం బర్వున్. ౪౯

కా. విశ్వేశావనిపాల పాలకునిచే విత్తాధ్యులున్ సత్యభా
గశ్చారూఢులు నంబరాభరణచివప్పీటోపులుం గామినీ
శశ్వత్స్సాఖ్యసమగ్రమానసులు నై చారుస్థితీకౌసత్కవుల్
నైశ్వరోన్మేషిం బేర్తు చెప్పుడు తదాదార్యం బవార్యంబుగన్. ౫౦

సూక్ష్మము

క. ఆకారేంగితకృతచేస్తాకల్పితసూక్ష్మగుణ సంలక్షిత మై
కైకొనఁ దగునంతర్గత, పాశాలృత సూక్ష్మ మనఁగఁ జారఁగుం గృతులన్. ౫౧

ఉ. శ్రీల శకుకృతనాథఁ డొనరించెను నేఁ డని గారవించుచో,
బాలకు లేఁతన వృధరవల్లనకాంతి నలంకరించె, నై
మాలపుసిగ్గు చూపులకు మాటుగఁడోఁచెఁ, గుచోత్తరీయమున్
నీ నూడికంబు నేసెఁ, దిలకించిరి నెచ్చెలు లట్టిచేష్టలన్. ౫౨

లవము

తే. సూక్ష్మభావంబు విదువనిసొబగుతోడ
భావమునఁ దోఁచువస్తుగోపనము పేరు
లవము నాఁ జను; దేశకల్పనముతోడి
విమతినిందలు లవమున విస్తరిల్లు. ౫౩

చ. నుదతి యొకర్దు విశ్వవిభుఁ జూచి వడిం బులకించి లజ్జ లోఁ
గవెసిన నేర్పుతోడఁ జెలికత్తెల కీట్లను నింక యొప్పునే

మృదులవనానిలం బసుగమించుమధువ్రతపంత్రితోన నిం
పొదవంగ వీచె డిగ్గియలనుండి సరోజరజోవిలాసి యై-

౫౪

క్రమము

క. ఉపమానము నుపమేయము, నుపమలఁ బరిపాటి తప్ప కుండఁగ నొడువక
నిపుణత్వము క్రమ మనఁ జను, ప్రపటుప్రఖ్యాతశబ్దపంత్వలచేకక.

౫౫

ఉ. శ్రీరుచి వైభవోదయ శరీరవిలాసములందుఁ జూడఁగా
కారి శకాంక బంధరిపు శంబరశత్రులతోడ నెప్పడు
దోరపుటిదు జోడు సరి దోయి చళుక్యనరేంద్రుఁ డంచు నిం
పారఁగఁ జాటుసత్కృతు లుదారత మ్రోయు సభాంతరంబులక.

౫౬

ప్రేయము

క. ప్రేయాలంకారంబు వి, భేయం బగుఁ బ్రియతరాభిధేయోత్పలచే
నే యొగ్గు లేక కర్ణ ర, సాయన మై యుండెనేని సత్కవికృతులన్.

౫౭

మ. భవదుద్యత్కరుణాకటాక్షరణోత్పన్నంబు లస్తవ్తహో
త్సవసంపత్ప్రకరంబు లెల్ల నని శస్తస్త్రోత్పలై విశ్వభూ
ధవు భూపాలగుణప్రకీర్తనలఁ బ్రీతస్వాంతు లై కాంచి కా
త్రపు లర్పింతురు పాదపద్మముల నిర్వృణ్ణాశిరత్నద్యుతిక.

౫౮

రసవదలంకారములు

క. అసితం బగురత్నాది, ప్రసరణములఁ దేజరిల్లి ప్రభవరసాదుల్
పొసఁగఁ బడు నెచట నది వో, రసవదలంకార మనఁగ రసికుల కెక్కుక.

౫౯

శృంగారరసము

చ. ఇల వలరాజురూపునకు నెక్కువ యయ్యెడువిశ్వమేదినీ
లలనునిరూపయావనవిలాసములం జెలిమాటు చేరి య
గ్గలికపుసిగ్గు వేడుకలక్రందున కడ్డపడంగ నిమ్ములక
మెలఁతుక వాలుఁజూపులకు మేపులు వెట్టెడుఁ జూచిలే సఖి!

౬౦

హాస్యరసము

క. లీనాచారుల బహుకౌ, లీనాత్ముల సతతసవ్యలీకులఁ జూడం
బూనెడువిశ్వేశ్వరుని న, వీనదరస్మితము లచ్చవెన్నెలఁ బోలుక.

౬౧

కరుణారసము

క. అనిఁ దృణము గఱచి జేయని, నినదించుచుఁ బొరలు విమతనికరముఁ గరుణక
గనుఁగొని కాచుట, నైజము, గొనకొని యిరిరాయగండగోపాలునకుక.

౬౨

రౌద్రరసము

క. రుద్రుం డగు విమతనరో, వద్రవకరణములఁ గుపితబలశ్శుద్రుండగున్,
ముద్రణితకదనగతి నున్నిద్రాకృతి విశ్వమేదిసీపతి చూడన్. ౬౩

వీరరసము

క. అరివీరుల నమరావతి, కరిగించుచు వివిధధనము లధి వరుల కై
యురవడి నొనఁగుచుఁ బరగెడు, నిరతోత్సాహంబు విశ్వనృపునక యొప్పన్. ౬౪

భయానకరసము

క. రిపునృపులు విశ్వనాథ, ప్రపటుధ్వజదండ్రైజూచి పరఁగినభీతిన్
విపినవరాహంబుల నిల, నిపుముం గనుఁగొనఁగ వెఱుతు రెట్టితలఁపుల్. ౬౫

బీభత్సరసము

మ. ఆతిదృవ్యత్పరగండఘైరవభుజోద్బుద్ధకృత్తాహిత
చ్యుతభూరిక్షతజప్రవాహములలో శుండాలరుండావలీ
కృతలీచరయానపాత్రములలోఁ గ్రీడించు నానోధన
క్షీతి భూతంబులు మజ్జమాంసరసమస్తైష్కప్రమక్తంబు లై. ౬౬

ఆన్యుతరసము

క. సమధిక మగు నచ్చెరు వచ్చుముగా విశ్వేశుదానజలధారాభూ
రముచేతఁ జేతి కందును, విమలాంబరకనకహరులు విద్వత్తతికిన్. ౬౭

ఞాంతరసము

క. విశ్వేశుమహిమ విని కని, విశ్వంభర విడిచి మదము వీడ్కొని విమతుల్
శశ్వద్దమశమయుక్తి న.నశ్వరు లై నిలఁతు రమరనగముల నదులన్. ౬౮

ఊర్జస్వి

క. ఆతులికబలవదహంకృతి, యుత మగువాక్యంబు దలఁప నూర్జస్వి యగున్
బ్రతిభటకర్ణనగర్జన, వితతాక్షేపములచేత విస్ఫుట మెపుడున్. ౬౯

మ. కపటద్విట్రువాల ఘైరవుండు ఖడాఖడ్గిసంక్రీడలన్
గుపితాటోపనిరూఢి నుగ్రరిపురక్షోరాజనారాయణుం
డపరావిస్కృతరుద్రుం డన్యపురదాహప్రాధిచే విశ్వభూ
మిపుం డమౌటి నెదుర్చుటల్ జమునితో మేలంబు గావించుటల్. ౭౦

పర్యాయోక్తి

క. కార్యార్థక్షప్తిచేఁ ద, తార్కార్యార్థప్రాప్తికొఱకు గల్పించిన మా
దుర్లయంతభాషితం బది, పర్యాయోక్తంబు నాఁగఁ బరఁగం గలికన్. ౭౧

చ. సురుచిరరత్నకీలీతము సూతము బన్ను సరంబు సూపు, క
 ప్యరపుండరండముం దెఱచి పుచ్చు వెలుంగున, నంచు విశ్వభూ
 వరుఁ డొకయింటిఁ బల్కుటయు వచ్చిననెచ్చెలు లంతటంతట
 సురుచిరసాలభంజికలనొక్కపుటోటులువోలెఁ జూడఁగె.

౭౨

సమాహితము

లే. కడఁకలోమున్ను దొరకొన్నకర్ణమునకు, సాధనము దైవవశమునఁ జాగెనేని
 యది సమాహిత మని చెప్ప నతిశయిల్లుఁ, గార్యకర్తకు నానందకరణ మగుచు.

౭౩

ఉ. మానిని విశ్వనాథుపదమంజరులుం దనఫాలవట్టుమో
 మానుగఁ గూర్తు నంచు నభిమానము మానఁ దలంచుచోట న
 మ్మానవనాథుఁ డచ్చ మగుమక్కువ నచ్చటి కేగుచెంచి త
 త్సూనశరాసనాస్త్రములు చూఱునుం గరుణాసమేతుఁడై.

౭౪

ఉదాత్తము

క. ఆత్మలైశ్వర్యాశ్రయముల, వితతత్వ ముదాత్త మనఁగ విస్తృత మగు నం
 చితసంపద్యహుళము న్నూర్జితపదమును నగుచుఁ గార్యరీతులయందుకొ.

౭౫

కా. వంశం బీశ్వరమాళి మండనమహోఽవార్యంబు, నిర్ణీద్రని
 స్త్రీంశం బింద్రపురస్థితాహితసుతిక్రీకంబు, చక్రాచల
 ప్రాంశుధ్వాంతనిహంత్రీ కీర్తి, వినమద్రాజన్యతోటిర
 త్నాంశూదంచిత మంఘ్రియగృము, చతుకృస్వామి కెల్లవృషుడకొ.

౭౬

అపహ్నుతి

క. కలయర్థనిరసనంబున, నలవడునన్యప్రకార మగునర్థముచే
 వెలయు నపహ్నుతి యనఁగాఁ, బలికెడువెరవులను బెక్కుపాకము లగుచుకొ.

౭౭

మ. ఘనమేఘం బది వాజిగా దతఁడు నిక్కం బింద్రుఁ డాలోహకుం
 దనరా దంగమరీచి గాద ది తటిద్యౌపార ముద్యుష్టార
 ధ్వని గా దంబుదఘోషణం బది ధరకొ దక్కొంట నీసాంపు లే
 దని భావించుదు విశ్వభూవిభుని యశ్వారోహణకీడలకొ.

౭౮

స్థిప్తము

క. వికాఢోక్తం బయ్యు న, నేకార్థము చిలుకుచుండు నెయ్యది యదివో
 లాకమున స్థిప్తమనఁగాఁ, గైకొనఁ దగుఁ బదవిచిత్రకల్పనవిధులకొ.

౭౯

మ. మరుదుఠ్ఠేలదశోకపల్లవయు నమ్యకృత్తనందోహయ్యుకొ
 భరితామోదయు జృంభమాణ సుమనో భద్రప్రదేశంబునై
 యరుదై యుప్పెడువిశ్వభూపవిపులొద్యానావళిం జూడఁ ద
 త్పురియం బోలెఁ దనవ్య సింతి మహిళా పున్నాగపూగంబులకొ.

౮౦

విశేషోక్తి

క. జాతిక్రియాగుణాదుల, యాతకసీనత్వకథన మలవడు నెచటకొ
 బ్రీతివిమయేతరార్థ, స్థితకకై యదియ తగు విశేషోక్తి యనకొ. ౮౦

మ. చటులత్రోడవతాక యెక్తరు బృహత్సైన్యంబు పైఁ ద్రోవ రు
 ద్భటనిస్సాణరవం బెలర్ప రతిదృశ్యద్గండగోపాలు భ్రూ
 కటిమా, త్రోదికచేష్టచేతన రిపుక్షోణీసు లంతంకటకొ
 స్ఫుటజూటంబులు దాల్తు రెక్కువ గదా భూరిప్రభావం బిలకొ. ౮౨

తుల్యయోగిత

క. ఖ్యాతగుణంబులచే ను, ద్యోతితనదృశోక్తి తుల్యయోగిత యగుఁ బ్ర
 స్థితస్తుతి నిందనములు, జాతీయముగాఁగఁ జెప్పఁ జను నం, ద్రు బుధుల్. ౮౩

కా. కాలవ్యాలముఁ గాలకూటమును నిర్ణాతంబు ఘోరానల
 బ్యాలాజాలము సీకృపాణమును దుర్వారంబు లుగ్రస్త్రీయా
 లోలకీడల నంచు నెన్నుదురు భూలోకాదిలోకంబులకొ
 జాళు క్యాన్వయవిశ్వభూప సమిదిజ్యాశీలమం, త్రోజ్జ్వల! ౮౪

విరోధము

క. తమలో నొంటను రెంటఁ బ, దములకు సంభావితార్థ దర్శన మెచటకొ
 గ్రనుమన విరుద్ధ మగు నది, యమరు విరోధంబు నాఁగ నయ్యెయెడలకొ. ౮౫

చ. అని మొన విశ్వభూవిభునిహ స్తకృపాణము చంద్రహాస మ
 య్యును మఱి చిత్రభాను వన సుజ్జ్వల మయ్యెడుచోట నప్పరో
 వనితలచన్నులం బులకవర్ణము నెక్కుచు వైరిభీరు లొ
 చనముల నశ్రువారములు సాల్పుడు నందును నిందునుం బొరికొ. ౮౬

ఆప్రస్తుతస్థితి

తే. వివిధసేవాది కంబుల వినువుచేత, నడరి యప్రస్తుతస్తుతి యనఁగ బరఁగు;
 ననుచితార్థప్రశంసనమయ్యు నదియు, నొనఁనొక్కొక్కచోటున నొప్పునొసఁగు.

చ. కన వశనంబు పేయ ముదకంబు విహారము గానలోపలకొ
 వనుమతి శయ్యవ ట్టోరులవంకఁ జరింపమి సంతనం బిలకొ
 బనులకు నెల్ల వృత్తి, జనవంక్తుల కైన నభీష్పి తేందిగా
 వనుమతి యైన విశ్వజనవల్లభుదృష్టియ వృత్తి నిచ్చులుకొ. ౮౮

వ్యాజస్తుతి

క. వ్యాజస్తుతి యనఁగఁ బరిభ్రాశిత మగు నిందహోలె బ్రణుతింపంగాఁ
 చేజం జెనఁగెడు కథనము, రాశీల్లెడు మధురవచనరచనలచేతకొ. ౮౯

ఉ. ఈతక డుపేంద్రపుత్రుఁ డటె యింతుల నేఁపక యేలమాను? బ్ర
 ఖ్యాత వినుత్న భద్రుఁ డటె కాంకల నేఁపక యేల తక్కు? వి
 ద్యోతకభాధయం డటె వధూబుల నేఁపక యేల యుండు నే
 రితి? నటంచు విశ్వవిభుఁ శ్రీ వీ నులింపుదు రంగనాజనుల్. ౯౦

నిదర్శనము

క. తిర మగునొకయర్థముతో, సరి యగునర్థాంతరంబు సమకొల్పి తగక
 బర మైన నసర మైనను, ధరణి నిరూపింపఁగా నిదర్శన మయ్యెన్. ౯౧

ఉ. ఇవ్వసుధం గవిప్రనరు లెచ్చట నుండియుఁ జెంద కుండినక
 మవ్వ మెలర్ప విశ్వస్వసమన్మథుఁ డిచ్చు నభీష్టసంపదల్
 నివ్వటిలంగ, నత్తెఱఁగు నిశ్చితకృత్యము, యీక తక్కు నే
 దవులనుండి యైన రవి తమ్ముల కిమ్ముల సద్వికాసముల్. ౯౨

సహోక్తి

క. సమగుణధర్మము లగుభావములఁ గ్రియాసదృశ యగుచు వచనార్థముతో
 నమరిన సహోక్తి యనఁ జను, సముచితచతురార్థ శబ్దసంఘటనమునకే. ౯౩

చ. వసుధ జిగీషుఁ డైవశశివంశ్యుని కీర్తులతోన చంద్రికా
 వినరము సాగె దిక్కులను, విభ్రమదశ్యఖురోన్నమద్రజః
 ప్రసవముతోన తోయజపరాగము వ్రాఁకె నభంబు, మిత్రమా
 నసపరితుద్ధితోన మలినత్వము వీడ్కొనె వారిపూరముల్. ౯౪

పరివృత్తి

క. సరి ననోన్యార్థములం, బరువడితో మార్పుకొనుట పరివృత్తి యనం
 బరఁగుం బలికెనువెరవుల; సరయనలంకారకరణ మగునతస్కృతులకే. ౯౫

కా. సవ్యాసవ్యుచిఘాతకాలి యగు నీ చాళుక్య విశ్వేశు నా
 ప్రవ్యావల్లదసీ ప్రభావము ప్రశస్త ప్రౌఢి దీపింపఁగా
 భవ్యాంగంబుల నాహరించి యనియో భద్రక్రియా షాది యై
 దివ్యాంగంబుల నిచ్చుచ బేర్చి మదవద్విరాహితశ్రేణికే. ౯౬

ఆశీర్వాచనము

క. ఆశీర్వాచన మనంగా, నాకాస్యపదార్థ సమ్యగాశంసన మి
 ధ్ధాశయము భద్రములకుఁ బ్రకాశింపఁగఁ దగు నశేష కావ్యముఖములకే. ౯౭

ఉ. వేలుపుటిల్లుదిల్లు వెడ వీఁకలపోకలసారి, రెండుచే
 దోల వెలుంగుతూ వెచటఁ దోలినఁ బాఱనిలేరు మాటలై
 గ్రాలెనులేజా లెవ్వనికె గల్గు నతండు చళుక్యవిశ్వభూ
 షాలుమనంబునం బరవిభంజనుఁ డై విహరించుచుండెడుకే. ౯౮

వక్రొక్తి

తే. స్తుతియు నభయంబుగా మున్ను దోచి పిదపఁ
 దోడుతో వంకపంకయై దొరకుపలుకు
 కవులు వక్రొక్తి యన నొప్పుఁ గల్గుములను
 గల్పనీయార్థ వశమున గానవలయు.

౯౯

మ. పరపుష్టంబులు కోకిలంబు అనిశబ్రాంతుండు చంద్రుండు క్రొ
 వ్విరు లస్త్రంబు లనంగుఁ డంగభవుఁ డీపీఱిండ్లు నిన్నేచను
 ర్వరఁగో నెంతటివారు? వారక బఖుల్ వారింపఁగాఁ జోయి ను
 దరి విశ్వేశ్వరుఁ జూచి, తప్పిభుమహత్త్వం బీదకాధేదముల్.

౧౦౦

సంకరము

క. వివిధాలంకృతి సమ్మతిఁ, జవిగా నొనరించు నర్థ సంకతిచేతక
 నవర నయ కర్ణముల కు, కృష్ణవపద మగుకబ్బ మరయ సంకర మయ్యెక.

౧౦౧

మ అనిలోనం గరవాలఁదైరవుఁడు వీరారాతులం గూల్చు న
 డ్డునుఁ డీతం డనఁగా, సురాంగనలకుఁ యూరాహిత శ్రేణికి
 దనరించు దగులంబు లచ్చుపడ నుద్యద్రాజకందర్పం డై,
 ఘనకీలాలము లంబుఁ జేయు ఘనవిఖ్యాతిం బ్రపూర్ణంబుగాక.

౧౦౨

భావికము

తే. భావ మనఁగను గవియభిప్రాయ మంద్రు,
 భావభేదనియుక్తంబు భావికంబు
 పివిధరూప ప్రబంధోక్తివిషయగుణము;
 దగు వివేకింప సూక్ష్మ సందర్శనమున.

౧౦౩

చ. వివిధపదార్థ భావరసవృత్తుల రీతులఁ గావ్య పాకసం
 భవ మగుసూక్ష్మ బంధమునఁ బద్మనలంకృతు లెల్లఁ జూచి న
 త్రపులవివేక మెల్లఁ బొడ గానఁగ నేర్చుచుఁకృష్ణవిశ్వభూ
 ధవుఁ డనుమాట లొజ్జల వి దర్ప మెలర్ప నభాంతరంబులక.

౧౦౪

ఊ. చంద్రకులార్క గణ్యుడు ప్రశంసితపుణ్యుఁడు సత్యధీహరి
 శృంధ్రుఁడు వైవతంత్రవిలసద్వృషభేంద్రుఁడు నీతితత్త్వని
 స్త్రుఁడు శౌర్యలోలుఁడు బుధప్రియశీలుఁడు భూరివిక్రమో
 పేంద్రుండు పేంద్రనందనుఁడు భీమపదానిశవందనుం డిలక.

౧౦౫

క. గంధర్వకళావిదుఁ డరి, గంధద్విపమదవిమర్దకంతీరవుఁ డు
 ద్యంధురవరాహకేతుఁడు, బంధుపయోరాశికుముదబాంధవుఁ డెపుడుక.

౧౦౬

మాలిని

అహితనగరదుద్రుం డంగనానంఘభద్రుం
 డహిమకిరణలేజుం డర్చ్యవిద్యత్సమాజుం
 డహసికకులశీలం డర్థి వర్గానుకూలుం
 డహరహరునితార్థం డాజిపార్థండు శక్తిక్.

౧౦౭

గద్యము

ఇది క్రీస్తుదుమారముః చరణారవిందవందన గోవిందామాత్యనందన వివిధ
 బుధవిధేయ విన్నకోట పెద్దయనామధేయ విరచితం బైనకావ్యాలంకార
 చూడామణి యను నలంకారకాస్త్రంబునందు నర్థా
 లంకారసముద్దేశం బన్నది పంచమోహాసము.

షష్ఠో ధ్యాయము

శబ్దాలంకారములు

- క. శ్రీశుండు హృదయాంతరిక గి, రీశుండు పదవినమదరినరేశుండు విజయా
ధీశుండు విజయతత్పర, వేశుండు చాళుక్యవంశవిశ్లేశుంఁ డిలకొ. ౧
- క. శీలింపవలయు మది శ, బ్దాలంకారంబు త్రెనయమకాదివిచి
త్రాలిఖితబంధభేదము, లాలిన యొకకొన్ని వాని నొనరింతుం డగకొ. ౨
- క. కలయఁబడి రూపకాదుల, కలవడు సంస్కృష్టిసంకరాఖ్యలు కృతులకొ
విలసితమణికనకచరీ, చులకు మిశ్రమును బోలె బోభాధికతన్. ౩

శబ్దసంస్కృష్టి

- క. తిలకండులములు సరి సరి, గలసినగతి రూపకాదికంబులు తమలో
పల బెరసి యుండు నెచ్చట, లలి నది సంస్కృష్టి యను నలంకృతి యయ్యెన్. ౪
- తే. వృత్త్యను ప్రాసపదసమావృత్త మైన, శబ్దసంస్కృష్ట్యలంకారసంజ్ఞితంబు
వినుమర్దశమంజులధ్వనియుఁబోలె, గర్జములకెఱ్ఱనానందకరణ మగును. ౫
- చ. గుహ భృగురామ రామ సమోపవిభూసీతవిశ్వభూమిభృ
ధ్వచుబలబాహురాహువు కృపాణముఘోషధీఁ దేర్చి తత్సమి
స్మహి విహరించుచో నహితమండల మైందవమండలంబుగా
విహితవివేకు లై గగనవీధిఁ దలంతురు వేల్పు లాత్మలన్. ౬

క్షీరనీరన్యాయసంకరము

- తే. పాలు నీరును గలసి యేర్పడకయున్న
కరణిఁ దద్రూపకాదులు బెరయు నెచట
దొరసి యది క్షీరనీరసంకరము నాఁగఁ
గబ్బముల నుండు సంగాంగికములచేత. ౭
- కా. సత్రాచారము చెప్ప నొప్పు నిల విశ్వస్వామి కెట్లన్న న
ధాత్రీ శాధ్యరభోజనంబులను దక్షిణాహతారిప్రియా
మత్రక్రీడల నిత్యదానముల సమ్యక్ప్రీతి వర్తింతు రా
నుత్రామాదులు నప్పరోగణములకొ సూరీం ద్రులం దద్దయున్. ౮

నరసింహసంకరము

- క. లసితాలంకృతినంధులు, గసిబిసి యై చెదరకుండఁ గల్పించిన బొం
దెసఁగెను సంయోగం బది, రసికులు నరసింహసంకరం బనఁబరఁగున్. ౯

కావ్యాలంకారమూడామణి

మ పక్షి దగ్గుడు విశ్వనాథుఁ డనిచోఁ బద్ధన్యుఁచందంబునో

గనుపట్టం బటహారపంబు మొరయం గన్గోపమానోద్ధతికొ
దవరించుకొ రుధిరాపగానికరముం దద్యోధబాహుశ్రమ
ద్ధునోదంకవయోధరప్రవిగళత్కాండావళీకర్షమత్.

౯౦

క. ఒక కౌఠిఁ గిది శబ్దార్థ, ప్రకటనములసంకరములు బహువిధము లిలకొ

నుకవులు క్రతిభావణితుల, నకలంబు నెఱుంగవలయు శాస్త్రములందున్.

౯౧

ఆను ప్రాసములు

ఆ. ఛేక వృత్తి లాట సిద్ధంబులగు నను

ప్రాసములు ధరిత్రిఁ బరఁగు మూఁడు

లలితవృత్తి: వానిలక్షణోదాహర

ణములు తెలియవలయు యనుకవిధుల.

౯౨

ఛేకాను ప్రాసము

క. ఛేకాను ప్రాసం బనఁ, నాకర్షిత మగుచునొప్పు నర్థము వేఱై

చోన్నవ్రాల యెప్పటి, చోనఁబడునేనిఁ గృతుల సిరులకు నెలవై.

౯౩

క. కందర్పదర్పదము లగు, సుందరరతిహాసరుచుల సుందరి యందం

బందముగూరఁగ శంకర, పందారూదారు విశ్వపరు నర్పించెన్.

౯౪

వృత్త్యను ప్రాసము

లే. ఒకటి కండును మూఁడునై యొలయువ్రాలు

పద్యమున నచ్చటచ్చటఁ బరఁగునేని

వృత్త్యను ప్రాస మన నది విస్తరిల్లు

లలికరీతుల కెల్ల విలాస మగుచు.

౯౫

ఉ. చొక్కపుటుక్కు క్రిక్కిరిసి స్రుక్కన వెక్కుక నక్కజంపుట

సైక్కుక చక్కనై బ్రదుకునిక్క నెఱింగితిరేని శాత్రవున్

మొక్కల మే ది మ్రక్కి యని మొక్కుఁడు, మొక్కక నిక్కుచున్న మీ

దెక్కులు చక్కఁ బెట్టు విఘటించి చఘక్యనరేంద్రుఁ డిక్కడన్.

౯౬

లాటాను ప్రాసము

క. పాటిఁక జెప్పిన శబ్దమ, చాటుగతికొ సొరిదిఁ బల్కు చక్కద మర్థా

ఘాటోత్కర్షము చేసిన, లాటాను ప్రాస మనఁగ లలితం బయ్యెకొ.

౯౭

చ. ధరణిఁ జళింకవిశ్వవిభుదానము దానము కీర్తి కీర్తి భీ

కరనుగువాలు వాలు రణగర్వము గర్వము గాక కల్పితే

తరన్వపనామధారకులదానము దానమె కీర్తి కీర్తి యే

కరమున వాలు వాలె రణగర్వము గర్వమె పారుమక్రియన్.

౯౮

శృంఖలన్యాయబంధము

క. మొదలిపదం బటమీందటి, పదయుక్తికి హేతు పగుచుం బరువడి గలయన్
దుపపదముతోడ నడిసిన, నది శృంఖలమూలబంధసాఖ్యన్ బెరయున్. ౧౯

చ. ధరణి శ్రుతంబుచే నఖలధర్మము ధర్మముచేత సర్వము
స్థిరతయు నర్థ సుస్థిరతచేత బలోదయమున్ బలోదయా
చరణముచే జయాపహము సంపదయుం బ్రభవించు విశ్వభూ
వయనకు, నీతిమార్గమున వానిన చేరవె నిత్యభద్రముల్. ౨౦

ఏ కావళి

తే. ఆదిశబ్దంబునకు మీంద నడరుపదము
దగువిశేషణములతోడ దగిలి పరున
గొలుసునొని యర్థసంగతి గూడెనేని
యదియు నే కావళీసంజ్ఞ నడరు నండు. ౨౧

చ. మది దలపోయ విశ్వవిభుమంజాలభావలు సర్వసంపదా
స్పదములు సర్వసంపదలు సజ్జనసేవ్యలు సజ్జనాఘమున్
బొదలు విభూతీయుక్తము విభూతీయు నిత్యసముత్త యిట్టిభ
ద్రదభరితానుభావ మొకరాజునకుం గలుగంగ నేర్చునే. ౨౨

ప్రతిషేధబంధము

తే. ఇవియె కవితల దగఁ జెప్ప నెఱిఁగెనేని
బరగు బ్రతిషేధశృంఖలబంధ మనఁగఁ
బదము పదమునఁ బ్రతిషేధఫణితి గలిగి
పటుపదాలంకృతులచేత బాటి యగుచు. ౨౩

తే. ఎచటఁ బ్రజ లూర్ణితశ్రీల నెనక మెనఁగ
రది దలంపఁగ నెఱుడు రాజ్యంబు గాదు,
విశ్వభూవిభుఁ డేరికి విభుఁడు గాఁడు
పట్టి చూడంగ వారలు ప్రజలు గారు. ౨౪

మాలాదీపకము

క. మొదలిపదంబుననుండియు, నుదయోత్కర్షంబు లుక్తరోక్తరముగ నిం
పాదవఁగఁ బరువడి నెలకొను, నది మాలాదీపికాఖ్య మనఁ జను గృతులన్. ౨౫

చ. ప్రకటిత మైవవిశ్వవిభుపాణిఁ బుట్టె నిత్యై, యా వితీ
ర్ణి కసిజకీర్తి గల్గె, నతినిర్మలకీర్తికి నుద్భవించె నీ
నకలవికర్ష విశ్రుతులు నజ్జనకర్షవిభూషణులు లై, త్రై
యొకనికి నేల యెఱ్ఱు నీటు లాపైడు నుక్తమనిత్యసంపదల్.

సారాలంకారము

- తే. పలుకుపలుకున కుత్కర్ష బంధసిద్ధి, యుత్తరోత్తరసారమై యోలి నమరు,
నయ్యలంకృతి సారనామాఖ్యుఁ జెందుఁ, జెవులకింపుగ నుకవులు చెప్పిరేసి. ౨౭
- క దేవతలకు వరుఁడు మహా, దేవుం డడ్డేపుమాళి దానఁ జరియించుట
జైవాత్మకుఁ డాతసికుల, పాపనుఁడు చతుకృతిశ్శవతి యిల నొప్పన్. ౨౮

యమకములు

- క. యమకాదిచిత్రబంధ, క్రమములు బహులములు, వాని గతి భాషితా
వ్యములకు సుచితములై చన, నమరింతుం గొన్ని వరుసఁ నగుఁ దెలియంగన్. ౨౯
- క. వచ్చినవర్ణంబులు కడు, నచ్చములై మొదల నడుమ నంతమునఁ గవుల్
మెచ్చఁ దదర్థము లలవడి, యచ్చెరువులు గాఁగఁ జెప్ప నగు యమకంబుల్. ౩౦
- ఆ. ఆది కు ధ్యాంత గోచరాఖ్యుక్రయంబు
నాదిమధ్యగతంబు మధ్యాంతగతము
వరుస నాద్యంతగతము సర్వగము ననఁగ
యమకములు సప్తవిధముల నమరు నంఁడు. ౩౧

ఆది యమకము

- తే. ఉక్తశబ్దంబు తుదశబ్ద ముక్తఃశబ్ద
విధముననె తోచి యర్థంబు వేఱె యగుచు
వీనులకు నింపు సొంపును నీనె నేని
నాదియమకంబు నాఁ జను నంఁడు, బుధులు. ౩౨
- క. వానవవానవధూ నువి, లానములం దెగడి దెగడులలనలమనముల్
వాసించు నాత్మగుణముల, భాసురుఁ డగువిశ్వవిభునివటువిక్రమముల్. ౩౩

మధ్య యమకము

- క. హృద్యార్థంబై వరఁగెడు, వద్యమునకు నిట్ల యమకబంధము నడుమం
ద్రాద్యోతించిన నది యన, వద్యంబుగ మధ్యయమకవైభవ మెనఁగన్. ౩౪
- క. శ్రీకీర్తిచంద్రికల వి,ద్యాకైరవివతతు లలరఁ దలకొలిపెను నీ
చికుల పో కులపారుచు, మా కుముదహితాన్వనాయుఁ డగు భూపతికిన్. ౩౫

ఆంత్య యమకము

- క. పాదము లుక్తక్రమ సం, సాదితగతి నొప్ప తుదకు భావాలంకా
రోదయకరమై యమకం, బాదృత మగునేని యంత్యయమకం బయ్యెన్. ౩౬
- తే. లీలఁ జాళుకృ విశ్వభూపాలవరుని
జయలక్ష్మీకర గ్రాహుజేళలందుఁ
జెవుల కింపుగఁ దొడరి ఘోషింపఁ దొడఁగె
గతుల కళ్యాణకళ్యాణగౌరవములు. ౩౭

ఆదిమధ్యయమకము

క. పరపుగఁ బద్మాకర మన, బరికల్పిత మగుచుఁ బరఁగుఁ బద్మాకర మై
ధర నెగడు విశ్వభూవరు, పర సదనము బుధులపాలివైభవ పదమై.

౩౮

మధ్యాంత్యయమకము

క. పరగండఱైరవుని యరి, పరులును ముక్తాతపక్రవైభవు లెపుడున్
పరగండఱైరవుని కవి, పరులును ముక్తాతపక్రవైభవు లెపుడున్.

౩౯

ఆద్యంత్యయమకము

క. హరిదంబరవిక్రముఁ డనఁ, బరఁగుం జాశుక్యవిశ్వస్థాధిపుఁ డనుచున్
బొరిఁ బొగడుదు రరినృపతులు, హరిదంబరవిక్రమప్రయత్నయశస్కున్.

౪౦

సర్వయమకము

క. వనవర్ధనివనదహితుఁడు, వనవర్ధస్త్రీతదివిజవల్లభుఁడు సక్ప
ద్వనవర్ధశివవయస్యుఁడు, వనవర్ధారుఁడు విశ్వవసుధేశుఁ డిలన్.

౪౧

పాదత్రయయమకము

శా. శస్త్రోదంచితుఁ డైవ యవ్విభు విపక్షశ్రేణికి స్విభ్రమ
త్స్వస్త్రీతస్సుటకంకణధ్వని రణస్థానంబున స్విభ్రమ
త్స్వినోస్త్రీతస్సుటకంకణధ్వని మరుత్సేధంబుల స్విభ్రమ
త్స్వస్త్రీతస్సుటకంకణధ్వని సరిత్సంగంబులం జేతులున్.

౪౨

ద్వితీయోపమానగోచనము

సీ. విద్యావిభూతి వివేకసంపన్నత వాణీశ వాణీశ వైభవంబు
శౌచ ప్రతాపాతిసత్త్వసమగ్రత శిఖిమిత్ర శిఖిమిత్ర శీలనంబు
గాంభీర్య భోగ రంగద్రత్నసామగ్రి జలధీంద్ర జలధీంద్ర విలసనంబు
విక్రమ సౌందర్య విపులరొప్పిన్నతి బలభద్ర బలభద్ర బంధురంబు

తే. బాల్మి వెలుఁగొందు విష్ణువర్ధనకులాబ్ధి
చంద్రుతో విశ్వభూపాలచంద్రుతోడ
చంద్రధరపాదభక్తినిస్తుంద్రుతోడ
నితరనృపునకుఁ దుల్యత్వ మెట్లు గల్గు.

౪౩

నిరోష్ఠ్యము

క. పంచమ వర్ణాక్షరములు, వంచించి హితోచితార్థవంతంబులు గా
వించినకప్పము వీచుల, కంచిత మై యది నిరోష్ఠ్య మన నొప్పారున్.

౪౪

శా. చాశుక్యక్షీతినాధునూర్జితయశస్సంక్రాంతిచేఁ దూలు లా
కాలాకాద్రిఁ దనరుచిఁకటులు, కైలాసోల్ల సద్గీర్ణతుల్

సాలం దెల్లనిచాయలం దనరు, నాశాదంతు లంతంకకున్
గాలాకారత నుజ్జగించు ననుచు గాంక్షీంతు రత్నములన్.

౪౫

గూఢ చతుర్థము

క. మొదలిచరణ శ్రయములోఁ, బదిలముగాఁ గవిక నంత్యభా గాక్షరముల్
గదియం గ్రమమున నిల్విన, నది సూఢచతుర్థ మనఁగ నద్భుత మయ్యెన్.

౪౬

చ. చతురుఁ బరార్థ్యశీలుఁ గవిశశ్వదభీష్మి తభూరిదానదున్
వికతభుజానిసర్గ బలు విక్రమనన్నుతి నేవితో దయున్
మతి కెదు రెల్ల నేసికొని మామ్యుల కాలము కాని మానులై
చతురులు విశ్వభూవిభుని నన్నుతి నేయుదు రెల్ల కాలమున్.

౪౭

చతుర్విధకందము

తే. ప్రకమకందంబు రెండవ పాదయుగము
నందు రెండవ గణవర్ణ మాదిగాఁగఁ
గడయు మొదలును వరుసతోఁ గలిపి చమవ
నగుఁ జతుర్విధకందమై యార్యనభల.

౪౮

మొదటికందము

క. చాళుక్య విశ్వవిభునకు, వాలున్ బుధుతియు నుగుణ వర్ణము నిధులన్
జాలుటయు నీతినిరతియు, మేలున్ మధురతయు నీగి మీఱినవిధమున్.

౪౯

రెండవకందము

క. బుధుతియు నుగుణవర్ణము, నిధులుం జాలుటయు నీతినిరతియు మేలున్
మధురతయు నీగి మీఱిన, విధముం జాళుక్య విశ్వవిభునకు వాలున్.

౫౦

మూడవకందము

క. చాలుటయు నీతినిరతియు, మేలును మధురతయు నీగి మీఱినవిధమున్
జాళుక్యవిశ్వవిభునకు, వాలున్ బుధుతియు నుగుణవర్ణము నిధులన్.

౫౧

చతుర్థకందము

క. మధురతయు నీగి మీఱిన, విధముం జాళుక్యవిశ్వవిభునకు వాలున్
బుధుతియు నుగుణవర్ణము, నిధులన్ జాలుటయు నీతినిరతియు మేలున్.

౫౨

క. సరసిజముఁ గందయుగళము, నరి మొదలినవాక్షరముల నమన్పత్తముఁ, ద
త్పరమున మణిగణనికరము, వెరవున రదియింక బంచవిధవృత్త మగున్.

౫౩

సరసిజవృత్తము

శ్రీవిశ్వేశత్కావరు సేవాశ్రీతులు వొగడుదురు సిరి వరఃగుటకై
ధీవిద్యాసంభావితజేవుక్ ధృతియుతు హితజనదివసదినకరుక్
శ్రీవర్ణింతుక్ భావనజీవుక్ జితరిపు శశికులశిఖరిమృగవతిక్
భావోదంచద్భావితభావుక్ బ్రతిదినసముదితబహుతరవిభవున్.

౧౪

ప్రథమకందము

శ్రీవిశ్వేశత్కావరు, సేవాశ్రీతులు వొగడుదురు సిరి వరఃగుటకై
ధీవిద్యాసంభావిత, జేవుక్ ధృతియుతు హితజనదివసదినకరున్.

౧౫

ద్వితీయకందము

శ్రీవర్ణింతుక్ భావన, జీవుక్ జితరిపు శశికులశిఖరిమృగవతిక్
భావోదంచద్భావిత, భావుక్ బ్రతిదినసముదితబహుతరవిభవున్.

౧౬

ననాక్షరవృత్తము

శ్రీవిశ్వేశత్కావరు సేవా, ధీవిద్యాసంభావితజేవుక్
శ్రీవర్ణింతుక్ భావనజీవుక్, భావోదంచద్భావితభావున్.

౧౭

మణిగణనికరము

శ్రీతులు వొగడుదురు శిరి వరఃగుటకై, ధృతియుతు హితజనదివసదినకరుక్
జితరిపు శశికులశిఖరిమృగవతిక్, బ్రతిదినసముదితబహుతరవిభవున్.

౧౮

క. కలకట్టు బోడలం గొమ్ములు గలకర్ణములతోడి ముఖ్యపదములుక్
గలకల్పము ప్రాస్యస్వర, కలతం బగుఁ గృతుల నరయఁ గవియనుమతులన్.

౧౯

తలకట్టు

క. వనదఘనవర్షచర్యక, మనవరత ప్రసర దయ నయ క్రమ మఘమ
ర్షనకర మనత మనః కం,పన షరయ శశధరవంశభవమహా మరయన్.

౨౦

బోడలు

క. స్థితి నిలిచిరి సిరి నించిరి, ధితి మించి విరించివిధికిఁ దివిరిరి శ్రీతి ని
ర్మితికి నిలియిచ్చిరి మితిని, క్షీతి నిగిడిరి గిరిపతాకిచెంగటినిమతుత్.

౨౧

కొమ్ములు

క. ఉరుగుణలుఁ గురులుఁ గుకురులు
గురులును బుణ్యులును బుధులుఁ గుతుకులు శ్రుతులుక్
సురుచులు సుముఖులు సుఖులును
బురుసుతు లుడురాజవంశ్యుఁ బూన్ముదు చెపుడున్.

౨౨

సరిగమపథనులు

క. నీసరి పని నీసరి ధని, నీసరిమాధారిగరిమ నీసరిగా తీ
నీసరిగా నిగమాగమ, గోసారుబునం జతుక్యకులవిశ్వేకా. ౬౩

గోమూత్రి కాబంధము

లే. వర్ణములు నాల్గవంత్తుల వరుస వ్రాసి
మూలలం దోలి గోమూత్రిలీల జదువ
నుక్తవద్యంబు దా నగు చుండెనేని
దనరు గోమూత్రికాఖ్యబంధంబు నాంగ. ౬౪

మాలిని

వివిధ నయ విధిజ్ఞాన్ విధవీరారిగర్వన్
భువి ధనద విధిజ్ఞాన్ బుధసారాభిగమ్యున్
బ్రవరగుణ గరిష్ఠన్ భాకవిశ్వేకుం గాంతున్
ధవశగుణగరిష్ఠన్ ధాత విశ్వేకుం గాంచున్. ౬౫

చక్రబంధము

లే. వలయనవకంబు నాటురేఖలు లిఖించి
యందు కార్దూల విక్రీడితాక్షరములు
వెట్టి నడుచుట్ట గవి కృతి పేళ్లు చెండు
చక్రబంధంబునకు నిడి చదువవలయు. ౬౬

కా. చిత్తోపేతనికస్వరోక్తమగుణున్ శ్రీలంపటున్ సత్ప్రియా
చిత్తోద్దండును విశ్వభూరమణు సురీకృత్యసత్కృత్యదున్
విత్రాయక్షమతాః ధిజ్ఞ మహితున్ వీతిక్రమాత్రిప్రియా
యత్తుం జూచి నినున్ విశేషవిదుంగా యాచింపుదున్ దుర్జయా. ౬౭

కుండలిబంధము

1. ఎనుబది పదములుగాఁ బెనఁ, గొని యుపదేశమునఁ దెలియఁ గుండలిబంధం
బనఁజను దత్పదములఁ జక్కనివ్రాల్పిడి వరుసఁ జదువఁ గల్గుం బమరున్. ౬౮

మ. సతతోద్యక్తరవాలభైరవు విరాజద్రాజతేజస్కుఁ జి
ద్గతసత్యవ్వరపూతకార్యు వరదున్ దతోలఖేలద్ధవజ
ప్రతిభీతద్విడధీశనుత్యచరణున్ భావార్థసారజ్ఞు ను
చ్చితసారస్వతభూతిసారవిషయున్ జింతింతు సంతుష్టితోన్. ౬౯

ఖడ్గబంధము

క. తరతరమ పూసనుండియుం, బరుజులు దట్టాడి మధ్యవధతి ధారా
పరివృతి సుపదేశ క్రమ, పరిచితిఁ బతియింప ఖడ్గబంధం బయ్యెన్. ౭౦

క. సమరమహీ వ ధమత్సమ, సమధికతం ద్రుంచు వివతశతులక్ లీలక్
హిమరుక్కులుండు మనుశ్వు, తృమసత్త్వతః బేర్పుచుండు సర్వజగములక్. 20

ఆ. ప్రదమ యనుక చిత్రబంధాదు లొకకొన్ని
తెలువఁ బడియె బుధులు జెలియవలయు
నుద్విం బద్మబంధ సర్వతోభ ద్రాదు
లంధ్రభావఁ జెప్ప నరిది యండ్రు. 21

పదదోషములు

మ. ప్రతిభాకంపన మబ్బిసం గవులచే బాటిల్లు శబ్దాధ్యసం
గతదోషంబులు కొన్ని, కొన్ని ధర సత్కావ్యంబులం దైన ను
త్థితవేగాతులితాపగావితతిలో డిండిరసిండాకృతిక్,
ధృతి సందర్భముచోట వానిఁ దగ జింతింపం దగున్ సత్కవుల్. 23

క. పద వా క్యార్థ త్రితయ న, ముదితములై వివిధదోషములు చెవి కనుఖా
స్పదము లగు; వాని తెఱఁగలు, మది నుకవుల తెఱుఁగవలయు మఱువక యెఱుఁడున్.

సీ. ఆప్రయుక్తము నపుష్టార్థకంబును నసమర్థకంబును నిరర్థాహ్వయంబు
నపసంస్కృతంబు నేయార్థంబు సందిగ్ధనప్రయోజనశ్లిష్టములును
గాఢపరిష్టిష్ట గూఢార్థకంబులు నప్రతీతికము నన్వార్థకంబు
నవిమృష్టకవిధేయకాంశంబు నట్టిల పరుష విదూర్ధ్వార్థాపిత్తములు

తే. ననఁగఁ బదియెడువిధము లై యతిశయిల్లుఁ
గావ్యముల దోషములు పదగతము లగుచు;
వాని నెఱుఁగక రచించు వట్టికవుల
వేద్య మెచ్చఁడు చాళుక్యవిశ్వవిభండు. 24

ఆప్రయుక్తము

క. దైవతుండు గాచుఁ గడుసంభావన నన నప్రయుక్తి పదమునఁ బరఃగక్
వావిరిఁ బుల్లంగత్వము, దైవతపదమునకుఁ దఱచు దనరక యునిక్.

అపుష్టార్థము

ఆ. జగతి నెనిమిదింజినగముల నగ మగు
భుజము లాహవములఁ బొల్లు లగునె
భూపతులకు నన నపుష్టార్థ, మర్థార్థ
పదము లగ్రపుష్టిపదము గామి.

25

అసమర్థము

క. జనపతి వనధర' కరివృత, యనఁ జనుధర నేలె. ననఁగ నసమర్థ మగున్
వనధిః నీవనధరవద, మొనరించుట శబ్దసంపదూనత యగుటన్, ౭౮

అనర్థకము

క. నలి నొప్పె బురుషుఁ డొగిఁ గడు, నలవడియెం బడఁటి యన ననర్థక మయ్యెన్
నలి ననియెడునది యొగినన్, పలుకును బూరణము లంద్రభాషకు నగుటన్. ౯౯

అపసంస్కృతము

క. స్వరిశన మతివకు నీకకు, దరిశనము మనోహరంబు దరుణికి ననఁగా
ధర నపసంస్కృత మగుఁ దద్గురుశ్వ మాద్యక్షరములఁ గూడక యునికన్. ౧౦

నేయార్థము

క. వరునివయఁ గూర్చి వనికకు, నిరవగ్రహ మెపుడు ననిన నేయార్థ మగున్
నిరవగ్రహశబ్దార్థము, తిరముగ నేతవ్యసరణిఁ చెలియుటచేకన్. ౧౧

సందిగ్ధము

క. అవనీభృక్కటకం బు, శృవద మెల్లపుడు ననిన సందిగ్ధార్థం
బవిరళ మగు నగకట మా, నవపతిపుర సంశయంబు నరుల కొదవుటన్. ౧౨

అప్రయోజనసంశ్లిష్టము

తే. అప్రయోజనసంశ్లిష్ట మగు నమీర, కాశనారాటకృతకేతనా గ్రజన్మ
శత్రుశ్రుటముల నిల్చు శత్రు లనిన, నేతదర్థంబు గిరులకు నేఁగి రనుట. ౧౩

శ్లిష్టగూఢార్థము

తే. తుకజ కంజేక్షణలు తొమ్గల్లకటలు, ఘనవిదగ్ధాత్మికలుఁ బురికాంతఁ లనఁగఁ
శ్లిష్టగూఢార్థ మనఁ జనుఁ ద్వేశసరణిఁ, దత్తదర్థంబు నెఱిఁగెడి తలఁపుచేత. ౧౪

అప్రతీతికము

క. క్షీతి బాడబులకు మన్యు, క్షీతి యుచిత మనంగ నప్రతీతిక మగు వి
శ్రుతబాడబమన్యువులకు, వికతార్థము లెందుఁ బెక్కువిధము లగుటచేకన్. ౧౫

అన్వార్థము

క. ఆదట నింద్రుని జగదా, హ్లాదంబున జండుఁ డనిన నన్వార్థము సం
పాదిల్లు నియతనామ, ప్రాదుర్భావముల నెన్నుఁబడ కుంఢుటచేకన్. ౧౬

అవిమ్బుష్టవిధేయాంశము

క. ఉవిదకుమొలనూలు చనో, భవుఁడెంపనారితోలె బరఁగై ననంగా
నవిమ్బుష్టవిధేయాంశం, బవు నతనికి ఁండునారు లడరక యునికన్. ౧౭

ఆశ్లీలము

క. ప్రీడామంగళ కుత్సలు, దోడుగ నశ్లీల మనెడుదోషము మూడై
జాడవడు ప్రామ్యవచన, క్రీడల; నలైతగు కృతుల గేలిం జేయుకొ.

ప్రీడాశ్లీలము

క. జవపతికృప మదయుతులై, చుకుజనులు గుహ్యకేశ నన్నిభులుకు మో
హనరసరుచిపరిపూర్ణులు, నన ప్రీడాశ్లీలదోష మగు విశుచోటకొ.

అమంగళాశ్లీలము

క. అప్పున కథిపతి యలకం, గన్నుల సీరొలుక బట్ట గడుం దడిపె ననం
ద్దిన్నశ్శకాన మన్ను, ట్లన్నేరనివలు కమంగళాశ్లీల మగుకొ.

జుగుప్సాశ్లీలము

తే. నాలి గనయంబు పదలింప నాథుమీఁద
నాభిపంకజగంధ మున్నతిఁ జరించె
నన జుగుప్సాభిధాశ్లీల మయ్యె నింతి
కపుడు పొక్కిరింపికం పర్థ మగుట.

పరుషము

క. కుర్కుర కర్క శ బర్బర, క్కరిత మన్నిటునిమరతతంక్రం బనుచుకొ
జేర్కొన్నఁ బరుష మనఁ జనుఁ, దార్కొను శ్రుతికటుపు ననఁగఁ దజ్జ్ఞలచేకకొ.

పిరుద్ధము

తే. మిత్రుఁ డుదయింపఁ గువలయోన్నేష మొదవె
నన విరుద్ధంబు సఖునకు నవనికైనఁ
గలువలకు నర్కునకు నైనఁ గల్లుమైత్ర్య
కారణం బొక్క నెపమునఁ గానఁబడమి.

వాక్యదోషములు

క. ఇవి పదకడదోషంబులు, కవులకు నీట మీఁద వాక్యగతదోషంబులే
వివరింతుఁ గొన్ని యవియొను, వివిధంబులు సూక్ష్మములు వివేకింపఁ దగుకొ.

నీ. క్రమభంగము విసంధికంబును బునరుక్తికంబును వ్యాకీర్ణకంబు నాఁగ
భిన్న పచస్కంబు భిన్నలింగంబు. ఛం దోభంగ యతిభంగ దోషములును
న్యూనాధికోపమా న్యూనపదంబులు నట నమాప్తికపునరాత్తకంబు
నకరీరకంబును నధికపదంబుఁ బ్రక్రమభంగము పతత్పకర్షకంబు

తే. ననఁగఁ బదియేనువిధులఁ గావ్యములయందు
వాక్యదోషంబు లుదయించు; వానిఁ జెలిసి
కల్పములు చెప్ప నుత్తమకవుల మెచ్చు
విష్ణువర్ధనచాళుక్యవిశ్వవిభుఁడు.

౯౫

క్రమభంగము

క. శ్రీవిష్ణువర్ధనాఖ్యై త్ప్రవరుకీర్తిప్రతాపమహిమలతో రా
జీవేందీవరమిత్రులు, కావించురు చెలిమి యనఁగఁ గ్రమభంగ మగున్.

౯౬

విసంధికము

క. కులతంబుజతర్కం డిల, బలిభండ్రకదారుఁ డనెడుపలఁకులలో న
చ్చులు హల్లులతోఁ గూడం, గలయక యుండిన విసాధికం బగుఁ గృతులన్.

౯౭

పునరుక్తము

తే. చక్రి చక్రాయుధుఁడు పోరు సబువుచోట
ననిన నిది శబ్దపునరుక్త ముండు, బుధులు
కార్జ్జి చాపాస్తుఁ డాజి నెసంగునెడల
ననిన నిది యర్థ పునరుక్త మగుఁ దలంప.

౯౮

వ్యాకీర్ణము

క. తలల వరాహాంక మురం,బులనాజ్ఞయఁ దాల్చి విశ్వభూవిభుఁ గొలువం
దలఁపుదు రరు లని చెప్పం, దొలఁగక వ్యాకీర్ణ మనెనుదోషం బయ్యెన్.

౯౯

భిన్నవచనము

తే. అనిశభంగంబులును నసేవ్యములు నైన
యంబునిధు లట్ల గంభీర మగుమనంబు
వశము గా దన్న నది భిన్నవచన మయ్యెఁ
బెక్కుమాటల నొకమాట భేద్య మగుట.

౧౦౦

భిన్నలింగము

క. చాళుక్యవిభుఁడు వసుపఁ ద్రి,కూలంబునుబోని సేన కూరకచేతం
గులుదురు వైరు లనినో, లీలం బొరి నన్న భిన్న లింగం బయ్యెన్.

౧౦౧

ఛందోభంగము

క. ఎందును నీరాజున కే, చందంబున లేరు నరి జగంబుల నెల్లన్
నుందరతమ కూరత నన, ఛందోభంగంబు గృతులఁ జను దోషం బై.

౧౦౨

యతిభంగము

క. చెప్పినయొడ నిలువక వడి, దప్పిని యతిభంగ మనఁగఁ జనుఁ దక్కుతి నీ,
చొప్పు నెఱుంగుఁడు తెనుఁగున, నెప్పుడును విరామభంగ మెన్నురు గృతులన్

న్యూనోపమ

తే. చంద్రతారాభిరామ మై చదలు వాలిచె
బుండరీకాంకకాసారఖండ మనఁగ,
నట్లు చెప్పిన న్యూనోపమాఖ్య యయ్యె
నుపమ తారాపథంబున కూనమగుట.

౧౦౪

అధికోపమ

తే. వికలముఖులైన యరివధూజీకలు డ్దాంత
నలినకైరవ లగుగ్రీష్మ నదులభంగి
నైరి నా నధికోపమ యయ్యె నరయ
నందుఁ గైరవ ముపమకు నధిక మగుట.

౧౦౫

న్యూనపదము

క. పరగండభైరవునిశ్రీ, చరణంబుల కెరఁగ కున్న సమకూతె వనే
చరత యన న్యూనపద మగు, పరునకు సరిపదముఁ గవితఁ బఠితము గామిక్. ౧౦౬

సమాప్తపునరాత్తము

క. ఆవనీశుయశము గుణచుణి, నివహంబులు నెగడ నెగడ నిఖిలము నిండెక్
గవివినుతులచే ధవళిత, భువనం బనఁగా సమాప్తపునరాత్త మగుక్. ౧౦౭

౧౦౭

అశరీరము

క. కుశలఁ డగున్వృతతి సతతము, కృశకులధర్షులను సహజకృత్రిమగుణులక్
బిశునుల నని మును పలకఁగ, నశరీరము నిగ్రహించు ననుక్రియ సిడమిక్. ౧౦౮

అధికపదము

క. కరవాలభైరవునిచే, నరుగుదు రరు లర్కమండలాకారములొ
సురిఁగి యన నధికపద మగు, నరయఁగ నాకారశబ్ద మధికం బగుటక్. ౧౦౯

౧౦౯

ప్రక్రమభంగము

క. నారలు చీరలు మధురా, హారంబులు కూర లడవి యాలయ మనఁగాఁ
గూరుం బ్రక్రమభంగము, వారక వనకృహము లేకవచనం బగుటక్. ౧౧౦

౧౧౦

పతత్యక్రము

తే. వీచి మార్కొనుఁ బలులఁ గ్రొవ్వెనఁగుకీరులఁ
బాణు మృగములఁ ద్రుంచు సిభటుఁ డనంగ
నడరి విఠరీతగతిఁ జెప్ప నగుఁ బతత్యక్ర
కర్ణజోషంబు దగ దీనిఁ గానవలయు.

౧౧౧

అర్థదోషములు

క. ఇవి వాక్యజాతదోషము, లవిరళముగఁ జెలియుఁ డింక నర్థక్రమసంభవము లగుదోషములఁ దగఁ, జెవులకుఁ జవు లొదవ నోలిఁ జెప్పెద నొప్పకొ.

సీ. వరుస న పార్థంబు వ్యర్థంబు హివాధికోపమంబులు సంశయోక్తింబు సలిమాత్రకంబు నేకార్థంబు భిన్నంబు జరపదక్రమమును బరుషకంబు ననదృశోపమమును నప్రసిద్ధోపమ మును హేతుకూసాన్యగ్రమును దనర్చు విరసాహ్వయంబును నిరలగృతియు విరు ధంబు నసంగతత్వం బసంగఁ

లే. గబ్బిచుల సత్తదశదోషఘటన లొదవుఁ
క్రాధి వాసికి బాసి నచ్చభివు లైన
యుభయభాషాకవీంద్రుల కొనఁగుఁబొసఁగఁ
జారుతరక్షిత్తి విశ్వేశచక్రవర్తి.

౧౧౩

అపార్థము

క. ధనదునకు నెంద ఊగననీ? లనుములు నాకమనఁ బండు నా? పాతాళంబునఁ బాము లెన్నిగలవో? యనఁగ నపార్థంబు వాచికార్థము గామికొ. ౧౧౪

వ్యర్థము

తే. 'మీరు పెద్దలు, కులమును జారుపంబు విశ్రుతగులు, గుణము లీవికతు, లేల యధిపుఁ గొలునరు దా?' రన వ్యర్థ మయ్యెఁ తొలుతఁ బలుకులు భజనహేతువులు గామి. ౧౧౫

హీనోపమ

క. కుక్కలునుబోలె దనుజులు మిక్కుటముగఁ గదుర సురలు మృగములభంగికో దిక్కులు చెడి పాటిరి నాఁ దక్కక హీనోపమాభిధానంబయ్యెకొ. ౧౧౬

అధికోపమ

క. అకుటిలగతిఁ గొలఁకులలో, బకములు మునివరులుఁబోలెఁ బరఁగె ననంగాఁ బ్రకటిత యగు నధికోపమ, సుకవిత నీరెండుఁ జొనుప శూన్యం బయ్యెకొ. ౧౧౭

సంశయము

క. నీ వన్నచలుకు చెప్పిన, నావెలఁదికి నలుగ నేల యన సంశయ మై భావింపంబడు నీ వను, నావెరవున నన్ను గామి నన్యార్థం బై. ౧౧౮

ఏ కార్థము

క. మలయసమీరము మలసెను, మలఁగొనియెఁ బటిరఁతైలమారుత మనుచు
బలికిన యర్థమ క్రమ్యఱఁ, బలుకుట యేకార్థ మండ్రు ప్రతిభావంతుత్. ౧౧౯

ఆతిమాత్రము

క. ఆతిమాత్రం బగు సతిభా,పితమున నేతోదకమునఁ జెడు జగ మనుచున్
మితముగ నరిసతు లేడ్పినఁ, బ్రతతాకృతి నదులు వర్ష బాష్పజలములన్. ౧౨౦

భిన్నసంబంధము

క. నలువ భవదహితకీర్తలు, నలుపులు గావించుతలఁపునఁజేసి సుమీ
మలినకర్మము కుజననునఁ, స్థలముల నిడె ననఁగ ఖిన్నసంబంధ మగున్. ౧౨౧

ఆపక్రమము

తే. పురుషుఁ డొక్కఁడు పరిణయంబునకు మున్న
వరున సమహుచ్చై నీమంతపరికరములు
ఆన నపక్రమ మండ్రు కృత్యంబు గడచి
యవలిపని నేయు నని చెప్పనట్టికృతులు. ౧౨౨

పరుషము

క. వేఁడెడనర్థులఁ గనుఁగొన, వాఁడికతారమునఁ జెండవలదా యను నీ
మాఁడరిమాటల పరుషము, పోఁడిమి చెడు నట్టియర్థములఁ గబ్బములన్. ౧౨౩

ఆసదృశోపమ

క. వసుధాపతి లో హాస్తి, ప్రసరంబులచేత రజతవర్షతభంగిన్
వెన వెనిఁగెఁ బోర ననఁగా, ననమత నిది యసదృశోపమాహ్వాయ మయ్యెన్. ౧౨౪

అప్రసిద్ధోపమ

తే. బాష్పకణ్ణిర్ణ మై యొప్పుఁ బణఁతిమోము
మంచు నిండినతోగపువ్వుమాడ్కి ననిన
నప్రసిద్ధోపమార్థ మై యడరు నండ్రు
కుముదముఖముల కుపమాప్తి గూడ కునికె. ౧౨౫

హేతుసూన్యము

తే. చర్మ గోరక్షణార్థంబు చంపుఁ బులుల
ననక మిన్నక పులివేఁట లాడు నృపుఁడు
కూరుఁ డై యన్న నది హేతుశూన్య మయ్యె
నిప్పిఱ్ఱాజనకధన మై నివ్వటిలుట. ౧౨౬

విరసము

క. తలఁ పవుమాపులు నిద్దపు, బెలనగవులు నింత యొప్పు నే భయమున ని
చ్చులు చను నరినతులకు నన, విలనననమయంబు గామి విరసం బయ్యెన్. ౧౨౭

నిరలంకృతి

క. నీచుఁడు నభలోపల దు,ర్వాచాలత నాత్మ దోషవంబితుఁ డగు నా
నేచుచు నిరలంకృతి యై, యాచంద మలంకృతులకు నెక్కక యుసికేన్. ౧౨౮

విరుద్ధము

ఆ. చర్చ నేయ జగదసమృత మగునర్థ
మని విరుద్ధ మనఁగ నతిశయిల్లు
దేశ కాల లోక ది కృమయక విరు
ద్ధాహ్వాయములచేత నైను నాఁగ. ౧౨౯

దేశవిరుద్ధము

క. మరుదేశంబునఁ బెక్కులు, పరిపూరికనలిలనదులు పఁగి పి హాసా
తురులఁ దనియించు నాఁగా, ఖర దేశ విరుద్ధ మయ్యెఁ దజ్జుల కెల్లన్. ౧౩౦

కాలవిరుద్ధము

తే. గ్రీష్మ కాలంబు మత్తిలి కేసు లాడె
నింద్ర గోపంబు లిలమొంద నెల్లఁ బొడమెఁ
జాఁగె ప్రథమాంబువులకు నై చాతకంబు
లనఁగఁ గాలవిరుద్ధసమాఖ్య మయ్యె. ౧౩౧

లోకవిరుద్ధము

క. ఘనగజకుంభంబులలో, మొనయుఁ బ్రనాళంబు వెలయు ముత్తైపుగము ల
య్యెనుఁబోతులకొమ్మలలో, నన లోకవిరుద్ధ మయిన యర్థముఁ దలపన్. ౧౩౨

దిగ్విరుద్ధము

క. ఉదగంబుధిపీచుల నున్నదుఁ డై శ్రీడించె దాక్షిణాత్యుఁ డనంగా
మదిలో వినియెడువారల, యెద నించును దిగ్విరుద్ధ మనువర్థం బై. ౧౩౩

సమయవిరుద్ధము

క. అమరఁగఁ బులితోలును మ, ప్రమునం బలుజడలు దాల్చి సొగతుఁ డొప్పెన్
సామకరశేఖరుగుడి నన, సమయవిరుద్ధార్థ మగుచుఁ జను నక్కృతులన్. ౧౩౪

అసంగతి

తే. శ్రుతము శాంతియు నితనికిఁ జుట్టలనక
దయయు దానంబు నితనికి దయిత లనక

- జోడు దప్ప నసంగతి స్తుతి యొనర్పఁ
బద్ధములయందు సహచరభ్రంశ మయ్యె. ౧౩౧
- క. ఈదోషంబులు మొగి న, ర్థోదికములు పూర్వభాషితోదార్థజ్ఞే
షాదిగుణంబులతోడఁ బ్ర, మోదంబునఁ గూడి యొనఁగు ముఖ్యార్థములకొ. ౧౩౬
- క. శ్రుతివరువత మానుటకై, మఱిఁ గర్తవ్యంబు సౌకుమార్యము చెప్పకొ
జతురతఁ గాంటి ఘటించుట, వితతగ్రామ్యార్థహరణ విశ్రుతిఁ జేయుకొ. ౧౩౭
- క. కృతుల నిపుష్టార్థప్రవి, హాతికొఱకై చొనుపవలయు నర్థవ్యక్తికొ,
వితతన్యూనాధికపద, యుగిహాతికై సమత చెప్ప నొప్పం గవితకొ. ౧౩౮
- తే అనుచితార్థ నిరాకరణాప్తికొఱకు
నగు సుదాక్షకఁ గావ్యలబులందుఁ జొనువ.
యుక్తపాదవిసంధివిచ్ఛ్యుతి యొనర్చు
పనికి నూర్జస్వి కర్ణంబు పద్ధములను. ౧౩౯
- ల. తుదిఁ బతకప్రకర్ష దోషావహాతికి నై
యుక్తి రీతిఁ గావ్య మొగి నొనర్చు
నప్రతీతిక పరిహారంబు కొఱకు నై
సుప్రసాదగుణముఁ జొనుపవలయు. ౧౪౦
- క. చ్యుతసంస్కృతి మానుటకై, యతిమధురసుశబ్దవృత్త మగు నొనరింపకొ,
బ్రతక ప్రక్రమభంగా, హాతికై సంక్రమకఁ గూర్చు నగు నంద్రుబుధుల్. ౧౪౧
- క. ప్రేయోలంకారము దాశ్రేయం బగుఁ బరుషదోషశిథిలకొఱకై
చేయఁ దగుసూక్తితంత్రము, హేయాక్షిలంబుఁ దొలగ నెగుచుటకొఱకై. ౧౪౨
- క. ఇత్యైఱగున మఱియు గుణా, యత్తాలంకార సరణు లరసి కపింద్రుల్
చిత్తంబున దోషోదయ, వృత్తం బెడలించి కవిత విరచింపఁ దగుకొ. ౧౪౩

- చ. విరహితవైరికై భువన విశ్రుత సద్గుణ రత్నహారికై
నిరుపమకీర్తికై యువతి నిర్మగ్నకుము చారుమూర్తికై
విరచితవృద్ధికై సమర వీరవిరాజిత జైత్రసిద్ధికై
పరిచితకక్షికై గిరిశ పాదపయోజనివక్షభక్తికై. ౧౪౪
- క. పరగండభైరవునకై, యరిమానసచండడిండిమారావునకై
కరవాలభైరవోద్భిత, బిరుదునకై నకవిమతనిభృతవరదునకై. ౧౪౫

త్రలము

నుజనపోషణకాలికై రణతూరతావనమాలికై
రజనినాధకులగ్రగణ్యవిరాజికై జయనాజికై

కావ్యాలంకారచూడామణి

గజభుజంగమభారవారణకారితై యవికారికై
 విజయవిక్రమభర్తకై మనవిశ్వభూవరభర్తకై.

౯౪౬

గద్యము

ఇది శ్రీమదుమారమణ చరణారవిందవందన గోవిందామాత్యనందన వివిధబుధ
 విధేయ విన్నకోట పెద్దయ నామధేయ విరచితంబైన కావ్యాలంకార
 చూడామణియను నలంకారకాస్త్రంబునందు విమిశ్రితాలంకార
 యమకాద్యనుప్రాసచిత్ర బంధచిత్ర సందర్భ దోష గుణ
 నిరూపణ ప్రశ్నతి పంచమం బన్నది
 షష్టోష్టా స ము.

సప్తమోల్లాసము

చందస్సు

- క. శ్రీవిశ్వేశ్వరునకునై, భావితవిశ్వేశ్వరాంఘ్రిపద్మనకై సం
భావితపదవాక్యకళా, శోవిదుకై నయవిశేషగుణవిధునకునై. ౧
- క. ధీయుత పింగళనాగ హ,లాయాధ జయదేవ ముఖ్యు లగునార్యులచే
నాయతమై యామ్నాయ ప,దాయిత మగుచంద మొప్పదముగ నొనర్తుకొ. ౨
- క. చందోవిభ్రనువిధితోఁ, బొంది కదా వేదశాస్త్రములు వాగ్వినితా
మందిరము లైన యయ్యర, విందభవునివదనములకు విభవం బొనఁగెకొ. ౩
- కా. పొందై గౌరవలాఘవప్రకృత మై పూర్ణాక్షరస్పిగ్ధ మై
యందం బై శ్రుతిసమ్మతప్రకట మై ప్రాపించునానావిధ
చ్చందస్సుశ్రము లేక లాకములఁ జంచద్వాక్యరత్నావళి
సందోహంబులు కంఠభూషణము లై సంధిల్లు నే యెరికొకొ? ౪
- క. చందము వాఙ్మయవిద్యా, కందము యతిగమకసమకగణవృత్తకృతా
నంద మమందార్థకళా, విందము వాణీకరారవిందము ప్రతిభకొ. ౫
- క. పటుమతి నట మున్ను మహా, నటుఁ డీశుఁడు వాచకాభినయమునకై యు
త్కటయతిలయమయతాళ, స్ఫుటవికటచ్చంద మందముగ నొనరించెకొ. ౬
- క. సృజియించి యిచ్చె నజునకు, నజుఁడును భరతునకు నిచ్చె నమ్మునివరుఁడుకొ
బుజుమతి యగుసింగళంఁ డను, భుజగమునకు నిచ్చె భుజభోజనుఁ డచటకొ. ౭
- క. ప్రియ యది యేటిది నావుడుఁ, బుయిలోడినపలఁకుతుడలపొల్లలచేతకొ
మయరస త భ జ నగణము లు,దయ మొందెకొ చంద మొందెఁ దద్దణయుక్తికొ. ౮
- క. గురువును లఘువును శంకర, గిరిజాతాకృతులు తత్ప్రకృతములు గణముల్
గరుడునిపై సింగళఫణి, విరచించిన తెఱఁగు వరుస వివరింతుఁ దగకొ. ౯
- ప. అవి యెయ్యవి యనిన—ధీశ్రీస్త్రీష్టమ్, వరాహాయ్, కాగుహార్, వసుధాన్,
సాతేక్వల్, కదానజ్, కింవదభ, సహసన్: ఇట్లని గరుడభయంబుననుం దిర్య
గుదితవ్వభావంబునను సాభిప్రాయజ్ఞేయసేయార్థంబుగా గణన్వరూపనిరూపణం
బునకునై పింగళనాగంబుచేత సుచ్చరితంబు లగుతద్వాక్యాంతరంబులం బొల్లు లై
తోఁచు మకార-యకార-రేఫ - సకార - తకార - జకార - భకార - నకారంబులు
గణాభిధానంబులకు నాద్యక్షరంబు లగుటచేత మగణ - యగణ - రగణ - సగణ-త
గణ-జగణ-భగణ-నగణంబులు గ్రమంబునం బ్రస్తారోద్ధారంబునం బ్రభవించె.
దత్స్వరూపంబులనుం దదధిదైవతంబులను బరిపాఠిం బ్రకటింతు నెట్లనిన. ౧౦

- క. ధీశ్రీశ్రీ మన మగణము, విశ్రుత, మధిచైవతంబు విశ్వుంభర; ని
 త్స్రీల నొసంగు మగణ, ప్రశ్రయముఖకవిత చెప్పె బని దను దలంపఁ. ౧౧
- క. జగతివరాహో యనంగా, యగణం బుదయించె నుదక మధిచైవత మై,
 యగణప్రయోగములయెడఁ, దగిలించుకొ సిరులఁ దన్ను దలంపున నిలుపఁ. ౧౨
- తే. బ్రమిసి కాగుహో రసునట్టి వలుకు రగణ
 మయ్యె; నధిచైవతము వహ్ని యయ్యె గానఁ,
 గవితముఖమున రగణంబు కట్టునపుడు
 వహ్నిఁ దలంపంగఁ బగణకు వచ్చుఁ జావు. ౧౩
- క. గతికై ఫణివసుధా సని, మతిఁ దలంచిన సగణ మయ్యె; మారుత మధిచై
 వత మండ్రు; సగణముఖ మగు, కృతి పగణకు మగుడులేని కీ డొనరించుకొ. ౧౪
- క. సాలేక్య దనుడుఁ దగణము, శాశం బై శూన్య మగుడు, జద లధిచైవం
 బై తనరె; దగణముఖకృతి, శ్రీతుం డగునృపుని నైన హీనుం జేయుకొ. ౧౫
- ఆ. తనరఁ బింగళుఁడు కదాస జనకొ జగ
 ణము జనించెఁ, దదధినాథుఁ డీనుఁడు ;
 తొలుతఁ గృతని జెప్పఁ దొణఁగుచో నర్కునిఁ
 దలంప నరికి రోగతతులు వొడమ. ౧౬
- క. ఖగపతి కింపద భన నది, భగణం; బుడురాజు తదధిపతి; భగణాద్యం
 బుగను గృతి చెప్పనప్పడు, మృగాంకుఁ దలపంగ నగు సమీపిత కాంతుకొ. ౧౭
- క. సహస నసి పలుక నగణం, బహుతం బగుఁ, దదధిచైవ మగుఁ బ్రాణుఁడు; త
 ద్విహితస్తృతి నాయువు గడు, నిహితం బగు నగణముఖ వినిర్మాణములకొ. ౧౮
- క. గురులఘువులు గలములు; లఘు
 గురులు గురులఘువులు నెన్ని కొన వ హము లగుకొ;
 గురులఘువులు త్రితయము లై
 మురిసిన నవి మగణ నగణములు నాఁ బరఁగుకొ. ౧౯
- ఆ. మగణరచన కాదిమధ్యాంతలఘువులు
 గలిగె నేని య ర త గణము లయ్యె;
 నగణ రచన మొదల నడుమను గడ గురు
 వుండేనేని భ జ స లోప్యమిగులు. ౨౦
- క. లోవంక వ్రాయ గురు వగు; నేవంకయు లేనివ్రాఁత యెసంగును లఘువై
 జైవాత్మకరేఖాయత, భావజశరనిభము లండ్రు ప్రాణ్ణులు మఱియుకొ. ౨౧
- క. గురువు లగు నొంటినున్నుల, నిరునున్నుల జమిలివ్రాల నెడమల నూఁదకొ
 బొరసినవియు దీర్ఘములు, నితరములు లఘువులు గణములు తత్త్రితయంబుకొ. ౨౨
- క. ఇందుఁడు గాంతి వత్సప్రభఁ, గుబదర్పఁడు సప్తసప్తి ఘనరుచి ననఁ, జె
 న్నుందినయవి గురువులు చె, న్నొందిననిడుపులును: నట్ల యున్నవి లఘువుకొ. ౨౩

- క. కృతికృతులను తృపిదృపులను, పితృభృతులను నిలుచు పదముపిఱుండనలఘువుర్,
కృతిలో నగణములును దీర్ఘత నొందినయేని లెట్టిగాఁ దగు నెఱుగఁగ్. ౨౪
- మ. కమనీయంబగు గద్యపద్యమయమై కావ్యంబు; గద్యంబు నా
ననురుం బాదనియంత్రణానియమవిన్యస్తప్రశస్తార్థ మై,
రమణీయాంఘ్రిచతుష్టయ స్ఫుట వళిప్రా సాభిరామంబు ప
ద్యుచు; తక్షద్యము వృక్ష జాతు లన లెండై పర్వద గావ్యంబునఁగ్. ౨౫
- క. వృక్షం బనఁ జతురంఘ్రి సు-వృక్షం బై వళల వ్రాల వెలయును; మాత్రా
యత్తగణంబులనేతఁ బ్ర, వృత్తాకృతిఁ బరఁగు జాతివికతులు కృతులఁగ్. ౨౬
- తే. విరతి పిత్రాను విశ్రాంతి విరమ విరమ
ణాభిధాన విరామము లనెడిపేట్ల
యతికిఁ బరాయపదము లై యమరుఁ గృతిని;
యొక్కి పదములఁ గృతియందు నునుచవలయు. ౨౭
- క. కరి గిరి పుర నిధి శశి ది, కృపిసంఖ్యానంబు గణితపరిభాషలచే
నరసి యతి నిలపుచోబులు, పరికింపఁగవలయుఁ గావ్యబంధన వెలయఁగ్. ౨౮

వళిప్రాసములు

- క. పాదప్రథమాక్షర ము, త్పాదిత మగు వళి యనంగఁ; బ్రాసం బనఁగాఁ
బాదద్వితీయవర్ణము; పాదచతుష్కమున కీవియ ప్రాణము లెపుడుఁగ్. ౨౯

వళిభేదములు

- క. స్వరజలు వర్ణజ లిత రే, తరవర్ణజ లనఁగ నేకతరజ లనంగాఁ
బరపారు వట్ల నాలగు; వరుసఁ దెనుంగునకు వాని పలయుం దెలియఁగ్. ౩౦
- క. కోఠి యకారము మొదలౌ, కారము తుద యైనయచ్చుగమి పండ్రెండ్రుఁ
వారక యొండొఁటికి నిం, పారఁగ వల్లయ్యె నాల్గు నైదును మూఁడుఁగ్. ౩౧

అజ్జిరమము

- క. ఆ బి కౌ లక్షమునకు, నీ ఏలును బుద్ధయంబు నిశ్చమునకుఁ దా
మా ఓ లుత్సమునకు పళు, లాయచ్చుల దొరసి యుండ మాల్లల కెల్లఁగ్. ౩౨

అకారవళినిరూపణము

తే. అపని ధర్మజుఁబోలు నిత్యార్థ్యచర్య,
నాదిరాజుల దొరయు నిత్యైంద్రభూతి,
నరులఁ బ్రహరించు బాహుదండోగ్రమునను,
విధకులౌగ్రణి చాళుక్యవిశ్వవిభుఁడు.

ఇకారవళినిరూపణము

అ. ఇనజుఁ డీగి, భారతీశుండు చతురత,
నేకవీరుఁ డాజి ఋజుతయందు,
ఋూజరిపుఁడు సీరి, నహీనుండు భూపహ
నమున విశ్వమనుజనాధవిభుఁడు.

38

ఉకారవళి నిరూపణము

క. ధరణీవరాహలాంఛితుఁ, దురరీకృత సకలవిద్యుఁ డూరీకృత సం
గంజ యుఁడు విశ్వభూవరుఁ, దురుక్షీస్తుల నెగఁడు నా బిడౌజో నిభుఁ డై.

39

వర్ణవళినిరూపణము

క. తుది నున్న జ ఙ్గాణ న మ ములు, పదలిన యా క చ ట త పల వర్ణాక్షరముల్
వౌషిఁ దనవంగడములలో, నదికిన నవ్వళులు వర్ణజాఘ్రిము లరయన్.

3౬

సీ. కమనీయరాజశిఖామణి కరిరాజ గర్వమహీధ్రనిర్ధాశమనకు
చతురయశస్సిత చ్చుట్టి క్షాయోధన జయదాశ్వభంజళీ ఝంపునకును
టంకితరాయకతారిసాళీవునకు డంభలాంఛన కోల డాలునకును
త త్త్వ పురాణకథా రసవేదికి దాన దయా ధర్మ ధామ మతికి

తే. పశుపతిప్రాప్త సామ్రాజ్యఫలున కట్టి
బంధుబంధుర తేజోవిభాసునకును
విశ్వవిభునకు సరి లేరు విశ్వజగతి
సనిన నివి వర్ణవల్లకు నచ్చు గృతుల.

32

కాదివర్ణమునకు గుణితస్వరవళినిరూపణము

క. కా కై కౌ లట కత్వము, కీ కేలు కృ క్షూలు నట్టె, కిత్వము వళులై,
కూ కోలు కుత్వమునకును, కేకొను దత్కాదిశాంతసిద్ధార్థతతికా.

3౮

ఇతరేతరవర్ణజవళినిరూపణము

క. ఇతరేతరవర్ణజవళి, తతికిఁ జవర్ణవును శ ష స దగు నొకగమి యై;
కృతులకు న హ య లు నేక, స్థితి నొకవంగళము; న ణ లుఁ జెలఁగునొకటియై.

చ. చతురచతుకృత్యవిశ్వవిభుకాసన మెక్కినరాజనూళు ల
చ్చుత్ర మకుటోజ్జ్వలస్త్రగనువక్తము లై విలసిల్లు నెందు; నీ
జతనము నీతిమంతులకు సాఁగిన నేమి కొఱంత? సంత్రో
ద్వి తనుదబుద్ధులుం గుశలసిద్ధులు పొందుట లెల్లఁ బోలవే.

౪౦

అ. చతురుపాయబాహుశ క్షిప్రమావళిఁ
బాఱ విడిచి చిత్ర భానుసాక్షిఁ

బాతె నర్వసిద్ధిపద మేది ధరణీవ
రాహమునకు నోడి రాచకదుపు.

౪౦

చ. అమమత కాస్పదంబు, వినయంబునకుం గుదు, రుబ్బులేనిసె
య్యమునకు నాలవాలము, మహాగుణపంక్తికి జన్మభూమి, దా
నమునకు నాదరం, బరిరణక్రియ కుగ్రనికేతనంబు, నా
నమరుఁ జలక్యవిశ్వమనుజాధిపుచిత్త మమ త్తవృత్తియై.

౪౧

ఏకతరవళినిరూపణము

క. మ ర వ ల ఱ లేకతరవళు, లరయఁగఁ దమతమక కవులయనుమతి వళులై
పరఁగఁ, బదాంతముకారము, పొరిఁబొందినపు వు బు భు ము లు పొసఁగిన చోటఁ.

ఆ. మధురవచనుఁ డార్థమాననీయాగ్రణి
రసికవరుఁడు రాజరాజనిభుఁడు
వరుస యెఱిఁగి నుకవివరులకు నిచ్చిన
లచ్చి విశ్వవిభునిలాగు మెచ్చు.

౪౪

ఆ. అజ్ఞు లాని యీగి తావడి నభలాన
తేసి పోరి లాన టిచ్చఁ బోఱిసి
తొన్న మడుగుపుడమితేండ్ర నేల నులింప
మనకు విశ్వనాథుఁ డొసరియుండ.

౪౫

ముకారవళినిరూపణము

తే. పుడమి విశ్వవిభునిభుజమునకుఁ దొడవు
ఫుల్లపద్మాలయ పితీర్ణమునకు బోటి
బుధులు విద్యావివేచనమునకు సాక్షి
భువనములు కీర్తికి నీవాసములు దలంప.

౪౬

ప్రాదివళినిరూపణము

క. ప్ర ప రావ స మను సు ప్ర,త్యక్తి ని ర్ణ రధి న్యు పా భ్యు దాఙ్మ్యి శ్యవ ప
ర్ణుకసర్గ వింశతికి వళు,లు పరస్పరవర్ణయై నుభయముఁ జెల్లఁ.

౪౭

ప్ర - పరా - ఆప - సమ్ - అను - సు - ప్రతి - అసి - నిర్ - దుర్ - అధి-ని-ఉప-
అభి - ఉత్ - ఆత్ - వి-అతి - ఆవ-పరి:—ఇవి యిరువదియు నుపసర్గలు; ఇందు
అప్యాజ్ అను నిరూపణ మప్రసిద్ధము.

కా. ప్రారంభించు నశేషధర్మముల సంపాదించు సత్కీర్తులకై,
బ్రారంభంబులు నిర్వహించు ఫలపర్యంతంబుగా నెవ్వఁడు,
బ్రారంభ ప్రతిలంఘనంపదలచే రాగిల్లు నుల్లాసి యై,
యీ రా జంఁచు నులింతు రాధ్యు లిల విశ్వేశావనితల్లభుకై.

౪౮

తే. రిపుల విశసించు చోటఁ బరేతనాథుఁ
 డుర్వి రక్షించుచోటఁ బరోధ భుజుఁడు
 బహుధనా వాప్తిచో ననపాయబుద్ధి
 యంతరదులకు నీ రా జపాయకరుఁడు. ౪౩

చ. స్వయరహితంబు వైభవసమాగమ, మాహవధుర్యకౌర్య ము
 వ్యయము, జయంబు విస్తయనమగ్రము, షాదవినమ్ర శాత్రవా
 న్వయ పరిరక్షణం బభినవంబు, నయోచిత శాస్త్రవాచకా
 న్వయనిపుణంబు చిత్త, మనయంబును విశ్వనరేంద్రభర్తకుఁ. ౪౦

తే. స్వర్ణగిరిచావుఁ డర్చింపవలయు వేల్పు
 న్నంత మగుమంత్ర మాప్తపంచాక్షరంబు,
 తథ్యచుగుధర్మ మెపుడు ప్రత్యక్షకృత్య,
 మాత్మ విశ్వేశ్వరునకుఁ బ్రత్యహముఁ దగిలి. ౪౦

సీ రసభావశీలి నిరంతరస్మృతికాలి యర్థావబోధ నిర్దళంబు
 రాజన్యజన్య దురంతవిక్రముఁడు దు రవగాహవిద్యా విహారభూమి
 దాసార్థ సంపదధ్యావన మాయుధాయతపేదశశ్వాదధ్యయనవేసి
 న్యాయ త రాది నానాకాస్త్రకుతుకి వి న్యస్తపూతార్థ మహాశయుండు. ౪౨

ఆ ప్రచుర ఫలిత చతురుపాయాభిరాముఁ డు
 పేంద్రభూపతనయుఁ డింద్రసింఘుఁడు
 భీమబలుఁడు జగదభీపిత శోభనా
 భ్యర్థి విశ్వనాథుఁ డవనిభుఁడు. ౪౩

క. చంచలత లేక దానో, దంచితః డగువిశ్వనాథ ధరణీశ్వరుచే
 మించిననుకపీశ్వరుల దృగంచలముల మలయు సిరు లుదగ్రప్రీతిఁ. ౪౪

చ. వ్యవగతదోషుఁ డవ్యసనవర్ధుఁ డుదంచిత మంత్రపంచక
 వ్యవగతశత్రుమండలుఁ డయాన్నితుఁ డుద్దిత వైరిభూవర
 ద్విపవరమత్తకేసరి యతీంద్రియఖేలకుఁ డార్య చర్యుఁ డ
 త్యుపచితకౌర్యకాలి సుగుణోన్నతి విశ్వనరేంద్రుఁ డెప్పుడుఁ. ౪౫

తే. పశ్య విశ్వంభరాసమా వేక్షణమున
 నడరు నీహిత బహుఫలావాప్తు లైల్లఁ;
 బ్రణతు లానరింతు రణల పర్యంతనృపులు
 నర్థి విశ్వేశ్వరునకుఁ బర్యాయగతుల. ౪౬

నబిందువర్ణవళి నిరూపణము

తే. ట త ప వర్ణాక్షరములకు డాపలించి
 యొనర నూఁదిన బిందువు లుండెనేని

వరుస ణ న మ లు వళు లగు వాని కెల్ల
నవనిఁ గొందఱు సుకవులయసుమతమున.

౫౭

చ. కనుకఁ జఱుక్యవిశ్వస్వపకేశరి టేసినఁదోఁ గృపాణదం
దనమునఁ గల్గుఁ బో సురగణత్వము తత్పదపారిజాత వం
దనమునఁ గల్గుఁ బో మనుజనాక్షత తద్భటదర్శనావలం
బనమునఁ గల్గుఁ బో గహనమధ్య నివాసము వైరకోటికిఁ.

౫౮

ద్వ్యక్షర త్ర్యక్షర ప్లుతాక్షర వళి నిరూపణము

అ. మొదలివ్రాత రెండు మూడు నక్కరములఁ
గూడెనేని యదియ కూర్చు వళుల,
సంత్యవర్ణము నిడువయి తర్క భేద ద?
యాళ్ళ మయిన నచ్చు హల్లు వళులు.

౫౯

క. ప్రి గుకరుఁడు సర్వలోకా, శ్రయ బిరు దోదగ్రుఁ డుగ్రజనవర సేనా
జమలక్ష్మీ సుఖకర సం, శ్రయఁ డీచాళుక్యవిశ్వరాజేంద్రుఁ డిలకి .

౬౦

తే. ధర్మములు నిత్య సత్య కృద్వాస్తిపు లెపుడు,
వర్ణములు చిత్తమున కసద్వ్యసనచయము,
లర్నములు వర్ణ విభ్రమ ద్వ్యక్తివిధులు
వతికి ననుటయు విశ్వభూవతికి నమరు.

౬౧

క. త్రాసమతి విమతు లడుగులు, డాసిన నీసోమపంక్తుఁడా రక్షింపం
డీ సుడిగి యుచితగతి వి, న్యాసంబునఁ గొలువవలవదా విశ్వేకుఁ.

౬౨

మ. కమలోత్పత్తి నిమిత్తముం గువలయాకాంక్ష్యోతపజ్జీవనీ
యమునైనంతన నభ్రవిభ్రమము నేలా సర్వలోకాశ్రయ
క్షమతం బేర్చు చళుక్య విశ్వవిభు శశ్వద్దాన ధారాజ రా
ఘముతో సాటికిఁ బాటి నేనెదవు క్రిక్కా చక్కఁ దర్కింపుమా.

౬౩

ఆదేశవళి నిరూపణము

క. ద్వీపమునకు నాకమునకు, నాపై కాస్త్రోక్తి నచ్చు ాదేశ సమా
సావత్తి గలుగుటయు వళు, లాపాదీంపుదురు కొంద అచ్చుచు హల్లుఁ.

౬౪

ఉ. ద్వీపులఁ ద్రుంచువిశ్వజగతీవతి యుక్తమశక్తి కాంబవ
ద్వీపమునంను గోవులకు నిమ్ముగఁ జేయుటయుఁ బ్రసన్నయై
గోవతి ధేను వద్విభునకుం దనవైభవ మిచ్చెఁ గాక యే
భూవతు లీవదాన్యగుణబుద్ధిఁ బ్రసీద్ధి వహించి రుర్వరఁ.

౬౫

క. నీకరనాలముపాలై, నాకంబున కరిగి రాజనారాయణ యా
భూకాంతు లెట్టివన వో, నాక ంటోత్తములఁ దూల నడుతురు లీలఁ.

౬౬

క. విను మన్యోన్యపదంబున, కొనరింతురు కవులు గొంద టో నో లాయుం
దనుబోనియచ్చు కలుగుట, జొసుపుదు రాయచ్చు వళియు సుకవులు కృతులన్.

ఉ. భన్యండు విశ్వభూవిభుండు ధారుణి యేలంగ భూజనంబు ల
న్యోన్యహితక్వ సంపదల నొందిరి, దంపతు లింపు నింప న
న్యోన్యసుఖానుకూలకల నోమిరి విప్రులు వేల్పుఁబిండు న
న్యోన్య సుపుష్టి తుష్టి కుశ లాదులఁ జెందిరి నాఁడునాఁటికిన్.

౬౮

దేశీయవళి నిరూపణము

చ. కఱకరి కల్లడంబు కడుఁ గట్టిఁడి బెమ్మెర లాలమాస గ్ర
చ్చుఱి యెసలారు లుల్లుఱుకు లాడెడి వీఱిఁడి రజ్జులాఁడు గ్రి
క్కిఱియుట నాఁ బెనుంగునకు నీయుభయంబు వళిప్రకారమై
మెఱియఁ గవిప్రయోగమున మేల మెఱింగి రచింప వేర్చినన్.

౬౯

క. చెన్నక్కుకుఁ జెన్నక మా, చన్నన మాచన యనంగ నచ్చట వళి యై
చెన్నగు నకార మార్పుల, మన్నన మాల్లెని గలుగు మఱియొక్కొకచోన్.

౭౦

క. కడలాలం జనరాలును, జడుఁ డొక్కం డొకఁ డనంగఁ జనునుడువుల న
చ్చిడుటయె తగు వడి హల్లును, వడి నేయఁదు రండ్రుకవులు వలసినచోటన్.

౭౧

క. ఏకైకము సోదర నా,కొఱులు ననుశబ్దములకు నొగి నేవోత్వా
సికము వళు లగుఁ గొందఱు, గైకొందురు వృద్ధివళులు కవు లొడఁబడికన్.

౭౨

షడ్విధ ప్రాసములు.

క. భాసురము లగుచు సుకర, ప్రాసానుప్రాస దుష్కరప్రాసాంశ్య
ప్రాస ద్వంద్వ త్రితయ, ప్రాసము లన షడ్విధములు పరఁగుం గృతులన్.

౭౩

సుకరప్రాసము

క. సుకుమారము శ్రుతిసుఖదము, నకలంకము నైనవర్ణ మావ్యక్షర సృ
ష్టికి రెండవప్రాయి సుని, సుకరప్రాసం బనంగ సులభము కృతులన్.

౭౪

క. ఆరవిందహితుండు దీధితి, నరవిందోదరుండు విద్విడపహరణముచో
నరవిందభవుండు చతురత, ధర ధరణివరాహ విశ్వధరణిపుఁ డెపుడున్.

౭౫

అనుప్రాసము

క. ఇడునెడఁ బ్రాసాక్షరములు, బడి తప్పక పాదపదవిభాగముల గడున్
బెడఁగైన ననుప్రాసం, బడరుం గబ్బముల నెల్ల నమరినతోడవై.

౭౬

క. రుంద్రములు సాంద్రములు ని, శ్చంద్రములును గణము లెపుడు ధర సత్యహరి
శ్చంద్రునకుఁ జంద్రవంశ్యున, కింద్రోర్జితమహిమనుకు నుపేంద్రసుతునకున్.

౭౭

దుష్కరప్రాసము

- క. పరువడి బాదాదుల ను, చ్చరణాసహ్యక్షరముల సమకూర్చిన దు
 ష్కర మనియెడు ప్రాసం బగు, సరసాలంకార మనుచు జను సత్కృతులకొ. ౭౮
- క. నర్లయ విశ్వేశ్వరుడో, రర్లశహతి జన్నరిపుల న వినుతింపకొ
 న్నర్లపధూకుచకుంభ వి, నిర్లశదంబువుల చేత నిర్మలు లగుటకొ. ౭౯

అంభ్యప్రాసము

- క. మొదలిచరణంబుకడ శుభ, పద మయ్యెడి వ్రాయి యన్ని పాదంబులకుకొ
 దుదనుండి మండనం బ, నది యంత్య ప్రాస మనంగ నమరుం గృతులకొ. ౮౦
- క. భూజనహితనయశీలుకొ, బూజింతురు నృపులు విశ్వభూమి పాలుకొ
 రాజితకీర్తివికాలుకొ, రాజేంద్ర చ్ఛత్రచామరశ్రీలోలుకొ. ౮౧

ద్వంద్వ త్రిప్రాసము

- క. క్రమమున బాదాదులయం, దమలము లై రెండు మూడు నక్కరములు చె
 న్నమరిన ద్వంద్వత్రిప్రాసము లనగా బదంగ వాని జయం దెలియంగకొ. ౮౨
- క. దానంబు వివిధకుశలని, దానంబు విరోధిరాజ దత్తధనచయా
 దానంబు గవులసొ మ్ముప, దానం బితైఱంగు విశ్వధరణీపతికొ. ౮౩
- క. శీలనమును దన్నవసరి, లాలనము నశేషకాస్త్ర లాలికపిద్యా
 ఘోలము ధర్మధరణీ, పాలనమును విశ్వధరణీపాలన కొనరుకొ. ౮౪

ల శ డ ఋక్రాంతప్రాసములు

- క. పలసినచోలశములు డల, మలు మఱి ఋక్రాంతవర్ణములు ప్రాసము లై
 యలపడు సత్కవికృతులకొ, నిలుపందగు వాని దెలిసి నియక శ్రీతికొ. ౮౫
- క. తాళము దాలము నాజను, జోభండు చోడుండు నాంగ సొం పగు నుగ్ర
 వ్యాళ వ్యాడ వ్యాలము, లాలి న సమరూఢి బ్రాసయం క్తిం జెల్లుకొ. ౮౬
- లే. భీకరాకారుం డయ్యు నంగీకృతుండు
 మేదురక్రోధుం డయ్యు ననాదృతుండు
 పావనాత్మకుం డయ్యు బలాపుతుండు
 నాగం బ్రాసంబులకు సమానంబు లెపుడు. ౮౭

వృ త్త ము లు

- క. ఇది ప్రాసలక్షణం బిక, విదితంబుగఁ బింగళాహివరచిత మగుచుకొ
 బొదలెడు ఛందోగణ సంపద యగు వృత్తప్రపంచపద మెఱుంగఁ దగుకొ. ౮౮

క. ఆదట నక్షర గణ నో, త్వాదిత గణసంప్రవృత్తితంత్రముచే గా
కొదరుఁడు గరుడునిం బ్ర, చ్ఛాదించుట ఛంద మనఁగ జగతిం బరఁగున్. ౮౯

క. ఇది లాక వైదిక వా, క్షద మై పడ్డింకతిప్రపంచాత్మక మై
పాదలుం. దెలియఁగవలయును, ముదమున నభిధానరూపముల చందంబున్. ౯౦

ప. ఉక్త, ఆత్మ్యుక్త, మధ్య, ప్రతిష్ఠ, సుప్రసిష్ఠ, గాయత్రి, ఉష్ణికుక్, అనుష్టుప్, బృహతి, పంక్తి, త్రిష్టుప్, జగతి, ఆతిజగతి, శక్వరి, అతిశక్వరి, ఆష్టి, అత్యష్టి, ధృతి, అతిధృతి, కృతి, ప్రకృతి, ఆకృతి, వికృతి, సంకృతి, అతికృతి, ఉత్కృతి, అనం బ్రవర్తిల్లు; నందు సుక్తాదిచ్ఛందంబు లొక్కయక్షరంబునుండి యొండొంటి కొక్కొక్క యక్షరంబుగా పడ్డింకాక్షరవ్యంతంబుఁ బెరుఁగు. అందు సుక్తాచ్ఛందంబునఁ బ్రతిపాదంబున కేకాక్షరం బై శ్రీ యను వృత్తంబయ్యె:

శ్రీ-శ్రీ-శే-యున్.

అత్యుక్తాచ్ఛందః పాదంబు ద్వ్యక్షరం బందు శ్రీ యను వృత్తం బయ్యె:

శ్రీరూ-పారుం-గారు-పారున్.

మధ్యాచ్ఛందంబు త్ర్యక్షరంబై నారీవృత్తంబునకు జనకం బయ్యె:

నారీవృ-త్తారంభం-బాగు స్మా-కారం బై.

ప్రతిష్ఠాచ్ఛందః పాదంబు చతురక్షరం బై

కన్యావృత్తము

పాతై మాగా-వృత్తిం గన్యా-వృత్తం బయ్యెన్-జిత్తం బారన్

సుకాంతివృత్తము (జగ.)

జగంబులంద-గున్ సుకా-తి గల్పిత-ప్రగల్భకన్.

సుప్రతిష్ఠాచ్ఛందః పాదంబు పంచాక్షరం బై

సుందరీవృత్తము (భగగ.)

సుందరి యొప్పుం-జెంది భగా నిం-పొంద నియుక్తై-గంతుకలీలన్.

ప్రగుణావృత్తము (సగగ.)

సగణాసక్తిం-గగసంయుక్తై-బ్రగుణాఖ్యం బై-తగు నింపారన్.

అంబుజవృత్తము (భవ.)

ఇంబగు భకా-రంబును వకా-రంబును జుమీ-యంబుజ మగున్.

విచ్ఛదోధికారము

క. ఇం దుండియుఁ గరణీయ, చ్ఛందోవృత్తముల నర్థ సంజ్ఞితములుగా
నొందింతు గ్రంథవిస్తృతి, క్రందునకుం గాక యర్థగౌరవ మొప్పన్.

గాయత్రీ చ్ఛందః పాదంబు స డక్షరంబై

విచిత్రవృత్తము (యయ.)

విచిత్రంబునందుక - రుచింసుక యయంబుల్.

తనుమథ్యావృత్తము (తయ.)

ఓప్పక తయ యుస్తం - జెప్పం దనుమధ్యక.

సురలత (సయ.)

సురలతఁ జెప్పక - సొరది నయంబుల్.

ఉష్టిక చందఃపాదంబు స ప్తాక్షరంబై

విభూతివృత్తము (రజగ.)

స్థ సద్విభూతి దా-రథ జన్మగంబునక.

మదనవిలసితము (ననగ.)

చుదనవిలసిక-ప్రదములు ననకల్.

కుమారలలిత (జనగ.)

కుమార లలితకుక - సమగ్రజనగముల్.

అనుష్టుప్చందఃపాదం బప్తాక్షరం బై

విద్యున్మాళ యనువృత్తము (మమగగ.)

శ్రీలీలక రాజిల్లుక విద్యు-న్మాళాఖ్యం బై మాగాసక్తిన్.

చిత్రపదము (భభగగ.)

చిత్రపదం బన భాగా-చిత్రయతిప్రతిపత్తిక.

ప్రమాణి (జరవ.)

జకారముక రకారముక - వకారముం బ్రమాణికిక.

సమాని (రజవ.)

ఈసమానికిక రజవ-వ్యాస మొప్పగుం గృతులక.

సింహరేఖ (రజగగ.)

ఈరజగ్రగా నియుక్తిక - గోరి సింహరేఖ యొప్పక

బృహతీచ్ఛందఃపాదంబు సపాక్షరం బై

భుజగశిశురుతమనువృత్తము (ననయ.)

భుజగశిశురుత మయ్యోక్-బుజా ననయ ములచేతక్.

హాలముఖి (రసస)

కామితక్రియ హాలముఖి-నామ మొప్పు రననలచేక్.

భద్రకము (రసర.)

భద్రకంబు రనరాబులక్-భద్ర విశ్వనృపమన్మథా.

ఉత్సుకము (భభర.)

ఉత్సుక నూ భభరంబులక్-మత్సరి మాన విమర్దనా.

క. ఇట నిం దీవల విశ్రమ, ఘటనలు కల్పింప పలయుఁ గబ్బంబుల నె

చ్చట నిలుపంగాఁదగున,చ్చటఁ దగఁ బరికించి నిలుప శాస్త్ర ప్రాడిక్.

కళ

పంక్తిచ్ఛందఃపాదంబు దశాక్షరం బై

రుగ్భవతి యనువృత్తము (భమసగ, 6)

రుగ్భవతి జేరుక్ భమసంబుల్-తిగ్మరుచిద్యు ద్దీప్త గయుక్తిక్.

మయూరసారి (రజరగ, 7.)

పద్య నీరజంబు బై రగంబుల్-సర్వదా మయూరసారిఁ జెప్పక్.

మత్త (మభసగ, 7.)

శైలశ్రాంతిక్ మభసగలోలిం-గ్రాలక్ మత్తాఖ్యసు గనుపట్టుక్.

శుద్ధవిరాట (మసజగ, 6)

సక్తం బైమసజస్థగ ప్రథా-రక్తిక్ శుద్ధవిరాట నాఁజనుక్.

పణావము (మనయగ, 6.)

అందం బైమనయగముల్ సొంపిం-పం దప్పొందక పణావం బయ్యోక్.

త్రిష్టప్పందఃపాదం బేకాదశాక్షరంబై

శాలినీవృత్తము (మతతగగ, 6.)

రాకాఢీశాకార రాజన్మ తా గా-నీకప్రాప్తిక్ శాలినీవృత్త మయ్యోక్.

ఇంద్రవజ్రము (తతజగగ, 8.)

ఈతాజగాసిర్మితి నింద్రవజ్రా-నీతాఖ్య వర్తింతు వినిర్మలాక్తిక్.

ఉపేంద్రవజ్రము (జితజగగ, 8.)

ఉపేంద్రవజ్రాహ్వయ మొప్పనిం వై యుపేంద్రపుత్రా జకజోక్తగాలక్.

ఉపజాతి

ఈయంద్రవజ్రాఖ్య ముపేంద్రవజ్ర-శ్రయంబు గాఁగా నుపజాతి యయ్యెన్.

తోదకముఁ (భభభగగ, 7.)

కామితభత్రయగాయత మైవి-శ్రామపుండోదకసంజ్ఞకఁ జెందున్.

రథోద్ధతము (రనరలగ, 7.)

రక్తిఁ బేర్చి రనరంబు పైలగం-బుక్త మైనను రథోద్ధతం బగున్.

చంద్రిక (ననరవ, 7.)

సలలితముఁ జంద్రికాహ్వయం-బుల ననగ వాంక మై కృతిన్.

స్వాగతము (రనభగగ, 7)

స్వాగతంబు రనభంబు గగ్నాక్షిక్ -సాగువిశ్వనృపచంద్రమలాఘ్యా.

శ్యేని (రవరవ, 7.)

శ్యేనికై రవంబు చెప్పి పైరవం బూనఁ జేయు టెల్ల నొప్పు నెప్పుదున్.

వాతోర్షి (మభతలగ, 7.)

నద్వాతోర్షిక్ మభ తంబుల్ లగముక్ -నద్విశ్రామస్థితి సంధిల్లుఁ దగన్.

జగతీధందఃపాదంబు ద్వాదశాక్షరంబై

భుజుగ ప్రయాతవృత్తము (యయయయ, 8.)

భుజంగ ప్రయాతంబు పాం దారు నందం

బజశ్రంబుగా నయ్యయాయంబు లొందన్.

తోటకము (సససస, 9.)

సరసం బియి సాసససంభృత మై-విరచించినఁ దోటకవృత్తమగున్.

వంశశ్ఠము (జితజర, 8.)

జతంబులం జెంది నజంబు చేఫయ్యుక్ -నులింప వంశశ్ఠ మనుక్రమక్రియన్.

ఇంద్రవంశము (తతజర, 8.)

ఈతాజరాకల్పన నింద్రవంశకా-ఖ్యాతాఖ్య మయ్యెక్ బరగండశైరవా.

తోదకము (నజజయ, 8)

సలలిత మైననజాయగణంబుల్ -చిలసికతోదకవృత్తముఁ జెప్పన్.

దుత్రవిలంబితము (సభభర, 7.)

దుత్రవిలంబితరూపితప్పత్తిచేత్ - బ్రతకమయ్యై నభారగణంబులన్.

స్రగ్విణి (రరరర, 7.)

స్ఫారితంబైయకూపారరశ్రేణిలో - సార మై స్రగ్విణీచారువృత్తం బగున్.

జలధరమాల (మభసమ, 9.)

మాద్యత్ప్రీతిం జలధరమాలాభిఖ్యం - బ్రద్యోతింఛుక్ మభసమభద్రన్యాప్తిన్.

ప్రమితాక్షరము (సజసస, 9.)

అమలక్రియాక్షిః ప్రమితాక్షర మై - యమరుక్ సయస్థసనయంత్రిక మె.

విశ్వదేవి (మమయయ, 8)

మాయావర్ణం బోష్పం గ్రమన్యాసవృత్తిః

జేయక్ భూభృద్విశ్రాంతిచే విశ్వదేవిః

క. అకలంకయతిచ్చందో, ధికార మిది దీనిసెటిఁగి తెలియఁగవలయున్.

బ్రకటింతు విపులవృత్త, ప్రకరముఁ బ్రస్తారసరణిరచనీయంబున్.

కా. ఛందశ్చాస్త్రవివక్ష సక్రమితిపరిహార క్రియాదక్ష స్వ

చ్చందశ్రీడదురుప్రతాప కరుణానంపన్న సల్లావ ని

ష్టందా నందితసాధులొక భువనప్రఖ్యాతసుష్టోక స

ద్వందూరుక్షీతిపాల పాలనకళాధారేయ ఛైరోష్టిజ్జ్వలా.

క. రాజేంద్రచరిత్రద్వయ, రాజద్విజ యేదిరాభిరా మైశ్వర్యా

రాజాన్వవాయసర్యా, రాజీవ కంబనూర్య రసికాచార్యా.

మాలిని

రభసరణ విశంకా రాజనారాయణాంకా

సభయరిపుశరణ్యా శశ్వ దాసన్నపుణ్యా

సభికహితపదార్థా సర్వలోకాశ్రయార్థా

విభవవిబుధనాథా వీరలక్ష్మీ సనాథా.

గద్యము

ఇతి శ్రీమదుమారమణ చరణారవిందవందన గోవిందామాత్యనందన

వివిధబుధవిధేయ విన్నకోట పెద్దయనామధేయ విరచితం బైన

కావ్యాలంకారచూడామణి యను నలంకారశాస్త్రంబు

నందు ఛందో గణ వళి ప్రాస ఛందోధి

కార లక్షణ సముదేశం బన్నది

సప్తమోల్లాసము.

అష్టమోల్లాసము

భంకస్సు

భ జ స య ర త మ న గ ల

౦|| - |౦| - ||౦-|౦౦- ౦|౦- ౦౦| - ౦౦౦-||| - ౦ - |

గలము—లగము

౦| |౦

(గలమునకు హగణమనియు—లగమునకు వగణమనియు

నామాంతరములు)

క. శ్రీవిశ్వేశ్వర విశ్వత్సావల్లభవంద్య పాదకమల కమలభూ

జేవీ కమలసితయశా, శోవిదనుత రాయగండ గోపాలంకా !

౧

౧౩. అతిజగతీచ్ఛందఃపాదంబు త్రయోదశాక్షరంబు—

అందు బ్రహ్మణీవృత్తము—(మ-న-జ-ర-గ-౮ యతి.)

ప్రావీణ్యప్రదయ్యుసరం బ్రహ్మణీ జిందా, గావింతుక్ మనజరగ వ్రజంబుధాత్రిక్

రుచీరవృత్తము—(మ-త-య-స-గ ౮ యతి.)

క్రమంబుతో జభసజగమ్ము లిమ్ముగా, నమర్చుగా రుచీరసమాహ్వయం బగుక్.

మ త్రమయూరము—(న-స-ర-స-ల-గ-౯ యతి.)

సంబోధార్థంబై విలసన్మత్త మయూరా

ఘ్రిం బింబాస్పారుక్ మతయాగ్రాత్త సగాత్రిక్.

మంజుభాషిణి—(స-జ-స-జ-గ-౯ యతి)

నలయంబుగాఁగ నజసంబుతో జగం, బులు మంజుభాషిణికిఁ బొందు నందమై.

జలదము—(భ-ర-న-భ-గురు-౧౦ యతి.)

ఈభరసంబుల న్నగురు లెక్కుచు నిం, నై భజియించె నేని జలదాహ్వయ మా.

సృభాతము—(న-జ-ర-గ-౮ యతి.)

మొదల నశారగము ల్పృభాతసంజ్ఞం, బొదవఁగఁ జేయు నపూర్వకల్పనోత్తిక్.

౧౮. శక్వరీచ్ఛందఃపాదంబు చతుర్దశాక్షగంబు

అందు వసంతతిలకవృత్తము—(త-భ-జ-జ-గ-గ-౮ యతి.)

ఘాసించినం దభజంబు చక్యక విశ్వఘృషా వసంతతిలకంబగు గానియుక్తి

అపరాజితవృత్తము—(న-న-ర-స-ల-గ-౯ యతి)

ననరసలగమల్ దనర్చిన సక్కుతిం, దనరగ నపరాజితంబు కవిస్తుతి.

వసమయూరము—(భ-జ-స-న-గ-౯ యతి.)

నందయతితో, భజనవ్రజగం బి, పొంది చదువ న్వనమయూర మగుభామ్రై.

సుందరము—(భ-భ-ర-స-ల-౯ యతి)

భారసవంబుల నొప్పు పద్మజవిత్రమం, బారగ సుందరవృత్తమై బుధవర్ణమై.

ప్రహరణకలితము—(న-న-భ-న-ల-౮ యతి.)

ప్రహరణకలితంబయ ననభీనతో, బహువిధయతులంబ్రధక జెలు వడరు.

భూనుత్రము—(ర-న-న-భ-గ-౧౦ యతి.)

అందమై రనసభతతి నంది; గగంబుల్, పొందఁగాఁ బధగల్గిఁగని భూనుతమయ్యై.

౧౯. అతిశక్వరీచ్ఛందఃపాదంబు పంచదశాక్షగంబు

అందు మణిగణనికతవృత్తము—(న-న-న-న-స-౮ యతి.)

నరసత్వననన సగణము తెనఁగం; గరియతిఁ గని మణిగణనికర మగు.

మ్నాలినీవృత్తము—(న-న-మ-య-౮ యతి.)

కరటివరతి నామక్రాంతయాయుక్తితోడ.

మరగిత్తిరుగఁ జెప్ప న్నాలినీవృత్తమయ్యై

సుకేసరము(న-జ-భ-జ-ర-౧౦ యతి.)

నజభజరేఫలం గదియ నచ్చి దిగ్యుతి, సుజనమతి స్సుకేసరము శోభితంబగు.

మణిభూషణము—(ర-న-భ-భ-ర-౧౦ యతి.)

విశ్వభూష మణిభూషణవృత్త మనంజనుక, శశ్వదు క్తరనభారదిశాయలిఁగూడిన.

మనోజ్ఞము—(న-జ-జ-భ-ర-౯ యతి)

వరుస మనోజ్ఞమఁగ వచ్చు నశాభర, స్థిరగతిఁ బంకజభూయతిం బ్రతిపన్నమై.

౧౬. అష్టీచ్ఛందఃపాదంబు షోడశాక్షగంబు

అందు బద్ధకవృత్తము—(స-భ-జ-జ-జ-గ-౧౦ యతి.)

నభజజద్ధయగకార సనాకన విశ్రుతిం, బ్రభవమై పరఁగు సక్కుతిఁ బద్మకృత్తమై.

ప్రియకాంతావృత్తము—(న-య-న-య-స-గ-౧౦ యతి)

నయనయయుక్తిం దగనగణంబుకై గురుహంసుక్
నియతము దిగ్విశ్రమమును నించుం బ్రియకాంతకా.

చంద్రశ్రీ—(య-మ-న-స-ర-గ-౧౧ యతి)

అగుంజుంద్రశ్రీ దాహారవిరమణాయత్తమైనం

బ్రగాఢంబై యొప్పుకై యమనసర బద్ధాగ్రాగ్తికా.

మేదిని—(న-జ-భ-జ-ర-గ-౧౦ యతి.)

నజభజరేఫగంబునఁ దనర్పు మేదినీవు, త్తజనికీ మూలమై దిగుదికన్ద విశ్రమంబై.

౧౭ అత్యష్టిచ్చందఃపాదంబు సప్తదశాక్షరంబు

అందు శిఖరిణీవృత్తము—(య-మ-న-స-భ-ల-గ-౧౨ యతి)

వివస్వద్విశ్రాంతిస్యమనసభవావిష్కృతగతిం

గవిశ్రేణీరక్షికై శిఖరిణీయనంగాఁ దగుంబ్రక్షికా.

ప్రథివీవృత్తము—(జ-స-జ-స-య-చ-౧౨ యతి)

జపంబులఁ జనంబులకై యవనిష్కర్త రూపంబులై

పాసంగఁ బ్రథివీసమాఖ్యయగుం బూషవిశ్రాంతికోకా.

హరిణి—(న-స-మ-ర-స-చ-౧౧ యతి)

హరిణి యనువృత్తం బయ్యోకై శంకరాత్త యతిప్రక్షికా

సరిసమరేఫాశ్రాంతికోకై సస్థలగంబులకా.

మందాశ్రాంతము—(మ-భ-న-త-త-గ-గ-౧౧ యతి)

పొందందంబై మభసతగా భూషితంబై తనర్పకా

మందాశ్రాంతాహ్వాయమగు శివామందవిశ్రాంతిచేతకా.

త్వరితపదగతి—(న-న-న-న-స-గ-౧౧ యతి.)

త్వరితపదగతి యనఁగ: దగునననాగా, విరచితయు దశమయతి విలసికయు నైవకా.

నర్కుటము—(న-జ-భ-జ-జ-చ-౧౦ యతి)

నజభజముల్ జపంబులఁ దనర్పిన నర్కుటక, ప్రజనన మొప్పు దిగ్మతినిరాజకులాభిశక్తి.

౧౮. ధృతిచ్చందఃపాదం బష్టాదశాక్షరంబు [యతి.]

అందుఁ గుసుమితలతావేల్లితావృత్తము— (మ-త-న-య-య-య-౧౧

స్వశ్రేయస్సిద్ధికై మతనయయయవ్యాప్తిచేఁ జర్మవాసో

విశ్రామం బొప్పగుసుమితలతావేల్లితావృత్తమయ్యోకా.

మత్తకోకిలవృత్తము—(ర-స-జ-జ-భ-ర-౧౦ యతి.)

మత్తకోకిలవృత్త మై దశమప్రపత్తిక విశ్రమా
యత్తమై రసజాళరేఫల నచ్చమై కడు నొప్పగున్.

౯౯. అతిభృతిచ్చందఃపాదం బేకోనవింశత్యక్షరంబు

అందు శార్దూలవిక్రీడితవృత్తము—(మ-స-జ-స-త-త-గ-౧౨ యతి.)

సంబంధించి దినేశవిశ్రమముతో శార్దూలవిక్రీడితా
ఖ్యంబయ్యెన్ శునజంబులున్ సతతగాయత్తంబులై యుండినన్

మేఘవిస్ఫూర్ణితవృత్తము—(య-మ-న-స-ర-ర-గ-౧౨ యతి)

మృదుస్యస్థాభంబై దినకరయతి మేఘవిస్ఫూర్ణితాఖ్యం
బుదాత్తక్రీడిత్యేర్ష్యన్ యమనసర రప్రోత గప్రాక్తివేతన్.

చంద్రకళ—(ర-స-స-త-జ-జ-గ-౧౦ యతి.)

వ్యక్తరీతి రసాతజజగ్రాయత్త గకారనిరూఢిచే
సక్త దిగ్విరమంబన నొప్పం జంద్రకళాహ్వయమై ధరన్.

తరలము (ధ్రువకోకిల)—(న-భ-ర-స-జ-జ-గ-౧౧ యతి.)

నభరసంబులు జాగవర్దము నచ్చి యీశ్వరవిశ్రమ
ప్రభవమై తరలం బనంజను రాజవంశశిఖామణి !

భూతిలకము—(భ-భ-ర-స-జ-జ-గ-౧౧ యతి)

భూతిలకం బగు భారసంబులఁ బొంది జాగము లుండినన్
భూతవతిన్పుట విశ్రమాంబున భూప విశ్వనరేశ్వరా !

౧౦. కృతిచ్చందఃపాదంబు వింశత్యక్షరంబు

అందు మత్తేభవిక్రీడితవృత్తము—(స-భ-ర-న-మ-య-వ-౧౩ యతి.)

మనమూరం బదుమూఁట విశ్రమముగా మత్తేభవిక్రీడితా
హ్వనమయ్యెన్ సభరంబు లన్నమయవన్యాసంబులం జెప్పినన్.

ఉత్పలమాలావృత్తము—(భ-ర-న-భ-భ-ర-లగ-౯ యతి.)

పద్మజయుగ్యుగిన్ భరసభారలగంబులఁ జెంది సన్మనః
పద్మవికాస హేతుపగు పద్యము సుత్పలమాలయం శ్రీలన్.

అంబురుహము—(భ-భ-భ-భ-ర స-వ-౧౨ యతి.)

భాభభరంబులమై సవలొందుచు భానువిశ్రమయుక్తమై
యీభువి సంబురుహంబనఁగాఁ జను నిందువంశస్మృతాగ్రణి.

ఖచరప్లుతము—(న-భ-భ-మ-స-స-వ-౧౧ యతి)

నభభముల్ మనసంబు లగా ప్తి న్నాగవిభూషణయుగ్యతిక్
శుభదమై ఖచరప్లుత మొప్పు నోమకులార్ణవచంద్రమా.

౨౧. ప్రకృతిచ్ఛందఃపాదం బేకవింశత్యక్షరంబు

అందు స్రగ్ధరావృత్తము—(ను-ర-భ-న-య-య-య-౨-౨ యతులు)

స్మృభృద్భూభృద్యతిస్త్రిమరభసయయయామాత్రమైయాదిమాద్య
స్మృభృత్ప్రీతిక విశ్వేశ్వరసృపతిపరాస్రగ్ధరావృత్త మయ్యోక్.

చంపకమాలావృత్తము—(న-జ-భ-జ-జ-జ-ర-౧౦ యతి)

నజభజజారవర్గము దనర్పి దిశాయతి నర్థ యుక్తమై
బుజుగతిఁ జెంది నత్కవుల కింపుగఁ జంపకమాల యై చనుక.

లాటీవిటము—(స-స-స-స-మ-త-య-౧౨ యతి.)

సససా మతయంబులు భానుయతి న్నాకంబై లాటీవిటవృత్తం
బెసకంబెసఁగుక విరచించిన విశ్వేశా, చాశుక్యక్షితిపాలా !

వనమఁ జరి—(న-జ-జ-జ-జ-భ-ర-౧౩ యతి)

తనర నజాజజభాగ్భృతకారయుతత్రయోదశయుగ్యతిక్
చినుత మగు న్దవనమంజరినాఁ దగువృత్త మింపెనలారఁగక.

మణిమాల—(స-జ-స-జ-స-జ-స-౧౦ యతి.)

పరుసక సజ్జిత్రయము న్పృసక్త నగణంబుతోడ నొనరం
బరఁగుక దిగంతవిరతిం బ్రధానపదమై చతుశ్చయదశా !

౨౨. ఆకృతిచ్ఛందఃపాదంబు ద్వావింశత్యక్షరంబు

అందు మహా స్రగ్ధరావృత్తము—(స-త-త-న-స-ర-ర-గ-౮-౨ యతులు.)

నకలశ్రీవిశ్వ భూపా నతతనసరరా సక్తమై యగ్రగాప్తిం
బ్రకటింపక దంతిలైల ప్రచురయతి మహాస్రగ్ధరావృత్త మయ్యోక్.

భద్రిణీవృత్తము—(భ-ర-న-ర-న-ర-న-గ-౧౧ యతి)

భాదిరనత్రయంబు గురు యుక్తమై గిరిశవిశ్రమప్రకటమై
మేదిని నొప్పు భద్రిణికి నందు మేరునగధీర విశ్వసృపతి.

మానిని—(భ-భ-భ-భ-భ-భ-భ-గ-౬-౬-౬ యతులు)

కామిని సప్తభకారము లాల గకారమునై పరి కల్పితమై
కేమము గావడి నిల్పినఁ తెమ్ములు నిల్పిన మానిని నిక్కమగుక.

తురగవల్లిత—(న-న-న-స-స-జ-జ-గ-౧౪ యతి)

మెఱయు నననసజజగములను మేలుగా రచియించినన్

వఱలు మనుయతి వలనను దురగవల్లితంజను, వృత్తమై.

౨౩. వికృతిచ్ఛందఃపాదంబు త్రయోవింశత్యక్షరంబు

అందశ్వలలితవృత్తము—(న-జ-భ-జ-భ-జ-భ-ల-గ-౧౨ యతి)

నభభజము ల్బుజంబులకు నద్వి భస్థలగయు క్తమై రఘువతిం

బ్రజరితమైన నశ్వలలితంబు రాజకులదీప ధీజనమతా.

కవిరాజవిరాజివృత్తము—(న-జ-జ-జ-జ-జ-వ-౨-౨-౨ యతులు)

కలయఁగ నేకనకారపదుక్త జకారవకారనికాయనిర

ర్గళగతిచే నలరం గవిరాజవిరాజితవృత్తము రమ్యమగున్.

౨౪. సంకృతిచ్ఛందఃపాదంబు చతుర్వింశత్యక్షరంబు

అందు సరసిజవృత్తము—(మ-త-య-న-న-న-స-౧౦-౯ యతులు.)

చాకుక్యజ్ఞా పాలవరేణ్య శ్రయమతయననిచయయుతనననన్

చాలై యింపై వ్రాలఁ దనర్పన్ శరసిజమగు నిలఁజవులకుఁ గుడుదై.

క్రౌంచపదవృత్తము—(భ-మ-స-భ-స-న-న-య-౧౦-౨ యతి.)

ప్రాంచితతేజఃకుంచితవైరీభమసభనననయపరిచితరీతిన్

అంచితమయ్యిం గ్రౌంచపదాఖ్యం బనుగతహరిదిభయతి నభివృత్తిన్

౨౫. అభికృతిచ్ఛందఃపాదంబు పంచవింశత్యక్షరంబు

అందు సింధురవృత్తము—(న-న-న-స-స-భ-భ-భ-గ-౧౨ యతి.)

క్రమమున నననన నభభభగణ క్రాంతిదివాధిపవిశ్రమమై

ప్రమదధలనలయభరితవిరచనన్ బంధురసింధురవృత్తమగున్.

భాస్కరవిలసితవృత్తము—(భ-న-జ-య-భ-న-న-స-గ-౧౨ యతి)

సారసహితయతి సంకతవృత్తి స్సంచితభనజయభనననగంఘన్

పౌరవకులజలరాశిమృగాంకా, భాస్కరవిలసిత మనవిలసిల్లన్.

౨౬. ఉత్కృతిచ్ఛందఃపాదంబు షడ్వింశత్యక్షరంబు

భుజుగవిజ్రాభితవృత్తము—(మ-మ-త-న-న-న-ర-స-చ-౨-౧౨)

ధీవైదగ్ధ్యస్త్రీవీక్రాంతాదిగదకమపదవిరతిన్ భుజంగవిజ్రంభితం

దైవిక్రాంతున్ దైవాఱం జెన్నగుమతుకననరన హరియై లగనయ్యుతిన్.

మంగళమహాశ్రీవృత్తము—(భ-జ-స-న-భ-జ-స-న-గ-గ-౮-౮ యతి.)

శ్రీనిలయశివశ్యావశేఖరకృతస్తుతివశికరణమంగళమహాశ్రీ
నా నెగడు సద్భజనంబులతుడక భజననంబులు గగంబును దనర్పక.

క. క్రమమున నిరువదియాఱై, యమగిన ఛందంబులందు నందంబులుగా
సముచిత సమవృత్తంబుల, సమకూర్చితి నెఱుగవలయుఁ జతురులు మఱియుక.

క. ఆలాగు గాక యుద్ధర, మాలావృత్తములు నాఁగ మంజులతాలా
వాలములు నధికవర్ణవి, శాలమ్ములు నగుచుఁ బరఁగుఁ జతురుల కెల్లక.

అందుఁ జత్వారింశన్నాత్రాగర్భితపాదంబు త్రింశదక్షరంబు
లయగ్రాహి—(భ-జ-స-న-భ-జ-స-న-భ-య-౮ వైఁబ్రాసయతి)

పంబినయతికే భజననంబులఁ భునర్భజన, నంబులభయంబులకదంబము లయగ్రా
హిం బెనపునంబుభమతిం బరఁగుఁబ్రాసనిఖ్య, రుంబక్షము పాదముల నింబదరుఁఁడక.

అట్ల చత్వారింశన్నాత్రాగర్భితపాదంబు చతుస్త్రింశదక్షరంబు
లయవోఘాతియనువృత్తము—(న-స-న-స-స-న-స-న-స-న-స-గ)

నసనసనాకలితసననసగంబుల వి, లసితతర పాదములఁ బ్రాసఁగునలు వ్రాలం
బ్రసరితములై యలరుఁ బనలయవిఘాతియన, రసికలఘవీనులకు నొసఁగుఁజవులింపై.

అట్ల చత్వారింశన్నాత్రాగర్భితపాదంబు సప్తత్రింశదక్షరంబు
లయహారి యనువృత్తము—(న-న-న-న-న-న-న-న-న-న-స-గ)

౧౦ వైఁబ్రాసయతి)

పదునొకఁడు నగణములఁ బొదలి సగణము గురువు
మృదులపదరచనఁ దగి యొదవి మిలివ్రాలక
మువమొసఁగు సభల నని చదువుదురు కవిపరులు
హృదయములఁ జతురతఱగదుర లయహారిక.

అట్ల చత్వారింశన్నాత్రాగర్భితపాదంబు చతుస్త్రింశదక్షరంబు
త్రిభంగియనువృత్తము—(న-న-న-న-న-న-స-స-భ-మ-స-గ.)

లలినసననసములు ససభములు నలినసయుక్తిఁ, జరింపం బ్రసరింపం బాటివహింపం
జెలువుగనవకలి నిలఁపఁగఁదగునెడ వెలయుఁ ద్రిభంగి, సురక్తిం బదభక్తిం బ్రాసనియుక్తిక.

మఱియు ననియతపాసంబు - దండకము

కృతినాది ననహంబులొండెం దకారంబులొండెం బ్రకస్నించి యామీదనెల్లం దకార ప్రధానంబు గుర్వంత మైకూల నిచ్చాసురూపావధిం జేర్చినిగ్నించునో మించి తత్త ద్దణవ్రాతముక్ పుత్త్యనుప్రాసధుర్వంబులై యర్థవర్వంబులై మోనితార్వంబులై సాధుసారస్యహోర్వంబులై రీత్యలంకారవంతంబులై పుష్టిమంతంబులై యింపు లంతంక కింపాఱి గల్పించకా దండకంబు న్న మన్మండలం బయ్యె రాజేంద్రశ్రోతీరళోటీతటీ నృత్యదాక్షాగ్ర్యమాణిక్య విశ్వేశ్వరా విశ్వవిశ్వంభరా కీశ్వరా.

మఱియు నీవృత్తములు స్వస్థానార్థసమవృత్తములుః బరస్థానార్థ సమవృత్తంబులు నన రెండు తెఱంగు లయ్యె నది యెట్లనిన :

క. ఛండోవృత్తంబుల నను, సందర్భము లీడుపడఁగ నముచితనికఱు
చ్చందఃపాదంబుల నరవిం దప్పక యంభయరూప వృత్తము లయ్యెన్. ౪

క. స్వస్థానార్థసమములుః బరస్థానార్థసమములును రచనలచే న
ర్థసూలత నిరుఁడెఱుఁగై, నుత్థిరవృత్తములఁ గృత్యల సాంపుల నింపున్. ౫

గీ. మొదలిపాదంబు మూఁడవయదియు వరుసఁ, దట్టి న్నిత్యచతుర్థ పాదములు నట్ల
సమకవర్ణంబులైన వృత్తములఁ జెప్ప, స్వపదజాతార్థసమవృత్త సంజ్ఞ వడఁగున్. ౬

నారీపుత్రవృత్తము

దానోదారశ్రీమతా గానియుక్తిం, గానంగఁదాజన్మ గగప్రసక్తిన్
మానై చాళుక్యక్షమా సాలరమ్య, స్థానంబునారీపుత్ర సంజ్ఞ మయ్యెన్. ౭

రతిప్రియవృత్తము

ఖ్యాతశ్రీమనజరగంబులండఁగాఁ దద్దతంబులై జభనజగంబు లొండఁగా
సీతాఘ్రముదితవిశ్వ విశ్వభూపా, ధృతిం దలంప నిది రతిప్రియం బగున్. ౮

అజితప్రతాపవృత్తము

నజసాగణావలిఁ బ్రసన్ననభా, గ్రజరవంక్తి నభిరామరూప మై
యజితప్రతాపవెలువారుఁ గృతి, న్విజయవిక్రమణ విశ్వభూపరా. ౯

గీ. వలయుఁచందంబు పాదంబుఁ దొలకనిలిపి, యౌలఁచందంబు పాదంబు నౌల నలిపి
యెలి నెడఁజెట్టి యీగతి నొనరఁ జెప్ప, వెనఁ బరస్థానసమకార్థవృత్త మయ్యె. ౧౦

అందుమనోహరవృత్తము

చాళుక్యవృ పాల తళావములం, గలయన్నససావరికల్పితమై
మేలూపుఁగ, జెప్పిన మేదినిలూ, విలసిల్లు మనోహరవృత్తమగున్.

కోమలవృత్తము

నలలికరీతి నజాయగణంబుల్, చతుక్యభూప జభనజభగస్థిలిక్
 మలయుచు నర్థనమర్థతచేత, న్నెలుంగఁ గోమల మనువృత్త మొప్పుగున్. ౧౧
 క. ఏకచ్ఛందోవృత్తా, నీకంబులు చెందుచెందు నిలుపుదు రిష్ట
 ఙ్గోకార్థంబుల నోలి వి, వేకులు న్నస్థానవిషమవృత్తంబులకున్. ౧౨

అందు అంగజాస్త్రమనువృత్తము

దానాలులేంద్రోదారభమంబుల్, పూనిసగాత్తిం బొంపిరివోవన్
 జానార న్ననజంబు గస్థితం, బైసిదంజను నంగ జాస్త్ర మై. ౧౩

వారాంగియనువృత్తము

చతుక్యవంశాజకజత్ గగంబుల్, చెలంగి యర్థంబునఁ జెంది రీలిం
 గ్రాలంగఁ దాయత్తజగానియుక్తిక్, మేలయ్యె వారాంగి నమీహితాభ్యుక్. ౧౪

నవీప్రఘోష మనువృత్తము

భారముల్మాగిఁ బ్రాగుపేతంబులై, చరించుచుండంజతజస్థ రేఫలం
 బరత్రిపాదంబులఁ బద్మనోప్పంకన్, దిరంబుగా మూఁట నదీప్రఘోషమై. ౧౫
 క. అందముగ నుపక్రాంత, చ్ఛందఃపాదంబు తాల సాగెడునికట
 చ్ఛందఃపాదంబులతో, నందఁ బరస్థానవిషమనువృత్త మగున్. ౧౬

అందు శ్రీరమణవృత్తము

అరభమవ్యాయ త్రనగవ్యా, పారమునాదిమ పాదమునెందన్
 జారుభభాగగసంగతిచేతన్, శ్రీరమణంబని చెప్పిరి మూఁటన్. ౧౭

శరభ క్రిడావృత్తము

చతుర్నర్తా ధారాయమననగవ్యాప్తిసాద్య
 ద్వితీయాంత్యాంఘ్రిప్రస్తుతగతి నతిస్పష్టమైవన్
 ఘ్రితానక్తిక్ మభనయయ తృతీయాంఘ్రినోప్పన్
 బ్రతిప్రేమోత్పత్తిం బరఁగి శరభక్రిడ యయ్యెన్. ౧౮

నర్వపరస్థానవిషమవృత్తంబులలో వీణారచనయనువృత్తము
 చాణకనయజ్ఞాతయస్థనగంబుల్, వీణారచనకొందు భువిందససాపంబుల్
 శ్రేణిందజనస్థితభనసేవిత నియతిన్, రాణలసెలవై భన నజరంబు లోలిగన్. ౧౯
 క. భందః ప్రస్తారక్రమ, నందృష్టంబైన పృత్తసంఘములో నొ
 ప్పందము లగు పాదంబులఁ, బొందింపఁగ విషమవృత్తపుంజము లడరున్. ౨౦

ఇది వివిధవిషయవృత్తలక్షణము

- క. మాల్రాగణరచనలకుం, బాత్రములై నెగడి యంద్రభాషాకపితా
మిత్రములై రసభావా, మిత్రముతా జాతు లెఱుగ మంచిది కృతులక. ౨౧
- క. అందును గందంబులు నా,నందంబులు భజననలగగాఖ్యులచే వా
నిం దగు నెఱుగం బ్రాసము, ముందుగ నిడి మూఁడు నైదు మూఁడున్నైదుక. ౨౨
- క. ఆదిమవర్ణము వళి నిడు,వై దొరకేసఁ గుఱువయైన నట్టుల తక్ష
త్పాదాదుల నిలఁపందగు, గాదిలిగాఁ జెప్పఁదలఁచు కందంబులకుక. ౨౩
- క. నిడుదలగు పాదములకును, వడి నాలవగణము మొదల వలయు నిలుప న
క్కడలను గురువును మూఁడవ,యెడ నలజలలోన నొకటి నిడ బెడఁగఁజరుక. ౨౪
- క. ఇందుపుర బాణనగముల, కందువ జగణంబు నిలువఁగాఁ గా జెపుడుం
గందములకు నార్యాదుల, చందం బధికంబు వానిఁ జనుఁ జెలియంగక. ౨౫
- క. కందము నర్థంబులతుద, నందినగుతు వుడువఁ బధ్య యగు నాఱవచోఁ
జెందిన జగణము లత్వముఁ, బొందిన నది యూర్వయనఁగఁ బొసఁగుంగృతులక. ౨౬
- క. క్రమమునఁ బథ్యాస్యార్థము, లమరంగా వీడువడిన నది గాథాభే
దముగాఁగం బరఁగు ప్రపం,చము తెనుఁగునఁ జెప్పరంఁదు చతురులు కృతులక. ౨౭

సీసపద్యలక్షణము

- క. భావరసాలంకార, ప్రావిర్భూతాంధ్రకవ్యఫణితులకును ర
మ్యవాలము లగుసీసగ,ణావళిలక్షణము లెఱుగనగుఁ జతురులకుక. ౨౮
- క. నలనగనలభరతగణం,బులు ననహంబులును ననఁగఁ బొలువగు సీసం
బులు గీతులు వానఁగఁదా, యలవఱవఁగవలయుఁ గృతుల కందం బరయక. ౨౯
- క. ఒకగురువు రెండులఘువులు, నకలంకత నమమ కాన హనములు దమలో
నొకఁడొకఁడు వీడువడుచుక, వికటింపక చెల్లు నొక్కవృత్తము తక్కక. ౩౦
- క. అమరంగ విషమసీసము, నమసీసము లనఁగఁ రెండుచందము లందుక
బ్రమితమగు విషమసీస, క్రమ మెఱుగఁగవలయుఁ జతురకవిజనములకుక. ౩౧
- గీ. హగణనగణంబు లేడు గుర్వంతమగుచు, విస్తరిల్లిన నుత్పాహవృత్తచయ్యో
దీనితుద గీఱియొకఁడు సంధింప విషమ,సీస మిత్రెఱుగఁగెఱుగఁట చెలవునులికి. ౩౨
- ఉత్పాహము. పీసరించు బజ్జ లజ్జ లుజ్జగించు రాజులక
వేసరించు గర్వపర్వవేషభూషి తారులక
వాసవాసుకాం వీరవర్మ విశ్వభూష నీ
భాసురాసిధేనుకానుభావ మాహవంబులక. ౩౩

విషమసీసపద్యలక్షణము

గీ. వడి దనర్పఁ బ్రాసవైభవం బలకార, నిట్ల గణనిరూఢి నెసకమెసఁగఁ
గీర్తితాతిమధురగీతియుఁ బైకల్ల, నదియ విషమసీసమంఁదు కృతుల. 3౪

సమసీసపద్యలక్షణము

గీ. వెలయుసమసీసములు పంచవిధములయ్యె, నరయ నవకలిసీసాహ్వయంబుఁబ్రాస
సీస మక్కిలిప్రాససీసాఖ్యసీసము వడిసీస మక్కిలివడిసీసమును ననంగ. 3౫

క. తన పాదంబులు నాలుగు, మొనసిన వైగీలి పాదములు రెండును గా
సినుచుండై సీసమునకు, జను నడుగులు వ్రాలు వల్ల నరి యిన్నిటికిఁ. 3౬

అవకలి సీసము

క. అలవడిసీసము పాదము, నలఁతునుకలు చేసి మూఁట నలనామగణం
బుల రెంటిరెంటి నిడి య,వ్వలితునుక నహంబు లిడఁగవలయు స్వరుసక. 3౭

సీ. సామంబుచే: దుల్యభూమిశ్వరులు దనతోడిమిత్రతకు నట్టాడుచుండ
దానంబుచే నతిమానమానవనాధు, లేర్పడ నక్కఱఁ దీర్పుచుండ
భేదంబుచేత దుర్మోదమహిశులం దంద సంక్షిప్తత నొందుచుండ
దండంబుచేత సుద్దండమాండలికులజ్ఞాచక్ర మాదల మోచియుండ
శశ్వదసురక్షిం జాకుక్యవిశ్వవిభుఁడు, వాలి వనుమతి లీలమై నేలుననుచు
జెన్న నవకలిసీస మిట్టొప్పనంఁదు, పూని గావ్యకళాపేదు లైనకవులు. 3౮

ప్రాససీసము

క. సీసమునకు నాఱడుగులఁ, బ్రాసము లిడి యెలి సర్వపదభండములక
భాసురముగ వల్లవడఁ, జేసిన నది కృతులఁ బ్రాససీసంబయ్యెక. 3౯

సీ. చక్రవాళాచల చంద్రకాంతములకు నంతతార్ద్రత్వంబు జరసి జరపి
చక్రేశలకసంచరుదురుసంతనుసంబుల వడిఁ బాఱఁ జదిపి చదిపి
శక్రేశశంకరశంకరాచలశశి చారుదీధితులపైఁ జాఁగిచాఁగి
చక్రస్తనీకుచసాంద్రచందనరస చర్వులపైఁ గేలి నలిపి నలిపి
విక్రమప్రతాపవిశ్రుతమూర్తియై ఒశ్వభూమిదిభునివిశదకీర్తి
ప్రకమప్రసక్తి బ్రసగించు నని చెప్పఁ, బ్రాససీస మనఁగఁ బరఁగు నెందు. ౪౦

అక్కిలి ప్రాససీసము

క. తుదిగీతి నాలుగఁడుగులు, వదలక ప్రాసంబు నిలిపి వల్లింపారం
గదిరినఁ గదురకయున్నున్నది యిక్కలిప్రాససీస మనఁగాఁ బరఁగుక. ౪౧

సీ. క్రమయంత్రీ విద్యల కందువ లెఱుగుచుఁ గవులనే ర్పారసి గారవించి
 సమరసంక్రీడనత్తునుభటాటోప సంచారములకు నుత్సాహమాఁడి
 నమితాపీతక్షమానాథులరాజ్యంబు నానాఁటి కొనర నున్నతముచేసి
 ప్రముదితారాతుల భంజించి వేలుపుం బడఁతుల కిం పారుపతులఁ జేసి
 విమలకీర్తుల దిక్కులు విప్పనేర్చు, శమితానుకుండు పశ్చేశచక్రవర్తి
 నముచితంబుగ నని చాల నన్ను తింప, నమరు నక్కిలి ప్రాసనీసాహ్వయంబు. ౪౨

వడిసీసము

క. వీపాదమునకు నేవడి, యాపాదంపంగఁబడియె నది ఖండములగ
 బ్రాపింపఁ జెప్పఁగ వళిని, రూపితసీసంబు నాఁగ రూఢికి నెక్కుకొ. ౪౩

సీ. గ్రహదంష్ట్ర సోఁకని గ్రహరాజు త్రియవచః కథనంబు నేర్చినకల్పభూజ
 మలరుఁదూపులు కేల నంటని కందర్పుఁ డమ్ముచే నింకని యంబురాళి
 కన్నులు పెక్కులఁ గల్గనియింద్రుండు కఱకేది వంగనికనకనగము
 తనువెత్తి క్రాంతెడుధర్మ జేవతరూపుఁ దాల్చినరాజవిద్యావిభూతి
 నయవిదుండు రాజసారాయణుండు విశ్వ, నాథుఁ డనుచు వర్ణనములు నేయ
 వరుస నిట్లు కృతుల వళిసీస మన నొప్పు, వసుధ వైభవాలవాల మగుచు. ౪౪

అక్కిలివడిసీసము

గీ. సీసఖండంబు వళ్లిట్లు చెప్పి గీతి, ఖండవళి రెంటి కొక్కఁడుఁగా నొనర్చ
 నదియ యక్కిలివడిసీసమంద్రు కృతుల, లక్ష్యములు చూచి యెఱుఁగుఁ డీలాగు లెల్ల.

క. సీసములకు గీతులకుం, బ్రాసములును వర్ణఁ గలయఁబడి కవితల ను
 ద్వాసిల్లఁ దఱచు నియమ, వ్యాసక్తియుఁ గలుగుఁ జెప్పవలసినసోటకొ. ౪౫

గీతిభేదములు

గీ. ప్రవళినాఁ బ్రసన్న బదినాఁగ గీతులు, సీసములను రెండు చెందుఁ దుదల
 నాటవెలఁది యనఁగఁ జేటగీతి యనంగ, నానిపేళ్లు వేఱి వలయుఁ దెలియ. ౪౬

ఆ. మూఁడునగణహాగణములు రెండునలనామ, కములు హాగణపంచకంబుఁ గూర్చ
 నాటవెలఁది యడుగు లంబునిధులపట్ట, వ్రాలు వర్ణఁ జెంది వఱతలేనీ. ౪౭

గీ. నగణ మొక్కండు మఱినలనామకములు, రెండు నగణంబులును దుద రెండునాలు
 గడుగులును చేటగీతికి నధివీరతి, వలయు వఱైన వ్రాలైన వరుస నిలువ. ౪౮

మేలనగీతి

గలము చెండునగణములును గలసి ప్రాస మెఱయుఁ
 జెలుపు దోఁప నెత్తుగీతి వెలయుఁ గృతులయందు
 నోలి నగణ మొండె హగణమొండె నేడుచేసి
 నాలుగడుగులందు నిలిసి నశువుదోఁప విరతి
 వాలి పంచమస్థ యగుచు వచ్చెనేని యొప్పు
 మేలనాభిధాన మైన మేలనగీతి కృతుల.

౪౯

తరువోజ

నలనామకంబులునగణాంతములుగ నాలుగంఘ్రులయందు నాలుగుఁగూర్చి
 వశులు మూఁడెడలను వరుసతో నిల్వవలయు మూఁడవగణవర్ణంబు మొదల
 నిలుపంగ నివ్వధి నిర్మించి విశ్వ నృపతికి నిచ్చిన సింపుసొంపారుఁ
 దలకొని తగఁ బ్రాలు దంపెడిచోటఁ దరుణులచే సొంపుదనరుఁ దర్వోజ.

౫౦

ఇంద్రాదిగణలక్షణము

గీ. ఓలి చెండు మూఁడు నాలుగు గరువుల, నైనగణము లినసురాధిపేందు.
 గణము లక్షరీఁపకరణంబు లవి యాది, లఘుగణంబు మొదల లఘువునీలంప.

౫౧

సూర్యగణములు	ఇంద్రగణములు	చంద్రగణములు
U		UUUU
	U	UU
	!U	UUU
	UU	UUU
	UU	UUU
	UU	UUU
	UU	UUU

* అక్కరలక్షణము

వ. ఇత్రైఱంగున రవీంద్రచంద్రాఖ్యగణంబులలోన నక్షణకల్పనీయంబై మహాక్కరంబు,
 వక్షణకల్పనీయం బై మధ్యాక్కరంబును, బంచగణకల్పనీయంబై మధురాక్కరంబు
 ను, జతుర్ణకల్పనీయంబై యంతరాక్కరంబును, ద్విగణకల్పనీయంబై యల్పాక్క
 రంబు నానక్కరవృత్తజాతంబులు పంచవిధంబులం బరఁగు నందు.

౫౨

* అక్కరలక్షణము.

మహాకర్కరం బెట్టిదనిన

వారిజాస్తుండు పంచేంద్రగణములు మఃజారియును గూడి వెలయుచుండ
 నారయ చెండవనాలవచోట్ల నర్కుండయి ననుం దనర్చుమండ
 గోరి యవ్వడిపంచమగణమునఁ గూడి మొదల నిలవంగ నగు
 సారమై ప్రాసవడి సత్తగణములు సాఁగ మహాకర్కర మతిశయిల్లు. ౧౩

మధ్యాకర్కరం బెట్టనిన

వగునతో దేవేంద్రసూర్యవజ్జిరవుల.....
 విరచించి నాలనపట్టు విశ్రాంతి సదనంబు చేసి
 తరబడిఁ దన్నక చెప్పఁ దగునండ్రు మధ్యాకర్కరంబు
 కరవాలభైరవుపెంపు గణపట్కమున నుతియింప. ౧౪

మధురాకర్కరం బెట్టనిన

తరణివాసవత్రితయంబు ధవళభానుయతి నొంద
 నిరతి విశ్రాంతి నాలవనెలవున నింపుమీఱ
 సరసమధురాఝములఁ జెప్పఁ జను మధురాకర్కరంబు
 వరుసఁ బంచగణములను వాలి కృతుల వెలయు. ౧౫

అంతరాకర్కరం బెట్టనిన

కమలమిత్రుండు సురరాజగణయ్యగంబు, కమలశత్రునితోఁజెంది కందళింప
 ననురుఁ బ్రాపల్ల నర్థంబునతిశయిల్లు, నమల మగుసంతరాకర్కర మభీనంభ్యు. ౧౬

అల్పాకర్కరం బెట్టనిన

సుమనఃపతియగము సోముండును, నెమకంగఁబ్రాపల్ల నిండిమీఱ
 గమనీయవిభవంబుగాంచునెట్లు, రమణీయ మల్పాకర్కరము కృతుల. † ౧౭

షట్పది

సురపతులిరువురు సురపతులిద్దఱు, సురపయగమ్ముతో సోముండును
 బరువడిఁబెన. గొననరుదుగ షట్పది, సరిఃప్రాసములు దనరారంగను. ౧౮

చౌపది

భీసగానలములవైసి గరంబు, న్నైసఁగఁగ మూఁడవయెడ విరమంబుం
 బొనఁగినఁ జౌపదిఁ బొలుచు రసంబుం, గసవరముగఁ దగఁగదప్రాసంబున్. ౧౯

† ఇది గీతపద్యమువలె నున్నది.

త్రిపది

త్రిపదికి నొకయంఘ్రీ నిండ్రులు నలువురు

ద్యుపతులిద్దఱు నూర్వ్యులిర్వ కాలద్యుపతిద్వయాగుల్ల నౌల.

౬౦

ద్విపది - మంజరి

శక్రత్రయంబును సవిత్కృడుఁ బాద, విక్రీడితులు మృదుద్విపదికి నెఱును

పశియఁ బ్రాసంబును వలయు దీనికిని, వలదు ప్రాసంబండ్రు వరువ మంజరికి.

౬౧

షట్పృత్యయములు

గీ. నచ్చిప్రస్తారసంఖ్యా ననష్టములును, నౌలనుద్విష్టలగకరణాధ్యమమును

ననగషట్పృత్యయము లిందుఁదనరు వాని, నెఱుఁగ నేర్పుట ఛందంబు నెఱుఁగునేర్పు.

ప్రస్తారము

క. గురుపంక్తి నిలిపి మొదటను, గురువునకుం గ్రింద లఘువుఁ గొని చానిపయిన్

సరిచేసి యెఱుఁద గురులిడి, పరువడి లఘ్వంతమైనఁ బ్రస్తారమగున్.

౬౩

సంఖ్యానము

క. గురుపంక్తి మొదల రెండిడి, వరుసను రెట్టింపఁ దుదకు వచ్చిన సంఖ్యా

పరిమాణము తచ్చందో, విరచితవృత్తములుగా వివేకింపఁదగున్.

౬౪

నష్టము

గీ. అగసి వృత్తసంఖ్య నగ్గించుచో సరి, యైన లఘువు విషమ మైన గురువు

గొనుచు చేసి నొకఁడ గూడి యర్థమునేయ, నవధి నష్టవృత్త మబ్బునండ్రు.

౬౫

ఉద్దిష్టము

క. వలసినవృత్తగణాలిమొదల నొక్కఁడు నిలిపి తుదకుఁ దగ రెట్టింపం

గలలఘువుల వై లెక్కఱా, నొలయఁగ మఱియొకఁడుగూడ నుద్దిష్టమగున్.

౬౬

లగకరణము

క. ఎక్కువ యొకఁడుగ వృత్తపు, టక్కరముల దొంటిపేర్చి యట మీఁదటికై

యొక్కొకఁడ విడిచి యెన్నిన, లెక్కలు గురులఘువిమిశ్రలిఖితగణంబుల్.

౬౭

క ఆలెక్క లన్ని యెన్నిన, లొలత లఘువులును గురువులును గలిగెడు వృ

త్తాలి నవి గలయఁ గూడిన, నోలిం దద్వృత్తసంఖ్యయును నొనఁగూఱున్.

౬౮

అధ్యప్రక్రియ

క. వృత్తసంఖ్యనిడుపువెడలుపురెట్టించి, వానినొక్కండొక్కండు వరుస నెన్ను
నెన్ని యయ్యె నన్ని యెసగు సంగుళు లవి, ప్రస్తరింప నిడుపు పరగు విష్ణు. ౧౯

కా. అందంబై శ్రుతిమూలమై విలసదుద్యత్సర్వలోకాశ్రయా
నందంబై సమవృత్త మై వివిధవర్ణశ్రావ్య మై సద్రస
స్యందంబై బహువిశ్రమంబయి భవచ్ఛారిశ్రముంబోలే నీ
ఛందశ్శాస్త్రము పర్వ సుర్వరసు క్షిప్రతోణిపాలాగ్రణి. ౨౦

కా. కావ్యాలంకృతికల్పనక్షుకళాకల్యాణ కల్యాణపూ
ర్ణవ్యాపారసమృద్ధ యుద్ధవినమద్రాజన్య జన్యఫల
క్రవ్యాదావళిగీయమానవిజయప్రారంభ రంభాదిరం
తవ్యస్త్రీసుఖవృత్తిసుందరసపత్నస్తోత్రపాల్లోదయా. ౨౧

క. సిఘ్నాఖిలశోభన వృత్తన్ను మహత్తరవిభూతి రంజితజంఘా
దఘ్నారినవ్యజయ నిర్మిఘ్నోదయసదయవిస్తుత విశ్వాసనిధి. ౨౨

మాలిని

స్తుతహిమకరజాఘా మార్జితద్విట్కిరీటా
ప్రతతగుణపరీణా పంచధారాధురీణా
సితకరకులదీపా స్నిగ్ధబద్ధప్రతాపా
సతతలసవభిఖ్యా సర్వలోకాశ్రయాఖ్యా. ౨౩

గద్యము

ఇది శ్రీమదుమారమణచరణారవిందవందన గోవిందామాత్యనందన
వివిధబుధవిధేయ విన్నకోట పెద్దయనామధేయ విచిత్రంబైన
కావ్యాలంకారచూడామణి యను నలంకారశాస్త్రంబు...
నందు ఛందోగణ జన్మశుభాశుభ నిరూపణ వివిధవళి
ప్రాస ప్రపంచలక్షణ సమవృత్తశాతికల్పన
షట్ప్రకృత్యయదర్శనాది సముద్దేశంబునం
దప్తమోల్లాసము.

వ్యాకరణము

- క. శ్రీవిశ్వేశ్వర విజయ, శ్రీవిశ్రమహర్మ్యబాహుళిఖర ఋతోక్తి
శ్రీవిశ్వగిహ్వరీస్తుత, శ్రీవిభ్రమదాలయప్రసిద్ధిభూతీ ! ౧
- క. భవదనుమతి సూరిసుఖి, ప్రవణం బంబునట్టి యంద్రబంధురతుచిమ
తక్రవితాన్నద మగుపలుకుల, వివరింతుం దెలియం దెప్పువిధములు జగతికే. ౨
- క. యుక్తివిశేషము కల్పం, బుక్తివిశేషంబు గాదు యోగ్యునకైనకే
యుక్తివిశేషము సాధ్యం, బుక్తివిశేషం బసాధ్య మూహింపంగకే. ౩
- వ. వినదాష్టవరసాద్యలంకృతులచే విప్పాటి గీర్వాణభా
వల కల్పంబుల కెన్నిమంచికనము ల్పంధిల్లు నాచంద మై
వలియుం బ్రాసము నంత కగ్గలములై వర్తిల్లు నత్కావ్యముం
దాఁ గంచుం జెవిం బెట్టలేమి యుండువం దేఁగల్గునే మం దిలకే. ౪
- క. ధరశ్రీవర్వతకాశే, శ్వరదాక్షారామసంజ్ఞ వఱలు త్రిలింగా
కరమగుట సంధ్రదేశం, బరుదారం ద్రిలింగదేశ మనఁ జనుఁ గృతులకే. ౫
- గీ. తత్త్రిలింగపదము తద్భవంబగుటచేఁ, తెలుఁగుదేశ మనఁగఁ దేటపడియె
వెనుకఁ దెనుఁగుదేశమును సంధ్రకొందఱి, బృహ్మ వంచగతులఁ బరఁగుచుండు. ౬
- గీ. తెలుఁగు దేశభాష తెలియుఁ బొమ్మనఁబోక, తెలియవలయు మించు లేటపడఁగఁ
దొడవు గాక పసిఁడిఁ దొడిగిన నొప్పనే, కనక మింట సెంత కలిగెనేని. ౭
- గీ. విశ్రుతులు హేమచంద్రత్రివిక్రమాదు, లాసరఁ జూపిరి ప్రాకృతంబునకుఁ ద్రోవ
సంధ్రభాషయుఁ బ్రాకృతాహ్వయమ కాన,వలయుఁ దల్లక్షణంబులు వరుసఁ దెలియ.
- క. న్వరములు నచ్చులు ననఁగా, నరయ నకారాదిసంజ్ఞ వయ్యకక్రమమల్
దిరముగ హల్వ్యంబసములు, వరుసఁ గకారాదిపంచవర్ణాక్షరముల్. ౮
- క. యరలవ లంకఘట నా, నురవగు శవసహలు పాలుచు నూచ్చ లసంగాఁ
బరువడిఁ బ్రయాగములయెడ, విరచింపుదుఁ దెలియవలయు పీని తెఱంగుల్. ౧౦

క. భువిలో దత్సమమును దద్భవమును సహజాంధ్ర దేశభవమును జేశోద్ధి
ద్భవమును గ్రామ్యము నాఁ బంచవిధములై తెలుంగుఁబలుకుఁగోతముపరఁగుఁ. ౧౧

తత్సమలక్షణము

గీ. పరఁగ సంస్కృతంబుపైఁ దెనుంగునిభక్తులునుపఁబడి పొసంగి యుండెనేని
తత్సమంబు నాఁగఁ దగునంధ్రు సుకవులు, తద్విప్రీనకావ్యతలియు లేదు. ౧౨

చ. పరమవినీతిమంతు లగుపాణ్ణివకోటికి విశ్వమేదిని
పరుచెన నాగ్రహంబుఁ జీరవైరము సత్యవిఘ్నసప్తమక్ష
బిరుదమదంబుఁ గైతవము భేదవిధానము దుర్జయంబు మ
త్సరమును వర్జనీయ మనఁ దత్సమమై చను నంధ్రభాషకుఁ. ౧౩

తద్భవలక్షణము

క. పదలక సిద్ధాక్షరములఁ, బొదివినవర్ణమ లఁ దూలిపోఁ బలుకఁగ న
గ్ధమై ప్రాకృతనిభ మగు, నది తద్భవపదము నాఁగ నభినుత మయ్యెఁ. ౧౪

సీ. యజ్ఞంబు జన్మంబు యత్నంబు జతనంబు చంద్రముఁ దనుపేరు చందమామ
యోధులు జోదులు యోగులు జోగులు భేదంబు బిందంబు పృథివి పుడమి
విష్టుండు వెన్నుండు వెఱ్ఱు నావైద్యుండు పుస్తంబు పొత్తులను ప్రోడ ప్రోడ
కుఱ్ఱుండు గుఱ్ఱుండు కుక్క కుర్కురమగు శయ్యయు సజ్జ నా జాది జాతి
యనెను పలుకలు తద్భవాహ్వాయము లంధ్రు, వీని నిన్నిటి నెఱిగి వివేకబుద్ధిఁ
గల్గిములు చెప్పకవులచక్కదము మెచ్చు, విపులవిద్యుండు చాకుకృష్ణవిభుఁడు. ౧౫

దేశ్యలక్షణము

క. శ్రేయములై బహుదేశా, నేయములై చక్కఁదనము నెఱదనములు నై
యాయా నెలవులః జెప్పలకుఁ, నీయము లగుపలుఃకులెల్ల దేశ్యము లరయఁ. ౧౬

సీ. వాలాయ మాలంబు వంగడ మంగడ సోలాబు చోక్కులు సోయగంబు
విన్నున్ను వెన్ను వావిరి వంత వాగెంబు డెందంబు డిప్పాడి డిల్ల పాటు
నెయ్యెము నెత్తమ్మి నెలఁత క్రొన్నెల కొప్పు లావడి యొయ్యూగ మారజంబు
పొక్కుడు నెప్పిఁగు పొచ్చెంబు మచ్చిగ యక్కజం బచ్చెరు వక్కు నిక్కు
వెండి చిగు రెల్లి వేనలి వేనవేలు, నాఁగఁ జనుకల్పములు దేశినామకములు
వినఁ జెప్పినకవికల వినుచు మెచ్చు, జారుతరకీర్తి విశ్వేశచక్రవర్తి. ౧౭

అచ్చ తెలుగు లక్షణము

క. ఈమాఁడు తెఱంగులలో, నేమిటనున్ దొరలకున్న నెల్లజనులకున్
 లో మిగులఁ దేటవడియెడు, నామాటల యచ్చ తెనుఁగు లన నెగఁడొందున్. ౧౮

చ. ఎనుములు గుఱ్ఱము ల్పాదవు లెడ్డులు బండులు వండు లుప్పు ప
 పునుములు కొల్లు లాముదము లాకులఁ బోకలు నేయి నూనె యే
 పునఁ బెచుపొందు విశ్వకర్మ ప్రోల ననం దగ విన్న వారికిన్
 మనమునఁ దేటగాఁ దెలియుమాటల యచ్చ తెనుఁగు నాఁ జనున్. ౧౯

గ్రామ్య లక్షణము

క. ఈనడములు గోరడములు, గా నరబీసరలు నైనకట్టిఁడిపలఁకుల్
 భాసిల్లు గ్రామ్యములు నా, హాసోత్తులఁ దెగఁడుచోట నవియును నొప్పున్. ౨౦

సీ. డోసలు వేసలు వేసాలు దోసాలు దోసలు వేదాలు గానడాలు
 బొందలు గుద్దలు బొక్కలు గుండలు గంతలు మొదలైన కారకములు
 దాని గొంచారమ్మి దీని గొంటూ బోకు మేనూనూ నీపూను యేగవలయు
 పాడేము నూసేము పైలురా గాసేము వాసేవు సేసేవు లేసిరాకు
 మనెడు క్రియలును మొదలైన యట్టి గ్రామ్య
 శబ్దములు శబ్దములు గాఁగఁ జనవు మెఱసి
 కవుల మనుకొను నయ్యూరఁగవుల కైపు
 వినిన నగకున్నె చాకుకృ విశ్వవిభుఁడు. ౨౧

తత్సను శబ్దపరిజ్ఞానము

గీ. వలయునంస్కృతంబు తెలిగించు తెఱఁగు సంఘలు విభక్తిచయ విధులు సమాన
 తద్గితములఁ గ్రియలు తగభంగి నెఱిగింతు, నమరకాస్త్ర సరణి ననుసరింప. ౨౨

అజుత ప్రకరణము

క. నిడు పుడుపవలయు సంస్కృత, మెడపక లింగములు మూఁట నేకాక్షరముల్
 విడిచి యుజంతామల కీ, నడక యవశ్య ప్రయోజనము తెనుఁగునకున్. ౨౩

క. బిందువినర్గంబులు గడవందిన పొల్లలను దక్కి యంధ్ర విభక్తుల్
 పొందుగ సంస్కృతపదముల, ముందటి దెచ నిలువ నందమఁగఁ దెనుఁగయ్యెన్. ౨౪

క. స్థావర తిర్యక్పదములు, దేవమనుష్యాదికములఁ దెనిగించునెడన్
 వావిరి నబంతములతునఁ, గావియ ముకారమును డుకారము నునికిన్. ౨౫

- గీ. దానకల్పకుజము దర్శిం గ్రసించుము, రజనికరుండు కాంతి విజయుం డాణిఁ
దనర విశ్వనాథుం డన నకారాంతశబ్దములఁజెనుఁగువఱుచు భంగులయ్యె. ౨౬
- క. రవి యరితిమిరాపవతిం, బవి పరగిరివివతి రవవిభావప్రతిభం
గవి విశ్వేశ్వరుం డనఁగా, భువినీద్వయమునకు నిదియిపో తెనిగించుకొ. ౨౭
- గీ. ఇల నుకారాంతపదములఁ జెనుఁగుసేయఁ, గడ వుకారంబునుండు దుకారముండు
రాజనారాయణుండు నృపప్రభు వనంగ, విశ్వనాథుండునృపులకు విభుండనంగ. ౨౮
- క. మనుకటుపటఃశబ్దాదుల, నొనరింప దుకార మెపుడు నుండదు కవితం
చెనిగించి చెప్పుచోటం, దనరు వుకారంబ యర్థదాయక మగుచుకొ. ౨౯
- గీ. మనువు ధర్మశాస్త్రమతమున మిక్కిలి, కటువు బిరుదవినుతి కర్ణములకుఁ
జాలఁ బటువు భరణి సంగీతసాహిత్య, సరణి విశ్వనాథచక్రవర్తి. ౩౦
- క. వెలయు ఋకారాంతపదాదులఁ జెనుఁగుఁడ జేయుచోటఁ దుదినిడుపులు గు
జ్జులు సేయందగు నృపులకుఁ, జలకృపతి కర్త భర్త సహార్త యనకొ. ౩౧
- క. స్త్రీలింగంబుల నిడుపులు, వాలాయము నుడువఁ జెనుఁగువచనము లగు నం
దాలాలస్త్రీప్రీతీ, ధీ లనులపితములు దక్కఁ ద్రిక్కినవెల్లకొ. ౩౨
- క. స్త్రీలకు మదనుండు పజయ, శ్రీలకు రఘురాముం డెపుడు ప్రీలకు నుచితా
వాలము నిజపాలితభూ, ధీలకుఁ దగువదము రాజదేవేంద్రుఁ డిలకొ. ౩౩
- క. శ్రీవిష్ణువర్ధనాఖ్య, త్నావరుభూమిరవెపుడును మాకు ననంగా
భావగు నేకాక్షరశబ్దావళి యప్పిఱుండ నొకరుం డంటకయున్నకొ. ౩౪
- క. వనితా యనుచో వనితయొ, జననీ యని పలుకుచోట జననియును వధూ
యనుచోట వధువు తెనుఁగున, జనునాయీయూలుతుదలఁ జను పలుకులకుకొ. ౩౫
- క. ఏకారాంతము లోకా, రొకారాంతములం జెనుఁగు లై నప్పుడు పూ
ర్యాకృతితోడన యుండును, నోకారాంతంబువై బహుత్వము నొందుకొ. ౩౬
- క. రై వరగును నడుగోవున, గోవులు విదుకంగ ధ్లోనికులనృపతులు ధ
ర్మవిస్మృతిఁ బడయుండు రనఁగా వెలయుం గవిప్రయోగగతిఁ జెలియంగకొ. ౩౭
- ప. ఇది యజంతంబులు తెనిగించుతెఱుం గింక హలంకవిధియు సెఱిఁగింతు. ౩౮

హలంతప్రకరణము

- క. భూభూవిరాడ్వదంబులు, శోభితముగఁ జెనుఁగువఱుచుచోఁ దుదపొల్లుల్
ప్రాధమమతివర్ణములగు, భూభూజులు నిరాజు లనఁగఁ బోలువై యునికికొ. ౩౯

- క. బలవన్నతిమత్సదముల, తలనున్ననకార మెడలఁ దగ దెనుఁగనుచో -
బలవంతుఁడు మతిమంతుఁడు, చతుశ్శక్తి యనఁగ సర్వశాస్త్రములందున్. ౪౦
- గీ. ద్విట్పదంబు వేదవిత్పదంబును దిక్పదమునుబూర్వవర్ణతను భజించు
విద్విషండు నాఁగ వేదవిదుండనఁ, దూర్వుదిశ యనంగ నేర్పరింప. ౪౧
- క. చేరు నకారాంతముల డు, కారముఁ దెనిఁగించుచోటఁ గతి నాత్తుఁ డనన్
దారుణకర్తుఁ డనంగను, మేరుమహాధన్వుఁడన నమృతధాముఁడనన్. ౪౨
- గీ. వలసినపుడు శర్తవర్తశబ్దంబుల, పైడుకార మెక్కుఁ బాసిపోవు
రామశర్తుఁ డనఁగఁ గామవర్తుఁడనంగ, పసుధశర్తయనంగ వర్త యనంగ. ౪౩

సంధిపరిచేష్టదము

- ప. ఇది సంస్కృతపదంబుల కాంధ్రీకరణం బింక నజంత హలంతసంధు లనంగఁ చెండు
దెఱుగు లయ్యె నందు నజంతసంధి యెట్టి దనిన. ౪౪
- గీ. అదిశబ్దాంకవర్ణంబు సంత్యశబ్ద, పూర్వవర్ణంబుతోఁ గూడఁ బొత్తుచేత
సంధియగుఁ గారకక్రియాసంగతములు, పెక్కురూపంబు లవి గానిపింతుఁడెలియ. ౪౫
- గీ. తేలుగుబలుకులు వెలిగాఁగ దివిజభాష, లమరఁ దెనిఁగించినప్పుడు నచ్చుతోడి
వ్యక్తులైయుండునయకాని వానితోడి, వర్ణవర్ణకభాషంబు వలనుగాదు. ౪౬
- క. అచ్చుతుదియచ్చు పట్టున, వచ్చి యకారంబు నిలుచు వలసినయెడఁ దా
నచ్చయి యిత్వోత్పంబులఁ, జొచ్చు న్రచితార్థ వాదనూచక మగుచున్. ౪౭
- క. వేయిచ్చుట యీవులయెడఁ, జేయుడుపమి యరుల యెలమి సిదుముటయులయుం
బాయక యేలుట యేచుట, యీయధిపతి కొనరు నాఁగ నివి లక్ష్యంబున్. ౪౮
- క. పోయితి పపుడప్పుడునీ, నీయని కేతెంచి తేయు మేయు మనంగాఁ
బాయక యేయేయనఁగా, నీయుభయముఁ జెల్లుఁగ్రియల నిడ నొక్కొకచోన్. ౪౯
- గీ. ఒనర పుబుద్ధి నోకండ యనంగ నోతఁ, డనఁగఁ బూనిన వీని కనర్హమగున
యర్థమిమ్మిమ్ము కొమ్ముముహనెడుచోట, నూఁడు టెప్పుడుఁ దెనుఁగున కుచిత మరయ.
- గీ. అటు నకారాంతవప్తివై నచ్చుమొదల, నొనరఁ బొల్ల నకారంబ యుండవలయుఁ
బోతునూ రేతునాలు నాఁబోలుఁగాని, నగియుఁబోతుారు నేతాఁనాఁగఁ జనదు.
- గీ. అచ్చుకారాంతవప్తిపై నడఁగుఁ బొడము, నింటి దింటిది యనఁజెల్లు నెల్లకడల
నధి దధిది యననొప్పు సంప్రకవితఁ, గవులయనుమతి నిదియును గానవలయు. ౫౦

- క. అచ్చులపై హల్లుండిన, నచ్చుండిన దద్దివీయ కపుడు నకారం
బచ్చుడిగి హల్లులుండిన, మచ్చిక్మైఁ బోవు వచ్చు మఱియొక్కొకచోకే. ౫౩
- క. భువి నైవికెగంటి ని కెగు,రువునక నంధనకు బిరుదదూరనకారం
వివి అంతంబులపైనిం, దవిలిన బహువచనయఃక్తిః దనరకయన్నకే. ౫౪
- క.
.....ంటికి సంధినకారం, బుంట యనస్మార్థమందురు ట్టంతములకే. ౫౫
- క. నిడుపున జకారభావము, వడసియు హ్రస్వమున నెల్లవట్టున నుత్పం
బడరు నకారపుఁ బొల్లకు, నిడఁ దగుఁ బూర్వప్రయోగ మెఱిగి కవీంద్రుల్. ౫౬
- క. నేను బచరింతు నీవలెఁ, గానము విశ్వావసీశు కడ నునుపేసిం
దానాకును నభిమత మగు, నానగుఁ గా దేను నేను గా నేకోక్తికే. ౫౭
- గీ. అచ్చు పరమైనవట్టునఁ బ్రాణివదము, కర్మమగుచోటఁ దక్క నుకారయట్టి
వాడుకొనరు చకారభావమున దాని, ననుచరింపుదురు కవిశ్రయానుమతిని. ౫౮
- క. రిపు నోచ్చే రిపుని నోచ్చెను, రిపునాజి జయించె నుగ్ర రిపుని జయించెన్
నిపుణతఁ జఱిక్యవిశ్వాధిపుఁ దనఁగాఁ దెనుఁగుసంధి తెఱఁ గొప్పారుకే. ౫౯
- గీ. తద్దివీయవిధక్షిపాంతలఁ జరించు, కద్దిగల నున్న సోఁకునఁ గఁచటకప్పఁ
గజడదబలగు నూఁదుటగులుగుఁ గవుల, యనుమతంబున నొక్కయవసరమున. ౬౦
- గీ. జడులఁగరుణించుఁ జతురులఁజాలఁబ్రోచు, వాణిపదకాయశంబున వశము నేయు
భటులఁ దనియించుఁ బ్రజలకుఁ బాడినడపు, శస్త్రవినయంబు చాళుక్యచక్రవర్తి. ౬౧
- క. అలఁతులఁ దుదహల్లులకును, నలవడ వామమున నుండి యాహోచ్చటులచే
బలుమఱుఁ దేలుచు నూఁదుచు, విలసిల్లుట గలుగు లక్ష్యవిధి నెఱుఁగఁదగుకే. ౬౨
- క. తనుఁబొగడుఁ దన్నుఁబొగడును, జనుఁడు జనుండనఁగఁ దెనుఁగుబాడఁగులుగుకే
మనవాఁడు వీఁడు నాఁగాఁ, జను నిడుపులు వలవ దూఁద సరళతకొఱకుకే. ౬౩
- క. మొల్లమ్ముగ నెల్లెడలను, హల్లులపై నిడుపు లగుచు నాయీయేయో
లబ్ధిసితాకృతి నిలువం, జెల్లుం బ్రక్కానునయవిశేషములదుకే. ౬౪
- క. రారా నాగారీ మున్నీరే కణ్ణాదిదాత లిట్టివదానో
దారత విన మందఱు నట, పోరో విశ్వేశువేడ బుధులన నెపుడుకే. ౬౫
- క. రుచిరముగఁ బిలుచుచోటను, బ్రచురంబుగఁ బ్రథమపాంతఁబడియొండెడున
క్కచటకపంబుల పట్టను, బ్రచురించుం గనడదవలు పరి పాటిమొయికే. ౬౬

- గీ. విశ్వవిభుఁడు గడిది వీరుండు సతురుండు, డక్కఁ ద్రిక్కులేని చొక్కులాఁడు
దత్తద్విదుఁడు వరవిగారణశీలండు, ననఁగఁ జెనుఁగు సంధి యలరునిట్టు. ౬౭
- క. డులు రుసులను నీవర్ణత,తులు మొదలఁగఁ గొన్నిగొన్ని తుదహల్లులతోఁ
గలయుసెడఁ గూడు విడుచుం, జెలుఁగునకగుసంధి దీనిఁ జెలియఁగవలయున్. ౬౮
- గీ వేడ్క వేడుకచ్రేల్పిడిచ్రేలుమిడియు, మార్మల సెమాటుమల సెనుమాన్పుమాను
పుము విరోధము సంక్రాంతిఁ బొలుచునిట్టి, సంధిలక్షణ మెంతయుఁ జనుసెఱుంగ.
- క. ఇది సంధిక్రమమరయఁగఁ, దదుచితనంధానవిధులు తఱచెఱుఁగు డిలక్
విదితవిభక్తులగతిఁ జె,చ్చదుఁ జెలియన్వలయుఁ బూర్వబుధకృతసరణిన్. ౭౦

విభక్తి ప్రకరణము.

- ప. ప్రథమయు ద్వితీయయుఁ దృతీయయుఁ జతుర్థియుఁ బంచమియు వృత్తియు సప్త
మియు సంబోధనంబును నన నెనిమిది తెఱుంగుల విభజింపం గారణంబు గాన విభక్తు
లనం బరఁగుఁ దత్ప్రకారం బెట్టి దనిన. ౭౧
- క. తెలుఁగుం బ్రాకృతభంగిన, బలియుటచే నేకవచన బహుచనపదం
బులకాని ద్వివచనంబులు, గలఁగవు తత్ప్రియలఁ గారకంబులయంకున్. ౭౨
- క. ముడులు తుదఁగలుగుశబ్దము, లడదం బ్రథమావిభక్తు లవి కర్తలగుం
గడు నొనఁగు నిష్ఠములు ధరఁ, బొడమినకల్పకము విశ్వభూవిభుఁ డనఁగన్. ౭౩
- క. నునివర్ణంబులు తుది నొం,దిన కర్మపుఁబదము దా ద్వితీయ యనంగాఁ
జనుఁ జాళుక్కధరి,త్రీ,పుని విశ్వేశ్వరుని సిదులు వొందు ననంగన్. ౭౪
- క. చేత ననుచులకు తుదలఁ బ్ర,తీతం బగునేని యది తృతీయ యగుం బ్ర
ఖ్యాతంబుగ విశ్వేశ్వరు,చేతం బ్రభవిల్లు నెల్లసిద్ధు లనంగన్. ౭౫
- క. పలకులతుదఁ గైశబ్దం,బలపడ నిలిచినఁ జతుర్థియగు విశ్వమహీ
లలనునకై యలఘునకై, చెలువారం గృతులు కవులు చెప్పదు రనఁగన్. ౭౬
- క. పదముతుద పలన ననియెడు,పద ముండినఁ బంచమివిభక్తియ పుష్ప
ప్రదరుఁ డగు విశ్వభూవర, మదనుపలనఁ దొలఁగు నతులమానం బనఁగన్. ౭౭
- క. అనురి కుశబ్దము పాదాం,తమునం దున్నేని వృత్తితప్పదు విద్యా
సముదయము విశ్వససుధా, రమణునకుం బొలుచు నిల నిరంతరము ననన్. ౭౮
- క. పలకుతుద నందు ననున,పులు కుండిన సప్తమివిభక్తియగు న్ని
శ్చలితచతుర్థకవిద్యా, విలసనములు పొలుచు విశ్వవిభునం దనినన్. ౭౯

- గీ. ప్రథమగావించు ముదులను బాయఁబెట్టి, కట్టెదురఁజబల్కు సంబుద్ధి కడుఁదనర్చు
విక్రమాటోప చాళుక్యవిశ్వభూప, పటుగుణావాల గండగోపాల యనిన. ౮౦
- క. కోరి ముకారముమీఁద డు,కారముపట్టునను దగ లుకారము నిడఁ బెం
పారుకొ-బహువచనంబులం, హారము లంగముటు విబుధు లమరు లనంగకొ. ౮౧
- క. కడల ముకారదుకారము, లండుఁఁగఁబడు నచ్చ తెనుఁగుటుక్తులయందుం
గడ గడలు గొడుగు గొడుగులు, బడుగు బడుగు లేకవచనబహువచనములకొ. ౮౨
- క. చింతింపఁగ నివ్వెధిని హ,లంశంబులు చెల్లు నిలఁ గ్రియావంతులు శ్రీ
మంతులు ధీమంతులు గుణ,వంతులు భూభుజులు వైరివధవిదు లనంగకొ. ౮౩
- క. ధర బాలుమీఁదిడుక్కము, వరువడి రుక్కంబునొందు బహువచనము బా
లురు భూపాలురు కరుణా,దరలోలు రసంగఁ దగునుదాహరణంబుకొ. (?) ౮౪
- గీ. వాఁడు వీఁడను నవి బహువచనములను, వారు వారలు వాఁడును వీరు వీఁడు
వీరలును నాఁగ నెందును విస్తరిల్లు, గాఁతునకు గారు గాఁడును గలుగు నండు, ౮౫
- గీ. కొఱుచు నెఱును మ్రాను కొల నను నివియెల్ల, బహువచోనియుక్తిఁ బరఁగుచోట
వెలయుఁ దత్పదములఁ గులు జనియించుఁ బై,వరున నచ్చ తెనుఁగువచనములకు. ౮౬
- క. కొఱుకులు నెఱుకులు మ్రాకులు, బిఱుగోలఁకులు నయ్యెఁ బేను జేనును మీనుం
గొఱుపేలఁ జేలు మీలన, నురువగు నిల నచ్చ తెనుఁగు లూహింపంగకొ. ౮౭
- క. చల్లు విల్లిల్లు నాఁ జనువలకులెల్ల, బండ్లు విండ్లిండ్లు నాఁజను బహుత నొడుఁఁ
బాడుఁ గుండేలు గో రనువలకులెల్లఁ, బాళ్లఁ గుండేళ్లు గోళ్లు నాఁబడు ధరిత్రి. ౮౮
- గీ. వరున నేయి చేయి వా యనువలకుల, తుదలఁ బెక్కుఁజెప్పఁ దులు జనించు
ప్రీతి నేతు లనఁగఁ జేతులు వాతులు, నాఁగఁజెల్లు నెల్లనాట నండు. ౮౯
- గీ. వేయి తాయి దో యనియెడి వీనిబహుత, నోఁలఁ దుద లుక్క మొనఁగూడు వేలుతాలు
దోలు నా దుక్కవమ్బు నెద్దనకు వరికి, నెడ్లు వడ్లునునాఁ జను నెఱుగవలయు. ౯౦
- క. కే లేకవచన మరయఁగఁ, బాలును దెమ్మెరలు సహజబహువచనంబుకొ
మూలాఖ్యమున్నుగాఁ బె,రోకలోవడు నిట్లు ధాన్యకలముల కెల్లకొ. ౯౧
- గీ. కొఱ్ఱ లాళ్లు వడ్లు గోదుమ లనుములు, కొల్లు లనెడు పీనికెల్లనిట్లు
ప్రకటికంబు లయ్యె బహువచనంబులు, నేకవచననీమతి యెపుడు లేదు. ౯౨
- గీ. ప్రాణిపదములు వెలిగాఁగఁ బ్రథమతైన, నరయ నొక్కొక్కచో వ్యితీయార్థము లగు
రా జలంకారములు పూనె.రాచకొడుకు, వస్త్రములు దాల్చినన నెందు వఱిలెఁగాన.

క. ఒనక దృతీయయుఁ జంచమి, యును నప్తమియును దలంప నుచితనిజైకా
ర్థనియతిఁ జెల్లం దెలియఁగ, ననిరి విభక్త్యర్థవేదు లైనకవీంద్రుల్. ౯౪

గీ. విశ్వవిభుని చేత విలసిల్లు సిరి కర, వాలభైరవాంకువలనఁ గలుగు
భూరిసిద్ధి రాజనారాయణునియందుఁ, బొడముఁ గవుల కతివిభూతి యనఁగ. ౯౫

క. పాక చతుర్థివస్తులు, నేకార్థమునందుఁ బలుక నిత్తుగు విశ్వ
క్షాకాంతునకుఁ గృతు లరి, భీకరునకు నిత్తు గవులు పృథునీతు లనక. ౯౬

వ. మఱియు సంధ్రభాషావిభక్తులకుం గల నామాంతరంబు లెఱింగింతు, స్థావర తిర్య
జ్ఞునుష్య పదవక్రీ యగు ప్రభూమావిభక్తికిం గ్రమంబున ముకారంబును దుకారం
బును, ద్వితీయకు నుకారనికారంబులును, దృతీయకుఁ జేత తోడ యనునవియుం,
జతుర్థికిం గైకొఱ కనునవియుం, బంచమికి వలన పట్టి యుండి కంటె యనునవియును
షష్ఠికిం గికుకారంబులును యొక్క లోపల యనుపదములును, సప్తమికి నందు న
యనుపదంబులు నయ్యొక దత్ప్రకారంబునకు విభక్తినిరూపణంబు లలవరింతు. ౯౭

క. ద్రుమమేచె ద్రుమముఁ జూచెను, ద్రుమమ్ముచేనొప్పె నరుగు ద్రుమమునకై యా
ద్రుమమువలన ఫలమబ్బెను, ద్రుమమున కెనలేదు పువ్వు ద్రుమమం దొప్పక. ౯౮

వ. ఇది యేకవచనవిధి. ౯౯

క. ద్రుమములు ద్రుమములఁ గదినిను, ద్రుమములచే నీడగలిగె ద్రుమములకై గం
ధ మమరె ద్రుమములవలనక, ద్రుమముల కలరారెఁ దాను ద్రుమములయందుక. ౧౦౦

వ. ఇట్లు తిర్యక్పదంబులకు యోజించునది. ౧౦౧

క. తనయుఁడు. తనయుని గనియెను, దనయునిచే దనయుకొఱకుఁ దనయునివలనక
దనయునకు ధనముదొరకెను, దనయునియం దెల్ల మంచితనములు గలుగుక. ౧౦౨

క. తనయులు తనయులఁ బడసిరి, తనయులచే దనయులకయి దనయులవలనం
దనయులకు మేలుగలిగెను, దనయులయం దనఁగ నివి యుదాహరణంబుల్. ౧౦౩

క. కవి యొప్పుఁ గవి భజింతురు, కవిచే గృతు లొదవు సిరియుం గమయుం గవులకై
కవివలనఁ గల్గు గీర్తులు, కవికలికిం బేరువెలయుం గవివరునందుక. ౧౦౪

క. కవులు నులింతురు కవులం, గవులచేతఁ (?) గవులకొఱకుం గవులవలనఁ ద
త్కవులకుఁ బ్రసిద్ధి యలవడుం, గవులందుంగాక కావ్యకల్పన గలదే. ౧౦౫

క. గురుఁ డధికుఁడు గురుఁ దలఁపుము, గురుచేతం దెలిసి భక్తి కొఱులు గురునకై
గురువలన మేలు చేతులు, గురునకు నరిలేదు విద్య గురునం దురఘక. ౧౦౬

- క. గురువులు గురులను గొల్తురు, గురువులచే గురులకొఱకు గురువులవలనక
గురులకు భక్తి దనర్చును, గురువులయందుండు సకలగుణములు నెపుడుకొ. ౧౦౭
- వ. ఇతైఱింగున నను క్షపదంబులయం దొడఁగూర్చునది. ౧౦౮
- క. స్థావరతిర్యక్వదములు, వోఁడిచి తృతీయమొదలు పురమాఖ్యలవైఁ
బైవర్ణములొ నుత్పము, నావల నికర్పము విభక్తు లైదును జెందుకొ. ౧౦౯
- క. సుతుచేత సుతునిచేతను, సుతుకొఱకును సుతునికొఱకు సుతువలనం ద
తుతునివలన సుతుకొదవును, సుతునికొదవు సుతునియందు సుతునం దనఁగకొ. ౧౧౦
- గీ. పరఁగఁ గూఁతురుశబ్దంబువై రుకార, మొక్కపలుకున వైసైన నుండుఁ బాయఁ
బెక్కుపలుకులవైసైనఁ దక్కి పోవుఁ, గూఁతురుగఁ బొం దఁ గూఁతుఁగాఁ గోఁసనఁగ.
- క. కూఁతులచేఁ గూఁతురిచేఁ, గూఁతులకై కూఁతుకొఱకుఁ గూఁతులవలనం
గూఁతులకుఁ దగవు లొసఁగెను, గూఁతులయందుండుఁ బ్రీతి గుణవంతులకుకొ. ౧౧౧
- క. ఓయాదిపదంబులతుదఁ, బాయని నిడు పుడిపి తగవిభక్తు లునుప ము
న్నేయనువునఁ బుంఱింగని, కాయమునకుఁ జెప్పి రట్ట కవిపరులొలకొ. ౧౧౩
- గీ. కడ దుకారమున్న నొడులెల్ల సంబుద్ధి, ప్రాస్వమైన దీర్ఘమైన నగును
పీరవరుఁడ, సమరశూరుఁడా యనఁగ మా, నిని యనంగ మానినీ యనంగ. ౧౧౪
- క. దులు బహువచనంబులయొడఁ, దొలఁగు న్నంబోధనమున దుర్జనులారా,
బలిభోజనవిధులారా, ఖలులారా మిమ్ము జముఁడు గావఁ దనంగకొ. ౧౧౫
- గీ. ఒనర యుష్మదస్మదుక్తుల కేవ, చనబహువచనములు సంభవించు
మెఱయు నీవు నేను మీరు మేమనెడునా, జేశములు ధరిత్రఁ జెలియవలయు. ౧౧౬
- క. నియతుఁడవు నీవు నిన్నును, నియమింతుతు శుభము లొలయు నీచే నీకై
జయమగు నీవలన దయో, దయమున సిరి నీకు శుభము దగు నీయందుకొ. ౧౧౭
- క. మీ రసఖులు మిముఁ గొలుతురు, నేనుము మీచేత నుతులు చెలువగుమీకై
హేమమొదవు మీవలనను, శ్రీమికలరారి యుల్లసిలు మీయందుకొ. ౧౧౮
- క. నేరమ్ముఁడ ననుఁ దలఁతురు, నారులు నాచేత నెగడె నాకై ప్రియమా
ధారుణి నావలనని బెం, పాఁసెను నాకోసఁగుఁ బ్రియము లవి నాయందుకొ. ౧౧౯
- క. మేమెఱుఁగము నుము మఱిచిరె, భామలు మాచేత బ్రదుకఁబడి మాకై ము
న్నేమీరు మావలన వల, దా మక్కువనీయ మాకుఁ ధగ మాయందుకొ. ౧౨౦

సమాస ప్రకరణము

- క. మొదలిపదాంతవిభక్తిని, వదలుచు దుదిపదము మొదలివర్ణముతోడం
గదిసిన వదికినకబ్జము, జదువులను సమాస మనఁగఁ జనునంద్రు బుధుల్. ౧౨౧
- వ. అది తత్పురుషంబును, గర్మ ధారయంబును, బహుప్రీహియు నన మూఁడు తెఱంగులం
బ్రవర్తిల్లు, సంధభ్రాహ్మప్రయోగంబుల నందుఁ దత్పురుషంబుఁకు నొక్కతెఱం
గఁజేసింతు. ౧౨౨
- క. రాచిలకలు విరజాజులు, రాచకొడుకు లంపగములు రాయంచలునా
రాచినయట్టిసమాసము, లేచుం దత్పురుష మన ననేకం బగుచున్. ౧౨౩
- క. వెలిదమ్మి కమ్మఁ దూపులు, వలకే లెడకాలు నీలవర్ణము నవసా
టలరుచులచే సమాసము, లలవడియెం గర్మ ధారయములు దెనుఁగనన్. ౧౨౪
- గీ. పూవుఁబోడి తలిరుఁబోడి పూవిల్తుండు, వాలుఁగంటి వాతవాడి మించు
మొలక మచ్చెకంటి ముక్కంటి యన బహు, ప్రీహిపెక్కువిధల విస్తరిల్లు. ౧౨౫
- వ. మఱియు వీనికి సాధారణలక్షణంబు లొకకొన్ని యెఱింగింతు. ౧౨౬
- గీ. గుణిగుణంబుచెప్పః గొఱులు విశేషణ, వదముపై నికార మొదవుఁ బాయు
నాతికెల్ల నాఁడు నల్లనికనుఁగవ, నల్లకన్నుఁగవ యనంగ వతున, ౧౨౭
- క. విదితవిశేషపదాంతము, గదిసి పుకారంబు నిలుచుఁ గడ హల్లున్నం
బదవడి యచ్చుండినఁ బుటు, లాదవు ముకారంబుఁ ద్రోచి యొలింగృతులన్. ౧౨౮
- క. గూఢపుమంత్రింబులు నతి, గాఢపుఁగర్తములు సోయగపుటాలు నా
రూఢపుటాలాపంబులు, ప్రాఢములగు నీసమాసఫణితులయందున్. ౧౨౯
- క. ఇలఁ బల్లు ముల్లు విల్లును, హలాదులను నదుకుచోట నడఁగును జడ్డల్
పలువరుసయు ములు మోదుగు, విలుకాఁడు ననంగ నెందు విస్మృతమగుటన్. ౧౩౦
- గీ. వెన్ను కన్ను చన్నునియెడు వీనిజడ్డ, లుడుపుటోప్పు సమాసనియోజనములఁ
దనర వెనుగాఁడి కనుదోయిచను మొలకలు, శాసమాసంబులొప్పు నానావిధముల. ౧౩౧
- క. ఆదట నా నీ తన యను, చో దుత్వము గలుగు వృష్టి మాపెడు నెడలన్
నాదు కళాసంపదలను, నీదువివేకంబుఁ దనదు నిపుణతయు ననన్. ౧౩౨
- క. నా నీ తన యనుపలుకులతో నదుకు దుకార మపుడు దొలఁగినఁ దొలఁగం
బూని సమాసము సుసంకృత, మైనను షష్ఠ్యర్థ హేతువై సకృతులన్. ౧౩౩

మ. తనసత్యవ్రత కౌశలంబుఁ దన విద్యాతంత్రనిర్మాణముం
 దనవిశ్రాణనకీర్తనంబుఁ దనవస్తుత్వస్వంతానముల్
 తనలేజోమహిమోదయంబుఁ దనయొద్ద్యతీక్రైవిస్ఫూర్తియుం
 దనరం బేర్పుఁ జగుక్యవిశ్వవృషమందారంబునా నెల్లడక.

౧౩౪

క. క్షీరాష్ట్రవతూతురు సం,సారాష్ట్రవయోడ శుభ మొనఁగు మీకనఁగా
 వైరివదం బగుఁ దెనుఁగునఁ, గూరవి సంస్కృతముఁ దెనుఁగుఁగూర్చుటచేతక.

౧౩౫

గీ. ఆరయ నానీలు హల్లుతో నదుకుచోట, నొసర నుగ్గును నిడువయియున్ననుండు
 గవులయనుమతి నిది కృతఁ గానవలయుఁ, బాలవర్ణంబుగడిసిన జడ్డయగును.

౧౩౬

క. ఆకరి యక్కరి యనఁగా, నాకర మక్కరము నాఁగ నకీకనకం
 బాకీకనకం బన భా,షాకరము సహసముల కుదాహరణంబుల్.

౧౩౭

గీ. సంస్కృతము లయ్యుఁ దెనుఁగులై చాఁగు గొన్ని
 శబ్దములు వానిచందంబుఁ జను నెఱుంగఁ
 బనసపండును గుండలోపలననంగఁ
 గందదుంపలు నాజీరకణ్ణయనఁగ.

౧౩౮

క. నుమతి నికారోకారాం,కముపై సంస్కృతపదంబు తగుఁ గూర్చుఁగ వే
 డిమరీచులు వాఁడిశరం, బమరు మనుష్యుండుఁ బేర్పు నశ్వంబనఁగక.

౧౩౯

క. తగుఁగూర్చు నికారాంకం,బగు సంస్కృతపదముమీఁద నచ్చుతెనుఁగున
 న్నిగుడారు దంతికోమ్ములు, బగమెఱుఁగు నరాతిపోరు చందంబనఁగక.

౧౪౦

గీ. అక్షమామ నాఁగ నాలుమగం దనఁ, గొడుకుగోడలనఁగఁ గొఱునుజేలు
 నాఁగ రాత్రివగలు నాఁగ నిట్టి సమాన,ములును గలుగుఁ గవులు దెలియవలయు.

తద్ధితప్రకరణము

క. అరి యిఁడి కాఁ డాఁడఱయన, ధరలో నొకకొన్నిచెల్లుఁ దద్ధితపదముల్
 పరుపడి వాని నెఱుగుట, పరమపరిజ్ఞాన మంధభాషాకవికక.

౧౪౧

గీ. నూఁడరి ముండరి తూఁడరి కల్లరి కాలరి ప్రేలరి కష్టఁ దన గ
 నుప్పిఁడి ప్రాయిఁడి చప్పిఁడి గ్రేసిఁడి తన్నిఁడి చిక్కిఁడి దాతయనఁగ
 నీటుకాఁ డెడకాఁడు పోటుకాఁ దుదురులూఁ డింఱులూఁ డెప్పుడు నీతఁ దనఁగఁ
 దక్కలూఁ డెక్కువ నిక్కులూఁ డదరులూఁ డెప్పుడు దురాత్మకుం డీతఁదనఁగఁ.

దనరు దబ్బతి చిందఱిందఱిమనంగఁ, బరఁగు పలుకులు తద్దితపదములయ్యెఁ
దెనుఁగునను వీనిచందంబుఁ దెలియఁకవుల, నాదృతులఁజేయు రాజసారాయణండు.

క్రియా ప్రకరణము

- గీ. అరయవాక్యక.దంబోత్తమాంగము నకు, నమితదృష్టలుజగఁగియాపవములు
వాని తెఱఁగులుకవులకు వలయుఁ దెలియఁ, గడఁగి కాలత్రయప్రసంగములవలన. ౧౪౪
- క. ధరఁ బ్రథమమధ్యమోత్తమ, పురుషాఖ్యలఁగ్రియలు మూఁడు పోలుచుం గాల
స్వరణులును వర్తమానాం, కరభూతభవిష్యదర్థతలఁ ద్రివిధంబుల్. ౧౪౫
- గీ. ప్రథమపురుషాఖ్యయస్యార్థ పణిఁగిజేవ్వు, నగ్ర సంస్థితుఁజేవ్వుమధ్యమపురుషము
దగిలి యుత్తమపురుషంబు తన్నుఁజేవ్వు, నేకబహువచనంబుల నెల్లకడల. ౧౪౬
- గీ. అగుచునున్నకర్తయగు వర్తమానంబు, భూత మనఁగ నయినపూర్వకృతము
కడఁగి యంత మీఁదఁ గానున్నయది య భవిష్యదర్థమనఁగ విస్తరిల్లు. ౧౪౭
- క. ఉచితవిధి విధియు నాశీ, గ్రహచనముననుక్రియలు చెండుఁ బ్రథ నొక్కటియై
ప్రచురించుం బురుషత్రయ, వచనంబుల వీని తెఱఁగు వలయుం దెలియక. ౧౪౮
- క. దెలఁగు క్రియాపదములకును, దలఁచిన ధాతువులు జనపదవ్యవహారో
క్తులుకాన వానిఁజేర్కొన, వలదు ప్రయోగములఁదెలియవలయుఁ దెలుపుదుక. ౧౪౯
- ప. ప్రథమపురుషంబునకు వర్తమానార్థంబునందు నేకవచనబహువచనంబులందు నెడి
నెదరులును మధ్యమపురుషంబున కెదనెదరులును, నుత్తమపురుషంబున కెదనెదము
లును గ్రమంబున నాదేశంబులయ్యెఁ దన్నిరూపణంబు లెఱింగింతు. ౧౫౦
- క. అరిగెడి నరిగెద రనఁగాఁ, నరిగెద పరిగెద రనంగ నధిపతిపురీకై
యరిగెద నరిగెద మనఁగా, బరువడి నిదివర్తమానఫణితార్థమగుక. ౧౫౧
- ప. ప్రథమపురుషంబునకు భూతార్థంబునందు నేకవచనబహువచనంబుల నెన్నిరులును
మధ్యమపురుషంబునకు తివి తిరులు, నుత్తమపురుషంబునకు తినితిములును నాదేశంబు
లగుఁ దన్నిరూపణంబు లెట్లనిన. ౧౫౨
- క. చేసెం జేసి రనఁగాఁ, జేసితి చేసితిరి మీరు సిరి మా కనఁగాఁ
జేసితిఁ జేసితి మనఁగా, భానురభూతార్థకథనభజన మ్మయ్యెక. ౧౫౩
- ప. ప్రథమపురుషంబునకు భవిష్యదర్థంబునందు నేకవచనబహువచనంబులకు నుదురు
లును మధ్యమపురుషంబునకు వుదువురులును, నుత్తమపురుషంబునకు దునుదుములు
నరున నాదేశంబులయ్యెఁ దన్ని దర్శనం తెట్టిదనిన:— ౧౫౪

క. చేయుం జేయుదు రనఁగా, జేయుదు చేయుదురు మీరు చిత్తంబలరం
జేయుదుఁ జేయుదు మనఁగా, నాయతముగ నివి భవిష్యదర్థముఁ జెప్పెన్. ౧౫౫

క. మొదలం జెప్పిన యది తుద, యది యాదేశంబు విధికి నవ్వచనములం
బొదలి ప్రథమమధ్యమలకుఁ, దుద ను త్తమపురుషము నకుఁ దొంటట్టయగున్. ౧౫౬

క. చేయునది బుధుఁడు భర్మము, సేయునది బుధులు విశేషసిద్ధక్రియలం
జేయునది నీవు దర్మము, సేయునది తపంబు మీరు శివునకు నసినన్. ౧౫౭

గీ. ఉనుదురులకుమీఁద నొగిఁ గాఁతయున్న నా, శీర్షచనమునకును జెల్లునదియు
శివము చేయుఁగాఁత శివుఁడు శోభనము చే, యుదురుగాఁత మీకుఁ ద్రిదశులనఁగ. ౧౫౮

క. కారయిత సేయకృతి నల, రారు జిజంకంబు దాని కాదేశంబుల్
ధారిణి నింపును నించును, సారముగా నేకవచనరణికి నయ్యెన్. ౧౫౯

క. తుదబహువచనమునకు నిం, పుదురును నింతురును నయ్యెఁ బుడమియెడల నిం
చుదురును గలుగుఁబ్రయోగా, స్పదములు దేశీయసరణిఁ జనుఁ దెలియంగన్. ౧౬౦

సీ. శ్రీవిశ్వభూపతి చేయించుఁ గ్రతువులు సేవింపుదురు తదాశ్రీతులు సురలఁ
బండంగ నిండు, యిండు పరఁగించు వానలు హలికులు పరఁగింతు రర్థచయము
నెనఁగించు ధర శ్రీల నేపారు తద్వృత్తి పరభటు లెఱిఁగింపుదురు జయంబు
వెలయింపుకీర్తి యవిధి నెలయింపును రద్ధులెల్లఁక బ్రతా సాతిశయము
ననెడు పల్కులచేత జిజర్థములకు, నేకవచనబహువచన పాకమెఱుఁగ
వలయు నవి వెక్కువధముల వసుధఁదెలియ, నిఖిలభాషావివేకులై నెగడుకవులు. ౧౬౧

క. మహితస్థావరతిర్య, జ్ఞుహిశాదిక్రియలప ర్తమాసార్థమున
న్విహితముగు నెడుదుకాశము, నహజంబుగ నేకవచనసంజ్ఞలచోటన్. ౧౬౨

క. పండును భూజము తరువులు, పండెడు రాచిలక యొప్పుఁ బలికెనుఁ జీలకల్
గండాడెడు నతిపతివైఁ, బండెడుఁ బెక్కింట పతులు పండెడు ననఁగన్. ౧౬౩

క. నిగుడదు భూజము సింగము, బెగుడదు విటు వారవనిత పిలువ దనెడుచోఁ
దగుభూతార్థంబున నదు, లగు నాదేశంబు క్రియల నయ్యెయెడలన్. ౧౬౪

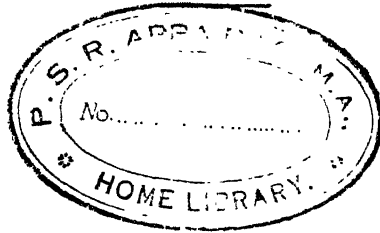
గీ. పిసర నింపు నించు ననియెడు వీనివై, నుటకలాంఛనేని నొక్కచోటఁ
బరఁగుఁ గార కాఖ్యులదములై జెనుఁగవ, వాని తెఱఁగులెఱుఁగవలయు బుధులు. ౧౬౫

- క. కోపింపుట కోపించుట, కాపించుట పనుల నొప్పం గాయించుట నా
నే పారు నిట్టివలకులు, లోపుగ బహుళములు జగతిలో నెఱుగఁదగున్. ౧౬౬
- గీ. తెలఁగుఁబలుకులు పునరుక్తిఁబలుకుచోట, గదిసి రెండవదమున మొదలివ్రాఁత
దనరు గిత్వంబు ప్రాసంబు దప్పకుండ, వర్ణములు దీర్ఘప్రాస్వప్రవర్తులగుచు. ౧౬౭
- క. పులిగిలి యనఁ గరిగిరి యన, నలిగిలియన నోడగీడ యనఁగాఁ బరఁగున్
నలులు గిలు లనఁగ బలవంతులు మఱి గిలవంతు లనఁగఁ దుద సరియగుచున్. ౧౬౮
- క. స్మరధరచరవరపదములు, పరఁగుఁ గ్రియాపదమునొందుపట్టులనెల్ల
వ్వరున రకారములోపలఁ, బొరినిశ్వచుడఁగుఁ గాక పొడమినఁ బొడమున్. ౧౬౯
- క. స్మరియించె సంస్మరించెను, ధరియించె ధరించె బూవుదండఁ జరించె
జరియించె వల్లభునినతి, వరియించె వరించెనాఁగ వలనైయునికిన్. ౧౭౦
- క. ఇది తెఱుగన కెల్లను జన, పదవిదితం బైనతెఱుగవ ట్టించుక యె
ల్లదముగఁ జెప్పితి సంకయు, మది నెఱుగఁగుం డరసి బుద్ధిమంతు లితరముల్. ౧౭౧
- మ. లలిననోన్మిన్మముఖావలోకనము లీలం జేయఁగాలేని యా
విలసత్కాన్యకళాచతుష్టయము లుర్విం బర్వ నేకస్థలిం
గఠిఁగించె బదవాక్య వేదియు నలంకారజ్ఞాఁడున్ భూవరో
జ్జ్వలవిద్యావిభవోన్నతుండు నగువిశ్వక్సూవిభుం డిమ్ములన్. ౧౭౨
- మ. కవివాక్యల్యకళాచరిష్ఠుఁడు జగత్కల్యాణవర్ధిష్ఠుఁడు
త్సవసంపుష్ట సుపర్వగర్వఁడు జయశ్లాఘాఽఽగంధర్వుఁ డా
ర్జవకీలాదివిశుద్ధవృత్తుఁడు విరాజద్విక్రమాయతుఁ డ
చ్ఛవికాలామలకీర్తిపూరుఁడు సుతేజస్సాస్పరుఁ డెల్లవృదున్. ౧౭౩
- క. శ్రీమచ్చభుక్యవిశ్వ, క్షౌమండలవిభుఁడు సకలసంఘామజయ
శ్రీమంతుఁడు సంకతనక, సామంతుఁడు కామినీవసంతుఁడు లీలన్. ౧౭౪
- కరల. బిరుదమిత్రుఁడు భిన్నశత్రుఁడు దుషేంద్రపుత్రుఁడు యామినీ
శ్వరకులేశుఁడు మానవేశుఁడు వాహినీశుఁడు విక్రమ
స్ఫురణరామఁడు నూత్నకాముఁడు పూర్ణసోముఁడు కీర్తలం
బరఁగుచుండెడు నానుధాకరభానుతారకవి శ్రుతిన్. ౧౭౫

కావ్యాలంకారచూడామణి

X ద్య ము

ఇది శ్రీమదుమారమణచరణారవిందపందన గోవిందామాత్యనందన
 వివిధబుధవిధేయ విన్నకోట పెద్దయనామధేయవీరచితం లైస
 కావ్యాలంకారచూడామణి యనునలంకారకాస్త్రంబు
 నందు సంధ్రభాషావిశేష సంధినమాస దేశీయ
 ప్రయోగక్రియాసీరూపణలక్షణ సముద్దేశం
 బన్నది నవమోల్లాసము.

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి అండ్ బ్రదర్స్

4. మల్లి కేశ్వరస్వామిగుడిసందు, లింగి సెట్టివీధి, మదరాసు, 1.

అంగుళతో కూడ అధ్యాస్య పంపవలెను. తపాలుచార్జి ప్రత్యేకము.

మొత్తము గా కొనువారికి మంచి కమిషనుగలదు.

సంస్కృత గ్రంథములు

రు. అ.

మేఘసంజేశము, మల్లి నాథపాత్రాఖ్య, తెనుగున సంపూర్ణ ప్రతిపద		
టీకాతాత్పర్య పద ప్రయోజనచర్చ-ఆక్షేపసమాధానములు	2	8
రఘువంశము, మొదటి 6 స్కంధలు వైదానివలెనే టీకాతాత్పర్యములు	0	0
కుమారసంభవము, మొదటి ఆఱుస్కంధలు, వైదానివలెనే ...	8	0
అమరుకావ్యము, శృంగారలక్ష్యము, వేమధూపాలవ్యాఖ్య, సంపూ		
ర్ణాంధ్రటీక, క్రొత్తయచ్చు	2	0
రసమంజరి, శృంగార రస్యరూపవి స్థరము, చటిక క్రొత్తయచ్చు	2	0
పంచతంత్రము, మూలముమాత్రము	1	8
దశకుమారచరిత్రము, మూలముమాత్రము	1	0
హితోపదేశము,	1	0
ప్రియదర్శికానాటిక, శ్రీనాన్నకృతి తెనుగు టీకాతాత్పర్యములు		
గద్యపద్యములు గా ఆంధ్రీకరణము	1	0
ఈ 9 గ్రంథములు ఒకసెట్టుగా కొనువారికి	12	0

ఆంధ్ర గ్రంథములు

అనుక్తమాత్యద, సంజీవనీ వ్యాఖ్యలో	15	0
విజయవిలాసము, చేమకూర వేంకటకవి, సటిక	8	0
జ్ఞానవాసిష్ఠ రామాయణము, వేదాంతము, మడికిసింగనకవి	1	8
ఆంధ్రబిల్వలీయము, మూలము	0	8
పారిజాతాపహరణము,	0	8
సారంగధరద్వీపద, కవి బాణాళంకుదాసు, విశ్వకర్మ మతసుండు	0	3
పద్యకథాతనాలి, ప్రాచీన గ్రంథములనుండి సంగ్రహింపఁ బడిన		
చిన్నపద్యకథలు.	0	12

నాటకములు

ప్రతాపరుద్రీయ నాటకము	2 8	బాబ్బిలి యుద్ధనాటకము	1 8
ఉషానాటకము	1 8	అంధ్రాభిషానకాకుంఠలము	1 8
విక్రమోత్పత్తి నాటకము	2 0	మాళవికాగ్నిమిత్రనాటకము	0 12
ప్రియదర్శితా నాటిక	0 8	శ్రీకృష్ణరాయవిజయనాటకము	0 8
రత్నావలీనాటిక, శ్రీ ధరణికోట వేంకటసుబ్బయ్యగారి వ్యాఖ్యతో	1 8		
ఉత్తరరామచరిత్రనాటకము, శాస్త్రిగారి పీఠికతో	...		2 0
ఈ 10 నాటకములు పూర్తిసెట్టుగా గ్రహించువారికి	10 0		

నులభవచనగ్రంథములు, (నాండి తెయిల్లు)

భోజకాళిచాసకథలు ఆఫ్రావీడు iii, iv ఫారములకు	...	0 12
విక్రమిర్కూనిచుచ్చుతకలు ,, iv, v ఫారములకు	...	0 12
ఉదయనచరిత్రము ,, డిటో	...	0 12
బేతాళపంచవింశతిక	...	0 12
ఆక్కన్న మౌనవృత్తచరిత్ర (తానీసు) (మెట్రిక్యూలేషన్)	2 0	
ఆంధ్రహితోపదేశచంపవ	...	1 8
ఈయనగ్రంథములు ఒకసెట్టుగా కొనువారికి	...	5 0
కథాసరిత్సాగరము 6 భాగములు	...	15 0
..,, ఒక్కొక్కభాగము ప్రత్యేకముగా	...	2 8

లక్షణగ్రంథములు

ఆంధ్రసాహిత్యదర్పణము, ఉదాహరణతోకములతో	...	5 0
కావ్యాలంకారచూడామణి, 9 ఉల్లాసములు పూర్తి	...	1 8
ఆలంకార సారసంగ్రహము, గటికొత్తాశ్వర్యము	...	0 12
భండస్సు, నులువు, సంగ్రహము	...	0 4
మహారాజీవ సంధితీ తము, ప్రాథవ్యాకరణవ్యాఖ్య	...	2 8

శాస్త్రి గారి విమర్శలు-ఉపన్యాసములు

రూ. అ.

గ్రామ్యభాషాప్రయోగనిబంధము, నాటకముల పాత్రోచితభావను గుఱించినది	...	0	12
ఆంధ్రవ్యాకరణ సర్వస్వతత్త్వము	...	1	0
విమర్శవిమోదము, సంస్కృతాంధ్రకౌశ్యములను గుఱించినది	...	0	12
లిక్కనసోమయాజి విజయము, విమర్శ	...	0	8
భారతాభారత రూపకమర్యాదలు (ఇందు నాటకళ-జానిచరిత్రము, లక్షణము మొదలైనవిషయములు గలవు)	...	0	6
ఆంధ్ర గ్రంథ విమర్శన ప్రకారలేఖము	...	0	6
గ్రామ్యాదేశనిరసనము, గ్రామ్య గ్రాంథికవాదములను గుఱించినది, అన్ని జిల్లాల వ్యావహారిక భావలకు వర్ణించియున్నారు, కడుపుబ్బ నవ్వించు విమర్శ	...	0	6
విసంధివివేకము	...	0	2
స్త్రీపునర్వివాహ గ్రంథము	...	1	0
ఆంధ్రభాషాసర్వస్వార్వనియమకతిపయములు (నిఘంటురచనావిధి)	0	4	

నేలలూరి వెంకటరమణమహర్షి గారి గ్రంథములు

చరిత్రరచన (మొదలైన చారిత్రకవ్యాసములు) ప్రథమభాగము, ఆంధ్రులు, కట్టెపులు, చాళుక్యులు, టోకులు మొదలైనవారి చరిత్రములు చక్కగా వివరింపబడియున్నది, యూనివర్సిటీ విద్యార్థులకు ప్రయోగకరము.	...	2	0
మధుమావతి (మొదలైన కథలు) ఇందు మధుమావతి, ప్రతీకారము, కంపిలిరాయలు, చంద్రగ్రహి అను నాటకములు చరిత్రాత్మకములు గలవు. మధుమావతి ప్రతాపరుద్రుని జ్యేష్ఠయైన మాచలైవిశాలిక పై, ఒక గంటి మట్టడిలో నీ మెతురకలకు బట్టుబడిచేసిన చమత్కారకథ ఇది. ప్రతీకారము, మధురను పాలించిన నుల్లూను హిందూస్త్రీని చెఱపట్టగా నామె కనీదీర్చుకొనిన కథ. కంపిలిరాయలు విజయనగర సామ్రాజ్యస్థాపకమునకు పూర్వము కంపిలిరాజ్యమును తురకలుకొల్పిన కథ చంద్రగ్రహాపవ్లక్షణేపారాయణగాడుగుమోపరి, పోతండు, ఒక దినము రాయసేవసనమెక్కిన విచిత్రకథ	2	0	

BY Dr. N. Venkataramanayya, M.A , Ph.D.

<i>Kampili & Vijayanagara</i>	2 0
<i>Eastern Chalukyas of Vengi</i>	15 0

శ్రీ ప్రొఫెసర్ T. M. శేషగిరి శాస్త్రి గారి గ్రంథములు.

ఆంధ్రశబ్దతత్వము TELUGU PHILOLOGY. ఇందు ఆంధ్ర వ్యాకరణము సంపూర్ణముగా కలదు. ఆరవము, కన్నడము, మలయాళము మన్నగుభాషలతో తెనుగునకుగల సంబంధము చక్కగ వివరింపబడియున్నది. తెలుగు పైలాలజీవిద్యార్థులకు పయోగకరము. 2 భాగములు ... 8 0

ఆర్యాసాహిత్య తత్వము, పైదాని కనుబంధము ... 0 8

Notes on Aryan & Dravidian Philology by the late Professor T. M. Seshagiri Sastriar. Old Copy. Reduced Price 2 0

ప్రకీర్ణము.

భగవద్గీత, భగవాన్ శ్రీ రమణమహర్షుల 'గీతారత్నమాలిక'తోను శ్రీ గుణ్ణము వేదకటసుబ్బరామయ్యగారి వివరణోపాద్ధానములతో 1 8

విజయాశ్వచరిత్రము, శ్రీ పురాణము సిచ్చయ్యశాస్త్రి గారిది 2 0

వేదము వేదాంతరాయ శాస్త్రి గారి జీవితచరిత్ర-సంగ్రహము 0

A Hand-book of Classical Sanskrit Literature for College Students, with questions and a Chronological Chart by U. Venkatakrishna Rao. M. A. 2 0

Notes on the Study of the Preliminary Chapters of the Mahabharata by Vedam Venkatachellam

గుండ్లపాపయ్య శాస్త్రి
 And B.L.

